

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ПРИТОЛЮК НАТАЛЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 342.9: 343.5 [316.362]

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ
З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня **кандидата юридичних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Н. М. Притолюк

Науковий керівник –
Сербин Руслан Андрійович
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Кропивницький – 2022

АНОТАЦІЯ

Притолок Н. М. Адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Кропивницький, 2022.

У дисертації на основі комплексного аналізу теорії адміністративного права, норм спеціалізованого законодавства та практики діяльності суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, розкрито правові засади, визначено сучасні особливості та сформовано новітні тенденції адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї.

Під терміном «сім'я» запропоновано розуміти добровільно сформований соціальний інститут суспільства, що на основі ідейних, соціальних, особистих та побутових правовідносин, інтересів та цінностей поєднують декілька окремих особистостей. Під поняттям «насильство» запропоновано розуміти умисне діяння до фізичної особи, що завдає їй фізичного та психологічного болю, страждань, травм, задля вчинення психологічного впливу, досягнення особистих цілей, отримання вигоди чи з інших причин, порушуючи таким способом людську недоторканість та свободу.

Розкрито, що насильство в сім'ї – це підвид насильства, що виділяється сферою вчинення (у конкретній сім'ї) та полягає у завданні психологічного, фізичного та/або сексуального болю, страждань, травм, впливу, загрожуючи таким чином здоров'ю та життю постраждалої особи, що в цілому, як негативне явище, дискредитує сім'ю як соціальний інститут.

Виникнення домашнього насильства обумовлене низкою причин, серед яких слід виділити: психологічні особливості людей та їх схильність до вчинення насильницьких дій; низький рівень життя та інші соціально-побутові проблеми; низький рівень освіченості, правосвідомості та культури; релігійні, культурні або традиційні ідеологічні принципи, які схиляють до вчинення насильства в сім'ї; фізична залежність (психофармакологічні проблеми); проблеми правового регулювання та системи запобігання та протидії домашньому насильству.

Визначено, що початок виникнення правового регулювання щодо насильства в сім'ї можна поєднати з прийняттям «Руської правди» – правового документу Ярослава Мудрого, яким вперше на території України нормативно врегульовувалося питання захисту неповнолітніх. Особливістю генезису розвитку правового регулювання щодо насильства в сім'ї в Україні до ХХ століття було використання патріархальних правил побудови сімейних відносин, з традиційними та неписаними правилами не використовувати насильницькі дії в сім'ї, відповідно, правове регулювання не мало нормативного характеру, а ґрунтувалось на правилах та традиціях. В Радянському Союзі до якого входила Україна, ще не порахували за потрібне виносити питання домашнього насильства, як окрему категорію, а тому норми тодішнього законодавства не визначали якогось спеціального покарання за вчинення такого насильства. Існування України у складі СРСР супроводжувалося фактичною відсутністю внутрішньо-національного правового регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї, що змінилось лише з ратифікацією міжнародних стандартів щодо захисту природніх прав людини, рівності прав чоловіків та жінок в сім'ї, недопущення фізичного чи психологічного тиску та впливу на неповнолітніх. Оголошення незалежності України вплинуло на формування людиноцентристської ідеології в адміністративному праві, яка визнає людину, її права, свободи та законні інтереси вищою цінністю суспільства, що мають суворо захищатися законом, в тому числі, внутрішньо-сімейні відносини, які впливають на

природні права людини. Тому, Основним Законом України передбачено принцип охорони сім'ї, який забезпечується низкою законів та підзаконних нормативних актів. Новим етапом в розвитку адміністративно-правового регулювання протидії насильства в сім'ї стало прийняття у 2017 році спеціалізованого нормативного акту – Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким закріплено принципи, процедури та заходи запобігання та протидії насильству в сім'ї.

Особливістю нормативно-правового регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї в Україні є формування та впровадження в практичне адміністративно-правове регулювання новітньої моделі, методики та інструментарію запобігання та протидії домашньому насильству, що ґрунтується на міжнародних стандартах захисту людської недоторканості та свободи.

Спеціальні адміністративні заходи щодо протидії насильству в сім'ї в Україні – це встановлені законодавством заходи превентивного та примусового характеру, що застосовуються відповідними уповноваженими суб'єктами до фізичної особи, яка здійснювала насильство в сім'ї задля попередження та припинення системного насильства в сім'ї, виправлення поведінки кривдника, захисту прав та свобод постраждалих осіб.

Перелік спеціальних заходів щодо протидії насильству в сім'ї в Україні є вичерпним та включає чотири заходи: 1) терміновий заборонний припис – це спеціальний захід, що застосовується органами Національної поліції до кривдника задля унеможливлення його прямого та непрямого контактування з сім'єю; 2) обмежувальний припис – це судова заборона будь-якого контактування кривдника з його сім'єю; 3) взяття на профілактичний облік кривдника з подальшим проведенням профілактичної роботи – це адміністративно-реєстраційні дії Національної поліції щодо ведення відповідного обліку осіб та здійснення щодо них спеціальної, методичної діяльності; 4) направлення на проходження програми для кривдників – це спеціальні програми, які адмініструються органами місцевого самоврядування

та місцевими державними адміністраціями задля формування у кривдників правильної поведінки та попередження фактів вчинення домашнього насильства.

Обмежувальний припис стосовно кривдника є спеціальним адміністративним заходом щодо протидії домашньому насильству, що застосовується в судовому порядку у вигляді обмежувальної заборони кривдника втручатися в життя жертви, контактувати з жертвою чи спільно проживати на визначений судом строк з метою негайної протидії домашнього насильства, гарантування безпеки життя та здоров'я жертви.

Профілактичний облік – це спеціальний адміністративно-реєстраційний захід щодо протидії домашньому насильству, що полягає у взятті кривдника на спеціальний облік для спостереженням за ним та його способом життя, а також для ведення профілактичної, виховної, роз'яснювальної роботи задля виправлення девіантної поведінки кривдника та запобігання домашньому насильству в майбутньому.

Виділено адміністративні аспекти виконання програм для кривдників: 1) типова програма для кривдників затверджується центральним органом виконавчої влади; 2) відповідальними за реалізацію програм для кривдників є локальні органи державної влади та місцевого самоврядування; 3) органи поліції можуть забезпечити присутність кривдника для виконання програми із застосуванням заходів адміністративного примусу; 4) фінансування програм та підготовка фахівців програм забезпечується відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування; 5) рішення щодо проходження програми може бути прийняте індивідуально та добровільно кривдником або примусове направлення кривдника до виконання програми судом, на строк встановлений законодавством.

Виконання програм для кривдників є досить ефективним методом боротьби з домашнім насильством як явищем, однак, проблеми з фінансуванням цих програм в Україні, недостатньою кваліфікованістю

фахівців значно знижують практичну ефективність цього заходу у запобіганні домашнього насильства.

Чинним спеціалізованим законодавством України визначена складна, ієрархічно складена система органів та установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, що мають як загальну або спеціальну функціональну компетенцію щодо формування та реалізації адміністративної політики протидії та запобігання насильства в сім'ї, здійснення правоохоронної та правозахисної діяльності, підтримка постраждалих осіб.

Міністерство соціальної політики України є одним із ключових суб'єктів публічного адміністрування в питаннях, що стосуються адміністративно-правового регулювання сфери запобігання та протидії домашньому насильству та відповідає за формування адміністративної політики та її безпосередню реалізацію шляхом міжнародного представництва, координації та підтримки діяльності внутрішньої системи суб'єктів запобігання та протидії насильству в сім'ї, введення аналітичної діяльності загальної ситуації фактів вчинення насильства в сім'ї в країні.

Національна поліція не є спеціально-уповноваженим суб'єктом системи запобігання та протидії домашньому насильству, однак за своїм адміністративно-правовим становищем належить до цієї системи, виконуючи превентивну, правоохоронну та правозахисну функцію щодо насильства в сім'ї. Національна поліція як публічний орган влади реалізує спеціальні заходи щодо запобігання та протидії домашньому насильству, застосовуючи в разі потреби заходи адміністративного примусу щодо кривдників. На органи Національної поліції безпосередньо покладено обов'язок виявлення фактів домашнього насильства, з подальшим реагуванням на них. Важливим аспектом покращення діяльності органів Національної поліції є встановлення довіри з постраждалими сім'ями, які через страх осуду з боку суспільства бояться звертатися щодо фактів вчинення домашнього насильства. Органи Національної поліції також проводять профілактичну діяльність, спільно з

громадськістю, щодо надання суспільству відповідної інформації про запобігання та протидію домашньому насильству;

Практичною проблемою в діяльності органів Національної поліції є затримка на факт вчинення домашнього насильства, адже часто на практиці виникають випадки невчасним реагуванням як диспетчерської служби, так і виїздом працівників поліції на заявлений факт домашнього насильства. Вирішити цю проблему можна лише шляхом збільшення державного інвестування на навчальні програми працівників поліції та диспетчерів служби поліції, які повинні вміти належно надати першу допомогу (психологічну та фізичну) постраждалій особі, а також оцінити всі можливі ризики при факті вчинення домашнього насильства.

Участь громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї ґрунтується на принципі взаємодії влади та інституцій громадського суспільства, задля забезпечення ідеї людської недоторканості та свободи. Участь громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї здійснюється за ініціативою громадськості, їх завдання мають не адміністративну, а організаційну природу. При цьому, сфера їх діяльності тісно поєднується з адміністративною діяльністю уповноважених суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству.

Попередження домашнього насильства здійснюється громадськістю шляхом проведення виховної, просвітницької, навчальної діяльності серед суспільства щодо формування правильних орієнтирів у сімейних відносинах, без такого явища як домашнє насильство. Крім того, громадськість бере активну участь у реалізації спеціальних програм для кривдників щодо виправлення їх поведінки. Важливим аспектом діяльності громадськості є надання соціальних послуг, соціальної підтримки та допомоги постраждалим сім'ям, що в Україні потребує більш міцнішої фінансової підтримки держави.

Досвід США у сфері запобігання та протидії домашньому насильству вирізняється такими основними особливостями: 1) правове регулювання

насильства в сім'ї ґрунтується на загальнодержавних законах (закони про насильство щодо жінок, про запобігання насильству в сім'ї), законах штатів, міжнародних стандартах та програмах запобігання домашньому насильству; 2) основними суб'єктами протидії домашньому насильству є органи поліції, які мають широкі повноваження, фактично поліція реагує на заяву про факт насильства та негайно приймає обмежуючі спеціальні адміністративні заходи щодо кривдника задля припинення насильства; 3) функціонують програми запобігання насильству, допомоги жертвам та реабілітації кривдників, які є обов'язковими та постійно фінансуються державою; 4) основним спеціальним адміністративним заходом протидії насильству в сім'ї є охоронний ордер, як захід різної обмежуючої та примусової дії до кривдника задля захисту інтересів та прав жертви; 5) висока ефективність діяльності суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству зумовлена формуванням чітких стандартних операційних процедур реагування на факти вчинення насильства в сім'ї.

Домашнє насильство в Литві є лише кримінальним злочином, однак відповідно до спеціалізованого Закону про захист від насильства в близькому оточенні органи поліції при виявленні факту домашнього насильства здійснюють тимчасові адміністративні спеціальні заходи щодо унеможливлення контактування жертви та кривдника та їх спільного проживання, з подальшим проведенням досудового слідства та передачею матеріалів справи до суду. Адміністративними аспектами запобігання та протидії домашньому насильству в Литві є чітка, законодавчо визначена взаємодія органів поліції з спеціальними центрами надання допомоги жертв насильству.

Система запобігання та протидії насильству в сім'ї у Польщі виділяється наявністю «блакитних карт», як спеціальних адміністративних заходів у вигляді індивідуальних карт сімей, у яких були факти вчинення домашнього насильства. «Блакитні карти» є абсолютно оригінальним заходом протидії домашнього насильства, що полягає у формуванні уповноваженими

суб'єктами (органами поліції, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення та спеціальних служб) бази даних про сім'ю, обставини та форми вчинення домашнього насильства, тривалість насильства, превентивні та адміністративні заходи, способи допомоги тощо, для формування індивідуального підходу для надання допомоги постраждалій сім'ї.

Аналіз досвіду європейських країн у функціонуванні системи запобігання та протидії домашнього насильства (Бельгії, Німеччини, Австрії, Швеції) дозволяє виділити обмежувальні приписи як основні спеціальні адміністративні заходи протидії домашньому насильству, що застосовуються органами поліції з подальшою передачею матеріалів провадження до прокуратури або до суду. В європейських країнах розвинута система допомоги жертвам насильства, що підкріплюється відповідними стратегічними планами та фінансовими програмами.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що визначені в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції впроваджено та надалі може бути використано в: – науково-дослідній роботі – наукові рекомендації та висновки можуть бути використані для створення теоретико-методологічної бази удосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї; – законотворчій сфері – напрацювання можуть бути використані для розроблення норм адміністративного та кримінального законодавства на загальнодержавному рівні; – освітньому процесі – під час підготовки та проведення лекцій, навчальних семінарських та практичних занять для здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін «Адміністративне право» та «Актуальні проблеми адміністративного права».

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, громадськість, захисний припис, насильство, поліція, попередження, правові заходи, профілактичний облік, публічна адміністрація, сім'я, спеціальні заходи.

ANNOTATION

Prytoliuk N. Administrative and legal regulation of the implementation of special measures to prevent violence in the family. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for the scientific degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.07 «Administrative law and process; finance law; information law». – Scientific Institute of Public Law, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University. – Kropyvnytskyi, 2022.

The dissertation, based on a comprehensive analysis of the theory of administrative law, the norms of specialized legislation and the practice of the subjects of prevention and countermeasures against domestic violence, revealed the legal principles, defined modern features and formed the latest trends in the administrative and legal regulation of the implementation of special measures for the prevention of domestic violence.

The term «family» is proposed to be understood as a voluntarily formed social institution of society, which combines several individual personalities on the basis of ideological, social, personal and domestic legal relations, interests and values. The concept of "violence" is proposed to be understood as an intentional act against a natural person that causes him physical and psychological pain, suffering, trauma, in order to exert psychological influence, achieve personal goals, obtain benefits or for other reasons, thus violating human integrity and freedom.

It was revealed that violence in the family is a subtype of violence that is distinguished by the scope of the commission (in a specific family) and consists in inflicting psychological, physical and/or sexual pain, suffering, injuries, impact, thus threatening health and life of the affected person, which in general, as a negative phenomenon, discredits the family as a social institution.

The emergence of domestic violence is caused by a number of reasons, among which the following should be highlighted: psychological characteristics of people and their tendency to commit violent acts; low standard of living and other social

and household problems; low level of education, legal awareness and culture; religious, cultural or traditional ideological principles that tend to commit violence in the family; physical dependence (psychopharmacological problems); problems of legal regulation and systems of prevention and countermeasures against domestic violence.

It was determined that the beginning of the emergence of legal regulation regarding family violence can be combined with the adoption of "Ruska Pravda" - a legal document of Yaroslav the Wise, which for the first time in Ukraine regulated the issue of protection of minors. A feature of the genesis of the development of legal regulation regarding family violence in Ukraine until the 20th century was the use of patriarchal rules for building family relationships, with traditional and unwritten rules not to use violent acts in the family, accordingly, legal regulation did not have a normative character, but was based on rules and traditions. In the Soviet Union, of which Ukraine was a part, it was not yet considered necessary to consider the issue of domestic violence as a separate category, and therefore the norms of the legislation at that time did not determine any special punishment for the commission of such violence. The existence of Ukraine as part of the USSR was accompanied by the actual absence of domestic legal regulation of the prevention and counteraction of violence in the family, which changed only with the ratification of international standards on the protection of natural human rights, equality of rights of men and women in the family, prevention of physical or psychological pressure and impact on minors. The declaration of Ukraine's independence influenced the formation of a human-centered ideology in administrative law, which recognizes a person, his rights, freedoms and legitimate interests as the highest value of society, which must be strictly protected by law, including intra-family relations that affect the natural rights of a person. Therefore, the Basic Law of Ukraine provides for the principle of family protection, which is ensured by a number of laws and by-laws. A new stage in the development of administrative and legal regulation of combating violence in the family was the adoption in 2017 of a specialized regulatory act - the Law of Ukraine «On Prevention and Combating Domestic Violence», which

established the principles, procedures and measures for preventing and combating violence in the family.

The peculiarity of the normative-legal regulation of prevention and counteraction of violence in the family in Ukraine is the formation and introduction into practical administrative-legal regulation of the latest model, methods and tools for the prevention and counteraction of domestic violence, which is based on international standards for the protection of human integrity and freedom.

Special administrative measures to combat domestic violence in Ukraine are measures of a preventive and coercive nature established by law, which are applied by the relevant authorized subjects to an individual who committed domestic violence in order to prevent and stop systemic domestic violence, correcting the offender's behavior, protecting the rights and freedoms of victims.

The list of special measures to combat domestic violence in Ukraine is exhaustive and includes four measures: 1) an urgent restraining order is a special measure applied by the National Police to the offender to prevent him from having direct and indirect contact with the family; 2) a restraining order is a court ban on any contact of the offender with his family; 3) taking the offender into the preventive register with subsequent preventive work is the administrative and registration action of the National Police regarding keeping the appropriate register of persons and carrying out special, methodical activities in relation to them; 4) referral to a program for offenders - these are special programs administered by local self-government bodies and local state administrations for the purpose of forming correct behavior in offenders and preventing the occurrence of domestic violence.

A restraining order against the offender is a special administrative measure to combat domestic violence, which is applied in court in the form of a restrictive prohibition of the offender to interfere in the life of the victim, contact the victim or live together for a period determined by the court for the purpose of immediately combating domestic violence, guaranteeing the safety of life and health a victim.

Preventive registration is a special administrative and registration measure to combat domestic violence, which consists in taking the offender on a special record

for monitoring him and his lifestyle, as well as for conducting preventive, educational, explanatory work in order to correct the offender's deviant behavior and prevent domestic violence in the future.

The administrative aspects of the implementation of programs for offenders are highlighted: 1) a typical program for offenders is approved by the central executive body; 2) local bodies of state power and local self-government are responsible for the implementation of programs for offenders; 3) police authorities can ensure the presence of the offender for the implementation of the program with the use of administrative coercion measures; 4) funding of programs and training of program specialists is provided by relevant bodies of state power and local self-government; 5) the decision to complete the program may be made individually and voluntarily by the offender or the court may forcefully refer the offender to the program for the period established by law.

Implementation of programs for offenders is a fairly effective method of combating domestic violence as a phenomenon, however, problems with financing these programs in Ukraine, insufficient qualifications of specialists significantly reduce the practical effectiveness of this measure in preventing domestic violence.

The current specialized legislation of Ukraine defines a complex, hierarchically structured system of bodies and institutions that are entrusted with the implementation of measures to prevent family violence, which have either general or special functional competence for the formation and implementation of an administrative policy for countering and preventing family violence, implementation of law enforcement and human rights protection activities, support of victims.

The Ministry of Social Policy of Ukraine is one of the key subjects of public administration in matters related to the administrative and legal regulation of the sphere of prevention and counteraction of domestic violence and is responsible for the formation of administrative policy and its direct implementation through international representation, coordination and support of the internal system of subjects of prevention and counteraction of violence in the family, introduction of

analytical activities of the general situation of the facts of the perpetration of violence in the family in the country.

The National Police is not a specially authorized subject of the domestic violence prevention and counteraction system, however, according to its administrative and legal status, it belongs to this system, performing a preventive, law enforcement and human rights protection function in relation to family violence. The National Police, as a public authority, implements special measures to prevent and counter domestic violence, applying, if necessary, administrative coercion measures against offenders. The National Police bodies are directly charged with the duty of detecting facts of domestic violence, with subsequent response to them. An important aspect of improving the performance of the National Police is to establish trust with the affected families, who are afraid to come forward about the facts of domestic violence due to fear of condemnation from society. The authorities of the National Police also carry out preventive activities, together with the public, in order to provide the society with relevant information on the prevention and counteraction of domestic violence.

A practical problem in the activities of the National Police bodies is the delay in the fact of committing domestic violence, because in practice there are often cases of untimely response of both the dispatch service and the departure of police officers to the declared fact of domestic violence. This problem can only be solved by increasing public investment in training programs for police officers and dispatchers of the police service, who must be able to properly provide first aid (psychological and physical) to the victim, as well as assess all possible risks in the event of domestic violence.

Public participation in the implementation of measures aimed at preventing violence in the family is based on the principle of interaction between authorities and institutions of public society, in order to ensure the idea of human integrity and freedom. Public participation in the implementation of measures aimed at preventing violence in the family is carried out at the initiative of the public, their tasks are not administrative, but organizational in nature. At the same time, the scope of their

activities is closely combined with the administrative activities of the authorized subjects of prevention and countermeasures against domestic violence.

Prevention of domestic violence is carried out by the public by conducting educational, educational, educational activities among society regarding the formation of correct guidelines in family relations, without such a phenomenon as domestic violence. In addition, the public actively participates in the implementation of special programs for offenders to correct their behavior. An important aspect of public activity is the provision of social services, social support and assistance to affected families, which in Ukraine requires stronger financial support from the state.

The US experience in preventing and combating domestic violence is distinguished by the following main features: 1) legal regulation of domestic violence is based on national laws (laws on violence against women, on the prevention of domestic violence), state laws, international standards and programs prevention of domestic violence; 2) the main subjects of combating domestic violence are the police bodies, which have broad powers, in fact, the police respond to a statement about the fact of violence and immediately take restrictive special administrative measures against the offender in order to stop the violence; 3) there are programs for the prevention of violence, assistance to victims and rehabilitation of offenders, which are mandatory and permanently financed by the state; 4) the main special administrative measure against family violence is a protective order, as a measure of various restrictive and coercive actions against the offender in order to protect the interests and rights of the victim; 5) the high efficiency of the activities of the subjects of prevention and countermeasures against domestic violence is due to the formation of clear standard operating procedures for responding to the facts of violence in the family.

Domestic violence in Lithuania is only a criminal offense, however, in accordance with the specialized Law on protection against violence in the close environment, upon detection of domestic violence, the police authorities take temporary administrative special measures to prevent contact between the victim

and the offender and their cohabitation, followed by a pre-trial investigation and transfer of case materials to the court. Administrative aspects of preventing and combating domestic violence in Lithuania are clear, legally defined interaction of police authorities with special centers for providing assistance to victims of violence. Preventive work to prevent domestic violence is carried out by public organizations and local authorities with the formation and implementation of relevant strategic programs. The legislation of Lithuania provides for various programs, projects of state and local funding for the prevention and counteraction of domestic violence, which are formed and controlled at the government level.

The system of preventing and countering domestic violence in Poland is distinguished by the presence of "blue cards", as special administrative measures in the form of individual cards of families that have committed acts of domestic violence. «Blue Cards» is a completely original measure to combat domestic violence, which consists in the formation by authorized subjects (police, education, health protection, social protection and special services) of a database about the family, circumstances and forms of committing domestic violence, duration of violence, preventive and administrative measures, methods of assistance, etc., to form an individual approach to providing assistance to the affected family.

The analysis of the experience of European countries in the functioning of the system of prevention and counteraction of domestic violence (Belgium, Germany, Austria, Sweden) allows us to single out restrictive orders as the main special administrative measures to counter domestic violence, which are applied by police authorities with the subsequent transfer of proceedings to the prosecutor's office or to the court. European countries have a developed system of assistance to victims of violence, which is supported by appropriate strategic plans and financial programs.

The practical significance of the obtained results is that the theoretical provisions, conclusions and proposals defined in the dissertation have been implemented and can be used in the future in: - scientific research work - scientific recommendations and conclusions can be used to create a theoretical and methodological basis for improving the administrative and legal regulation of the

implementation of special measures to prevent violence in the family; - law-making sphere - lessons learned can be used to develop the norms of administrative and criminal legislation at the national level; - the educational process - during the preparation and conducting of lectures, educational seminars and practical classes for students of higher education in the educational disciplines «Administrative Law» and «Actual Problems of Administrative Law».

Keywords: administrative and legal regulation, public, protective order, violence, police, warnings, legal measures, preventive accounting, public administration, family, special measures.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Притолюк Н. М. Адміністративні аспекти участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї. *Юридична наука*. 2019. №11. Том 2. С. 123–127.

2. Притолюк Н. М. Поняття та ознаки насильства в сім'ї як предмету адміністративного права в Україні. *Юридична наука*. 2019. №12. Том 2. С. 145–151.

3. Притолюк Н. М. Нормативно-правове регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї в Україні. *KELM*. 2020. № 3-4. С. 134–139 (Республіка Польща)

4. Притолюк Н. М. Національна поліція як суб'єкт запобігання та протидії насильству в сім'ї. *Юридична наука*. 2020. №7. С. 127–132.

5. Притолюк Н. М. Адміністративна специфіка системи суб'єктів, на які покладається обов'язок щодо здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні. *Юридична наука*. 2020. №8. С. 190–196.

6. Притолюк Н. М. Запобігання домашньому насильству в Україні: адміністративна сутність. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 2. Том 2. С. 103–108.

7. Притолок Н. М. Спеціальні адміністративні заходи щодо протидії насильству в сім'ї в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Випуск 2. С. 177–182.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Притолок Н. М. Новітні види форм участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї в Україні. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ 14–15 листопада 2018 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34–36.

9. Притолок Н. М. Сучасний погляд на поняття насильства в сім'ї як предмету адміністративного права в Україні. *Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 09–10 лютого 2019 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 38–40.

10. Притолок Н. М. Характеристика спеціальних адміністративних заходів щодо протидії насильству в сім'ї в Україні. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	21
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї .	31
1.1. Насильство в сім'ї: поняття, ознаки, причини та наслідки	31
1.2. Генезис розвитку адміністративно-правового регулювання реалізації заходів з попередження насильства в сім'ї.....	49
1.3. Сучасний стан адміністративно-правового регулювання реалізації заходів з попередження насильства в сім'ї та основні тенденції його розвитку	76
Висновки до розділу 1.....	91
РОЗДІЛ 2 ВИДИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ	95
2.1. Терміновий заборонний припис стосовно кривдника, як спеціальний захід щодо протидії насильству в сім'ї.....	95
2.2. Обмежувальний припис стосовно кривдника, як спеціальний захід щодо протидії насильству в сім'ї.....	110
2.3. Взяття на профілактичний облік та виконання програм для кривдників, як спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству	125
Висновки до розділу 2.....	142
РОЗДІЛ 3 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї	144
3.1. Система установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, та основні заходи, спрямовані на підвищення ефективності їх діяльності.....	144
3.2. Роль недержавних організацій та громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї.....	162

3.3. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження та протидії насильства в сім'ї та шляхи його впровадження в національну правову систему.....	179
Висновки до розділу 3.....	198
ВИСНОВКИ	203
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	208
ДОДАТКИ	235

ВСТУП

Обґрунтування теми дослідження. Стратегічно важливим в діяльності правоохоронних органів, органів освіти, державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування постає питання запобігання та протидії насильству в сім'ї. Насильство в сім'ї, безсумнівно, є найстрашнішим видом насильства, оскільки кривдником є найближча людина – член сім'ї, а природним середовищем життя людини є сім'я. Саме в ній людина народжується, виховується, дорослішає та формує власну особистість. Однак, це середовище не завжди виконує належним чином свої основні функції. Невтручання в насильство в сім'ї, яке може вважатися «сімейною таємницею» призводить до глибокого вкоріненої проблеми в суспільстві, адже якщо не вживати жодних заходів, то ситуація із насильством в сім'ї може стати постійною, що в свою чергу є небезпечним явищем, яке може підірвати інститут сім'ї, а найголовніше зводить на ніщо конституційні положення, відповідно до яких людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

У 2021 році органи та установи, що протидіють домашньому насильству в Україні, зафіксували більш як 284 тисячі звернень про вчинення домашнього насильства¹. За даними авторського соціологічного опитування, 80% опитаних респондентів прямо або опосередковано (через близьких родичів) стикалися з фактами насильства в сім'ї, це вказує, що, на жаль, в Україні насильство в сім'ї є стихійним явищем. Домашнє насильство широко визнано серйозним порушенням прав людини та важливою проблемою громадянського суспільства із значними наслідками для фізичного та психологічного здоров'я особи, яка є потерпілою від такого насильства, а відтак належним чином законодавчо закріплене адміністративно-правове регулювання спеціальних заходів щодо запобігання та протидії насильству в сім'ї, захист особи від

¹ У соцслужбі розповіли, хто і в яких регіонах найчастіше скаржився на домашнє насильство у 2021 році. Громадське: офіційний веб-сайт. 2021. URL: <https://hromadske.ua/posts/u-socsluzhbi-rozpovili-hto-ta-v-yakih-regionah-najchastishe-skarzhivsya-na-domashnye-nasilstvo-u-2021-roci>

жорсткого поводження має стати пріоритетом держави, результатом чого має стати виведення досконалої системи державних механізмів протидії насильству в сім'ї та формування якісного, кількісного та фахового кадрового забезпечення, яке зможе професійно виконувати проблемні питання щодо запобігання та протидії насильству в сім'ї.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Тематика насильства в сім'ї, як предмет адміністративного права, була комплексно розкрита з різних аспектів, зокрема, у працях Н. Лесько² особливо ґрунтовно сформовано забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства. К. Довгунь³ системно розкрила засади діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. У роботі І. Горбач-Кудря⁴ розкрито адміністративно-правові засади застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству. Сучасну діяльність Національної поліції України у площині протидії домашнього насильства монографічно розкрито у роботах І. Скакун⁵ та А. Стариченко⁶.

Окремі питання адміністративно-правового регулювання реалізації заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні розкрили у своїх наукових доробках такі вчені, як М. Акімов, М. Бакаїм, Я. Бенедик, А. Берендєєва, А. Блага, А. Волощук, І. Горбач-Кудря, Г. Горбова, Л. Гриценко, В. Гришко, К. Гурковська, К. Гусєва, О. Дащенко, О. Дмитращук, О. Дрозд, А. Друзенко, О. Дудоров, Д. Журавльов, І. Зуєва, Р. Кифлюк, О. Коломоєць, О. Коротун,

² Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: дис. доктора юридичних наук: 12.00.07; Національний університет «Львів. Політехніка». Львів, 2019. 489 с.

³ Довгунь К. В. Адміністративно-правові засади діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: дис. кандидата юридичних наук 12.00.07; Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 202 с.

⁴ Горбач-Кудря І. А. Адміністративно-правові засади застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству: дис. кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07; Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021. 371 с.

⁵ Скакун І. В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо протидії домашньому насильству: дис. доктора філософії 081-Право; Національна академія внутрішніх справ, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2020. 248 с.

⁶ Стариченко А. О. Діяльність Національної поліції по охороні прав дітей в Україні: адміністративно-правові аспекти: дис. доктора філософії 081-Право; Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2022. 263 с.

К. Левченко, М. Легенька, І. Літвінова, О. Ломакіна, Н. Максименко, О. Мальцева, А. Манжула, С. Мінченко, В. Приступ, С. Родін, Н. Романишин, Р. Сербин, С. Слабко, Г. Собко, Є. Соболю, О. Старчук, О. Стрельченко, Л. Сукмановська, А. Танько, Г. Терещук, В. Томіна, Ю. Турлова, О. Черевач, Н. Шамрук, Я. Юрків та інші.

Загалом, протидія та боротьба з насильством в сім'ї є доволі актуальним питанням в сучасному світі, що підштовхує вітчизняне законодавство на створення спеціальних заходів з урахуванням позитивного міжнародного досвіду, можливо, ратифікації таких міжнародних норм, які могли б протидіяти такому насильству, а також запобігати його вчиненню або повторному вчиненню. Система таких заходів повинна постійно розширюватися та удосконалюватися, щоб вчасно та в повному обсязі реагувати на насильство в сім'ї. Позитивним та важливим є той факт, що Україна долучилася до більшості міжнародних договорів, які містять основні прогресивні принципи та методи протидії насильству в сім'ї, що в свою чергу повинно позитивно вплинути на норми вітчизняного законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження узгоджується з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР, Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, ратифікованої Законом України від 21 вересня 2010 р. № 2530-VI, Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, ратифікованої Законом України від 20 червня 2012 р. № 4988-VI, Європейської конвенції про здійснення прав дітей, ратифікованої Законом України від 3 серпня 2006 р. № 69-V, Конвенції про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182, ратифікованої Законом України від 5 жовтня 2000 р. № 2022-III, Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року, схваленого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2017 р. № 728-р.,

Тематики наукових досліджень і науковотехнічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 р. № 454; планів науково-дослідної роботи Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка «Концептуально-методологічні засади правового регулювання процесу європейської інтеграції України» (державний реєстраційний номер 0116U006126).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу теорії адміністративного права, норм спеціалізованого законодавства та практики діяльності суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, розкрити правові засади, визначити сучасні особливості та сформулювати новітні тенденції адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї.

Для досягнення поставленої мети в роботі заплановано розв'язати наступні *завдання*:

- виділити ознаки насильства в сім'ї, як предмету адміністративного права;
- поділити загальні періоди генезису розвитку адміністративно-правового регулювання реалізації заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні;
- розкрити нормативно-правове регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї;
- охарактеризувати спеціальні заходи щодо протидії насильству в сім'ї в Україні;
- сформулювати особливості обмежувального припису стосовно кривдника як адміністративного заходу;
- визначити поняття та специфіку профілактичного обліку як спеціального адміністративного заходу протидії домашньому насильству;

– розкрити адміністративну специфіку системи суб'єктів, на які покладається обов'язок щодо здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні;

– виділити основні форми участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї;

– здійснити аналіз зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження та протидії насильства в сім'ї.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї.

Предмет дослідження – адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї.

Методи дослідження. Основою дисертаційної роботи стали фундаментальні загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання. Метод *діалектики* дозволив сформулювати теоретико-методологічні засади насильства в сім'ї, розкрити його ознаки та причини як соціального явища (розділ 1). *Історичний* метод використано щодо розкриття генезису розвитку адміністративно-правового регулювання реалізації заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні (підрозділ 1.2). Емпіричний метод *опису* застосовано щодо розкриття сучасного стану адміністративно-правового регулювання реалізації заходів з попередження насильства в сім'ї (підрозділ 1.3).

Теоретичні методи *аналізу* та *синтезу* дозволити визначити сучасні особливості та сформулювати новітні тенденції адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї (підрозділ 1.3, розділи 2, 3). *Формально-юридичний* метод використано при аналізі чинного національного, міжнародного та зарубіжного законодавства (підрозділ 1.3, розділи 2, 3). Метод *узагальнення* став у нагоді при формуванні особливостей аналізованого предмету дослідження (підрозділ 1.2, розділ 2).

Функціональний метод застосовано щодо розкриття системи установ та недержавних організацій, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї (підрозділи 3.1, 3.2).

Порівняльно-правовий метод дозволив здійснити аналіз зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження та протидії насильства в сім'ї (підрозділ 3.3). Метод *правотворчості* використано при визначенні конкретних напрямків вдосконалення законодавства у сфері протидії насильства в сім'ї (розділ 3). *Конкретно-соціологічний* використано при проведенні авторського соціологічного опитування (додаток Б до дисертації).

Емпіричну базу дисертації становлять узагальнення практики діяльності Національної поліції України щодо фактів виявлення домашнього насильства, статистичні відомості Державної служби статистики України та Національної соціальної сервісної служби України за 2020–2021 роки, дані з Єдиного державного реєстру судових рішень, рішення Європейського суду з прав людини, офіційні звіти міжнародних та національних громадських організацій у сфері фактів виявлення домашнього насильства.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є новітнім комплексним дослідженням адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї, у якому сформовано низку нових науково-теоретичних та практичних положень, висновків та пропозицій для розвитку спеціалізованого законодавства, практичної діяльності суб'єктів з попередження насильства в сім'ї та теорії адміністративного права. Основними з них є такі:

уперше:

– юридично розтлумачено наслідки вчинення насильства в сім'ї як предмет адміністративного права, що зумовлюють два напрями – негативно-соціальний та негативно-особистісний, перший проявляється у дискредитації інституту сім'ї в суспільстві, другий проявляється у порушенні прав, свобод та

інтересів осіб-жертв, посяганні на їх життя та здоров'я, з подальшим високим ризиком формування у жертв-індивідуумів девіантної поведінки;

– аналізуючи норми профільного законодавства розкрито адміністративну сутність запобігання домашньому насильству, що є комплексним процесом відвертання, недопущення та попередження негативного явища в суспільстві – домашнього насильства шляхом застосування адміністративних спеціальних заходів та інструментів у межах публічних та внутрішніх процедур, що реалізується через: 1) формування кваліфікованої системи суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству; 2) створення та впровадження спеціальних програм для кривдників для виправлення їх поведінки та попередження системності домашнього насильства; 3) проведення публічних кампаній, заходів, роз'яснювальної роботи, виховних програм серед суспільства для формування належної правосвідомості; 4) вивчення стану та ситуації суспільства щодо фактів вчинення домашнього насильства, формування відповідних статистичних та аналітичних даних, які публічно поширюються в суспільстві; 5) здійснення науково-дослідної діяльності, розвиток міжнародної співпраці у сфері запобігання домашнього насильства;

– з позиції функціонального підходу розкрито виконання програм для кривдників, як спеціальний захід, особливістю якого є надання професійної, кваліфікованої, психологічної допомоги кривднику шляхом проведення з ним спеціальних, організаційних, індивідуальних заходів, терапій, тренінгів та практик, що спрямовані на формування правильного усвідомлення кривдником своїх дій, виправлення його девіантної поведінки, запобігання вчинення домашнього насильства у конкретній сім'ї;

удосконалено:

– періодичність розвитку адміністративного регулювання реалізації заходів із попередження насильства в сім'ї у національному історико-правовому просторі з виділенням особливостей, притаманних кожному етапові нормативного врегулювання питання;

– термінологічне значення термінового заборонного припису як спеціального адміністративного заходу протидії насильству в сім'ї, що полягає у негайному застосуванні органами Національної поліції до кривдника спеціальних зобов'язально-обмежувачих приписів будь-якого контактування, спільного перебування чи проживання на встановлених законодавством обмежений строк задля забезпечення захисту та безпеки життя та здоров'я жертв домашнього насильства;

– практичне розуміння обмежувального припису стосовно кривдника як спеціального адміністративного заходу протидії насильству в сім'ї, що застосовується за заявою жертви, її представників чи родичів в судовому порядку у вигляді обмежувальної заборони кривдника втручатися в життя жертви, контактувати з жертвою чи спільно проживати на визначений судом строк з метою протидії домашнього насильства, гарантування безпеки життя та здоров'я жертви, виправлення девіантної поведінки кривдника;

– наукове розуміння ролі Національної поліції України як ключового суб'єкта системи запобігання та протидії домашньому насильству, що виконує превентивну, правоохоронну та правозахисну функцію, та як публічний орган влади реалізує спеціальні заходи щодо запобігання та протидії домашньому насильству, застосовуючи в разі потреби заходи адміністративного примусу щодо кривдників;

отримали подальшого розвитку:

– практичні положення щодо сучасного стану адміністративно-правового регулювання реалізації заходів з попередження насильства в сім'ї, основною тенденцією розвитку якого має стати впровадження норм Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами («Стамбульської Конвенції»), як основного стандартизованого акту міжнародного рівня в аспектах формування системи запобігання та протидії насильству в сім'ї, та підвищення ефективності сфери надання професійної допомоги жертвам;

– практичні положення щодо участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї в аспекті вирішення проблеми неефективної взаємодії громадськості з органами державної влади та місцевого самоврядування, що також включає відсутність прямої реакції органів публічної влади на статистичні відомості громадськості щодо фактів вчинення домашнього насильства, з формуванням пропозицій на законодавчому рівні встановлення обов'язку відповідних органів влади враховувати статистичні дані уповноважених суб'єктів громадянського суспільства про випадки домашнього насильства з формуванням конкретних заходів їх запобігання та протидії;

– положення компаративістичного аналізу зарубіжних моделей адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження та протидії насильства в сім'ї (США, Польща, Литва), у результаті чого звернено увагу на подальшому впровадженні в національну правову систему змін до урядового адміністрування програм допомоги жертвам насильства в аспекті збільшення фінансування та розширення спеціалізації, підвищення кваліфікації суб'єктів системи протидії насильства в сім'ї та вдосконалення взаємодії між ними, формування індивідуального підходу до ведення реєстру випадків домашнього насильства.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що визначені в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції впроваджено та надалі може бути використано в:

– *науково-дослідній роботі* – наукові рекомендації та висновки можуть бути використані для створення теоретико-методологічної бази удосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї (акт упровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *законотворчій сфері* – напрацювання можуть бути використані для розроблення норм адміністративного та кримінального законодавства на

загальнодержавному рівні (акт впровадження Інституту законодавства Верховної Ради України);

– *освітньому процесі* – під час підготовки та проведення лекцій, навчальних семінарських та практичних занять для здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін «Адміністративне право» та «Актуальні проблеми адміністративного права» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднено та обговорено на трьох міжнародних науково-практичних конференціях: «Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України (м. Київ 14–15 листопада 2018 р.), «Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень» 09–10 лютого 2019 р.), «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації висвітлено в семи наукових статтях, шість з яких опубліковано у наукових фахових виданнях України, одну – в періодичному науковому виданні іншої держави (Республіка Польща), а також в трьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 252 сторінки. Робота містить список використаних джерел із 232 найменувань на 26 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ З
ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

1.1. Насильство в сім'ї: поняття, ознаки, причини та наслідки

Життя безлічі людей у всьому світі наповнене насильством, у будь-який момент воно може наблизитися і до нас. Але багато з нас можуть легко уникнути неприємностей: для цього їм буде достатньо сховатися за власними дверима і, за можливістю, остерігатися небезпечних місць. Деяким людям сховатися ніде: насильство чекає їх вдома, добре захищене від сторонніх очей. Насильство, ймовірно, завжди було частиною існування людства. Його різноманітні прояви можна побачити у всіх куточках світу. Але тільки останнім часом на цю проблему звернули серйозну увагу. Тема насильства і агресії стала однією з найактуальніших починаючи з кінця двадцятого століття. Проблему сімейного насильства поступово стали обговорювати, переважно, завдяки зусиллям неурядових жіночих організацій, фахівців в галузі гендерних і соціальних досліджень. Під тиском громадськості почалась активна державна допомога кризовим центрам, притулкам для жінок, які пережили насильство. В 1999 році Генеральна асамблея ООН оголосила 25 листопада Міжнародним днем боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок [117].

Питання вивчення домашнього насильства, запобігання йому є актуальною проблемою не лише в нашій державі, а й у багатьох державах із розвинутою інфраструктурою. Проблемні питання захисту дітей та жінок від насильства, протидії порушенням щодо них є надзвичайно важливим, ґрунтовним та нагальним завданням, вирішення якого є міждисциплінарним.

Навіть у більшості країн ЄС дієво намагаються боротися з домашнім насильством, і тому вивчення зарубіжного досвіду та законодавства інших країн, що передбачає відповідальність за насильство, сприяє розробці нових положень щодо вдосконалення способів та засобів протидії домашньому насильству [184, с. 185].

В Україні проблема насильства у сім'ї є доволі актуальною, виявити її реальні прояви досить складно. Не завжди жертви родинного насильства звертаються до правоохоронних органів, тому статистичні дані є відносними. Насильство в сім'ї є досить часто прихованим. З юридичної точки зору, насильство в сім'ї є розповсюдженою формою порушення прав людини, «супроводжується агресією, приниженням та жорсткою поведінкою» [103, с. 42].

Перш, ніж комплексно розглянути поняття, ознаки, причини та правові наслідки насильства в сім'ї, пропонуємо визначити, що ж власне собою являє така правова категорія, як «сім'я».

Вважаємо за необхідне найперше звернутися до Сімейного кодексу України. Так, відповідно до статті 3, «сім'я» - є первинним та основним осередком суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільств [180].

На думку Косенко С.С., «сім'я» – це особливий суспільний механізм, що передбачає стосунки між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, родиною, які пов'язані не лише спільністю побуту, але й засновані на взаємній моральній відповідальності і взаємоповазі. Разом з тим, в умовах економічної, соціальної

кризи, руйнуванні моральних цінностей, інститут сім'ї також зазнає згубних впливів і може перетворитись в осередок насильства. Загальновідомо, що основною ланкою суспільства є сім'я. В ній закладаються основи буття людини, а також її духовні, світоглядні, моральні якості. Від благополуччя родини багато в чому залежить моральний стан суспільства [83].

В свою чергу, І. С. Тімуш при дослідженні в правовому та соціальному аспекті терміну «сім'я» розглядає його у двох напрямках. Перший напрям правових досліджень полягає у тому, що сім'я не розглядається в юридичному аспекті, «оскільки суб'єктом сімейного права є не сім'я, а конкретні особи (подружжя, діти, батьки)». Соціальна складова підкреслюється широтою критеріїв, що характеризують сім'ю та відмінністю умов існування сімей. Другий напрям правових досліджень полягає у тому, що соціальні відносини регулює саме право, незважаючи на те, що сім'я є соціальною категорією. Тому сімейні відносини набувають правового змісту та стають правовідносинами, що надає сім'ї правового статусу. Автор зазначає, що сім'ю у правовому розумінні доцільно розглядати як юридичний зв'язок між фізичними особами. Застосування поняття юридичний зв'язок чітко підкреслює те змістове навантаження, яке вказує на сім'ю як правову категорію та чітко відмежовує юридичне визначення сім'ї від соціологічного. Юридичний зв'язок є нічим іншим як правовідносинами, що виникають між членами сім'ї на визначених законом підставах. Такий зв'язок полягає у наділенні фізичних осіб, які складають сім'ю, взаємними правами та обов'язками, якими пов'язує (зв'язує) їх закон [196, с. 111].

Автори колективної монографії вважають, що сім'я є найважливішою структурною складовою суспільства, яка закладає основи соціальних норм і впливає на процес первинної соціалізації особистості, бере участь в економічних і культурних процесах, тому стабільність сім'ї є умовою для соціально-економічної і політичної стабільності суспільства. Не випадково зараз державна сімейна політика стає одним із пріоритетних напрямків соціальної політики багатьох країн. Проте, сучасна сім'я, перебуває у

кризовому стані, що проявляється цілою низкою деструктивних процесів. Одним з яскравих проявів такої кризи є зростання рівня жорстокості і насильства між членами сім'ї. Вирішення цієї проблеми є одним з актуальних завдань будь-якого суспільства [117].

Таким чином, під терміном «сім'я» можна розуміти добровільно сформований соціальний інститут суспільства, що на основі ідейних, соціальних, особистих та побутових правовідносин, інтересів та цінностей поєднують декілька окремих особистостей.

Права і свободи людини і громадянина є однією з найважливіших соціальних цінностей і головним об'єктом більшості адміністративно-правових відносин. Кожній людині має бути забезпечена можливість користуватися основними правами і свободами. Держава зобов'язана гарантувати реальне здійснення цих прав і свобод усіма доступними їй засобами. Але трапляються випадки, коли ці права порушуються як у родині, так і в суспільстві. Автори зазначають, що сім'я як осередок суспільства, без підтримки держави та її інституцій, не завжди спроможна виконувати свої головні функції, зокрема щодо забезпечення належного добробуту та виховання дітей [189].

Стрельченко О.Г. та Сущенко А. О. у своїй праці, зазначають, що саме насильство в сім'ї є актуальною проблемою сьогодення, бо воно є серйозним порушенням прав людини та родини, які держава має відстоювати та захищати. Серед них, наприклад, право на життя і фізичну недоторканність, право не бути об'єктом знущань або жорстокого, нелюдського чи принизливого поводження, а також право на здоровий і безпечний розвиток тощо [188].

На думку О.В. Мірошниченко та Т.В. Михайліна, насильство в сім'ї надто розповсюджена форма порушення прав людини. Протиправні дії проти когось із членів родини нерідко супроводжуються агресією, приниженням та жорстокою поведінкою. Подібні дії з боку особи, що чинить насильство в сім'ї, призводять до погіршення фізичного, психічного та соціального стану

здоров'я постраждалої особи чи кількох осіб, членів цієї родини. Як правило, найчастіше від сімейного насильства страждають жінки, діти та люди похилого віку, хоча про останню категорію йдеться дуже мало. На суспільному рівні протягом тривалого часу в Україні проблема насильства в сім'ї не обговорювалася. Правозахисні жіночі громадські організації стали не тільки ініціаторами захисту жертв насилля, а й підштовхували органи державної влади до формування необхідної законодавчої бази, яка б сприяла розширенню загальнодержавної системи захисту потерпілих від насильства [103].

Як зазначає Г.О. Христова, поширення проявів насильства в сім'ї не лише руйнують гармонію і злагоду в родині та спричиняють сімейне неблагополуччя, а й виступають однією з передумов злочинності в суспільстві загалом. Насильницькі дії з боку членів власної родини завдають серйознішу психологічну та фізичну шкоду, ніж аналогічні діяння з боку сторонніх осіб. Вони порушують основний принцип життєдіяльності родини – безпечне та комфортне існування будь-якого її члена. Крім того, діти, які виростають в таких сім'ях, у майбутньому можуть переносити цей негативний досвід у власне життя [205].

Як соціальне явище, насильство в сім'ї проявляється в різних формах та сферах життєдіяльності суспільства, як у публічній, так і в приватній. Жертвами насильства в сім'ї стають люди будь-якого віку, рівня освіти, соціального статусу, статі. Найбільш вразливими від насильства в сім'ї є жінки і діти. Насильство в сім'ї завдає шкоди як жертві, так і її родині, зокрема призводить до розладів фізичного і психічного здоров'я, моральних і матеріальних втрат, виступає однією із передумов вчинення інших кримінальних злочинів, зокрема, вбивств, спричинення тілесних ушкоджень, завдання каліцтва, формування насильницького менталітету нації, породжує дитячу безпритульність та бездоглядність [6].

З метою комплексного дослідження поняття насильства в сім'ї, а також визначення його ознак, потрібно спершу дати визначення терміну «насильство» та «насильство в сім'ї».

Варто зазначити, що різні вчені трактують визначення терміну «насильство» по-різному, асоціюючи його зі впливом (фізичним, психологічним) на організм людини. Згідно з енциклопедією Міллера: «Насильство – це завдання людям шкоди шляхом убивства, калічення чи завдання болю». В свою чергу, в словнику сучасної англійської мови видавництва Лонгмана підкреслюється, що «насильство» — це використання фізичної сили стосовно іншого [226, с. 175]. В. Даль трактує термін «насильство» як примус, неволю, потребу, силування, образливе, незаконне і свавільне [44, с. 481].

Насильство є негативним явищем, що супроводжується фізичним, психологічним чи моральним болем. Наслідки насильства є негативними як для жертви, так і для суспільства, оскільки суспільство у різних формах протидіє насильству. Вчений Р.Е. Токарчук у своїй праці визначає «насильство» як навмисне застосування фізичної сили або влади, що реалізоване у вигляді погрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи, групи осіб або громади, результатом якого є (або є високий ступінь імовірності цього) тілесні ушкодження, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку або різного роду несприятливі наслідки [197, с. 28].

На думку Ситарова В.А., «насильство» – це форма примусу з боку однієї групи людей (однієї людини) стосовно іншої групи (окремої людини) з метою надбання або збереження певних вигід і привілеїв, завоювання політичного, економічного й будь-якого іншого панування [178, с. 135].

Комплексно підійшов до визначення поняття насильства Т.М. Хомич, який на підставі аналізу змісту зазначеного поняття, дійшов висновку, що «насильство» в юридичній літературі розглядається в кількох аспектах: 1) як фізичний чи психічний вплив на іншу людину; 2) як спосіб вчинення злочину; 3) як ціль, а не засіб вчинення діяння [204]. Поряд із визначенням поняття,

науковець виділив такі його ознаки як соціального явища: а) наявність як мінімум двох суб'єктів; б) здійснюється проти або поза волею особи, на яку воно спрямоване; в) умисний характер діяння; г) спричиняє або може спричинити шкоду [204].

Вчені Оржеховська В. М., Пилипенко О. А. в своєму посібнику зазначають, що в найпростішому вигляді можна змодельовати таку структуру акту насильства: 1) суб'єкт, який здійснює насильство; 2) об'єкт, на який спрямоване насильство; 3) конфліктне джерело як предмет, що належить об'єкту насильства, на який спрямований суб'єкт насильства; 4) ситуація, яка відображає об'єктивні та суб'єктивні умови насильства; 5) безпосередній акт насильства; 6) продукти і наслідки насильства [115].

Таким чином, можна зробити висновок, що під поняттям «насильство» слід розуміти умисне діяння до фізичної особи, що завдає їй фізичного та психологічного болю, страждань, травм, задля вчинення психологічного впливу, досягнення особистих цілей, отримання вигоди чи з інших причин, порушуючи таким способом людську недоторканість та свободу.

За даними ЮНЕСКО, насильство в сім'ї існує у будь-якому суспільстві, будь-якій культурі, воно передається з покоління в покоління, перетворюючи вихованих у насильстві дітей у жорстоких дорослих [198, с. 58]. В Україні термін «насильство в сім'ї» є не зовсім традиційним, вважається, що сім'я – це особиста сфера, а дружина в синцях чи дитина, що підкоряється наказам батьків у виборі друзів, місця навчання тощо – це сімейні справи, методи родинного виховання. Однак, за офіційними даними, насильство в сім'ї – досить поширене явище в Україні. За свідченням дітей, з жорстокістю вони вперше зустрічаються у власній сім'ї, з боку батьків та старших братів і сестер, тобто тих осіб, які повинні їх захищати та підтримувати [198, с. 58].

У вітчизняному законодавстві міститься визначення «домашнього насильства». Так, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»: домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що

вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [142].

Економічне насильство - форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру [142]. На думку деяких вчених, авторів методичних рекомендацій, економічне насильство включає в себе: позбавлення або обмеження одним з членів сім'ї іншого члена сім'ї можливості користуватися і розпоряджатися грошовими коштами, які він заробив або які є їх спільною власністю; створення ситуації, коли один з членів сім'ї вимушений просити гроші (при їх наявності) на утримання сім'ї або на власні потреби; ненадання грошей на утримання дітей, невиклата аліментів; дріб'язковий контроль за всіма витратами, вимога звітувати за них; демонстрація того, що домашня робота не має ніякої економічної цінності; позбавлення можливості користуватися своїм власним або спільним майном; пошкодження або знищення майна іншого члена сім'ї або спільного майна [122, с. 12].

Психологічне насильство - форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [142]. Автор

Р.В. Кифлюк зазначає, що психологічне насильство – це дії, які самі собою не нанесли фізичного болю, проте стали причиною душевних страждань потерпілого. Психологічне насильство сприймається потерпілим навіть болючіше, ніж фізичне. Воно здебільшого триваліше за фізичну шкоду. Психологічний стрес може викликати більш відчутні несприятливі наслідки, ніж фізичні, систематичні побої або інші насильницькі дії. Психологічна травма часом відчутніше сприймається, ніж побої. Не лише фізичне, але й психологічне насильство може бути само по собі жорстоке, нелюдське й принижувати гідність людини [70, с. 56]. Деякі теоретики у своїх працях, в психологічному насильстві виділяють вербальне та емоційне насильство. Вербальне або словесне насильство чиниться тоді, коли жінці докоряють буквально за кожний вчинок, критикується особистість жінки, або її ображають брутальною лайкою. Емоційне насильство може відбуватися взагалі без слів – за допомогою міміки, пози, поглядів – цього досить, щоб дати зрозуміти жінці, що вона недоумкувата. За допомогою загрозливих поглядів, жестів, інтонацій чоловік може тримати жінку в атмосфері страху [122, с.11].

Сексуальне насильство - форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності [142]. Видами сексуального насильства може бути: - нав'язування сексуальної близькості, коли партнерка/ партнер знаходиться у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, або спить і не в змозі сказати «ні»; - нав'язування сексуальної близькості, коли партнерка/ партнер дає зрозуміти, що не хоче цього, або боїться сказати «ні»; - нав'язування без згоди партнерки/партнера фізичного контакту з ерогенними зонами, іншими частинами тіла партнерки/партнера; - нав'язування партнерці/партнеру особливих видів сексуальних контактів проти її/його волі [218].

Фізичне насильство - форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру [142]. На думку Я.І. Юрків, фізичне насилля може здійснюватися у формі побиття, катувань, струсів, у вигляді ударів, ляпасів, опіків гарячими предметами, рідинами, запаленими цигарками, у вигляді укусів, із використанням найрізноманітніших предметів у якості знаряддя катування. Фізичне насильство негативно відбивається на формуванні особистості на наступних етапах її розвитку. Як наслідок, можуть з'являтися такі особливості характеру і поведінки, як підвищена агресивність, тривожність, невміння співчувати, занижена самооцінка, низький соціальний статус, схильність до вживання алкоголю, наркотиків [218].

Варто сказати і про позицію відомого польського спеціаліста із запобігання домашнього насилля Л. Аларкона, який дає таке визначення поняттю домашнього насильства – це дії, які чиняться однією (або декількома) особами й характеризуються такими ознаками: – здійснюються свідомо, спрямовані на досягнення певної мети; – завдають шкоду (фізичну, моральну, матеріальну тощо) іншій особі; – порушують права й свободи людини; – той, хто здійснює насилля, має значні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо), це унеможлиблює ефективний захист жертви від насилля [98, с. 32].

Аналізуючи вищевказане, деякі автори зазначають, що жертвою домашнього насильства може стати будь-хто: жінка, яку постійно лає і б'є її чоловік, дівчинка-підліток, що страждає від сексуальних переслідувань свого вітчима, хлопчик, якого лупцює мати-алкоголичка, старенька бабуся, що її ненавидять власні діти. Існують такі типи насильства в сім'ї: між подружжям (чоловік – жінка, у більшості випадків насильство здійснює чоловік, але

зустрічаються протилежні випадки); батьками і неповнолітніми дітьми (насильство можуть здійснювати як батько, так і мати) [63, с.13];

Шаргородська С. під домашнім насильством розуміє певні свідомі дії одного члена сім'ї стосовно іншого, якщо ці дії порушують конституційні права й свободи члена сім'ї як громадянина та завдають шкоду його фізичному, психічному або моральному здоров'ю, а також розвитку дитини [214, с. 14; 17, с. 37–47]. В свою чергу, домашнє насильство, за визначенням Т.А. Забеліної, – це повторюваний зі збільшенням частоти цикл фізичних, сексуальних, словесних, емоційних та економічних образ стосовно своїх близьких з метою набуття над ними влади й контролю [61, с. 54; 17, с. 37–47]. На думку Євсюкової М.В., насильство в сім'ї – це грубе порушення прав людини, від якого страждають діти, жінки та чоловіки. Зважаючи на той факт, що в переважній більшості жертвами насильства в сім'ї є жінки, міжнародне співтовариство перш за все розглядає цей феномен як форму насильства щодо жінок [58; 17, с. 37–47].

Коваль Л.Г. у своєму посібнику зазначає, що «сімейне насильство» – це ситуації, що постійно повторюються, коли один із членів сім'ї контролює або намагається повністю підпорядкувати іншого, що призводить спричинення психологічного, соціального, економічного, сексуального або фізичного збитку одному або декільком членам сім'ї [71, с. 78; 17, с. 37–47]. Вчена О.А. Вороніна дає своє визначення домашньому насильству, що полягає у будь-якій формі фізичного, сексуального чи психологічного насильства, яка загрожує безпеці або здоров'ю членів сім'ї з боку інших членів сім'ї. Формами домашнього насильства науковець визначає загрози застосування фізичної сили, побої й побиття, психологічне насильство [19, с. 34; 17, с. 37–47].

Таким чином, насильство в сім'ї – це підвид насильства, що виділяється сферою вчинення (у конкретній сім'ї) та полягає у завданні психологічного, фізичного та/або сексуального болю, страждань, травм, впливу, загрожуючи таким чином здоров'ю та життю постраждалої особи, що в цілому, як негативне явище, дискредитує сім'ю як соціальний інститут.

Цікавим є бачення Черевач О.М., яке ґрунтується на тому, що одним із важливих витоків насильства у сім'ї є пережитки патріархальної свідомості, у сучасному суспільстві. Автор зазначає, що у патріархальному суспільстві абсолютно домінуючою була постать чоловіка, який був зобов'язаний забезпечувати сім'ю всіма необхідними для життя ресурсами, а також захищати її від будь-якої зовнішньої небезпеки. При цьому жінки і діти були абсолютно безправними і повністю підпорядкованими чоловікові – голові сім'ї. Влада чоловіка підтримувалась за допомогою жорстокого насильства. Культурна традиція, підтримувана релігією, не просто виправдовувала насильство у сім'ї, а й нерідко робила його обов'язковим елементом життя. Патріархальний уклад життя можна було певною мірою виправдати існуючим на той час способом виробництва, для якого потрібна була велика фізична сила (полювання, обробка землі, випас худоби), а також необхідністю самотійно із зброєю в руках захищати родину. І в наш час ще розповсюджені погляди, успадковані від патріархального суспільства, які нерідко виправдовують насильство в сім'ї. Незважаючи на те, що в усіх цивілізованих країнах вже багато десятиріч офіційно задекларована рівність чоловіка і жінки, уявлення про перевагу чоловіків над жінками, залежність жінки від чоловіка досі зберігаються. Усе це створює у суспільстві атмосферу терпимості до насильства в сім'ї і не сприяє подоланню цього явища [210].

Деякі автори виділяють такі характерні ознаки насильства в сім'ї: суб'єктами насильства в сім'ї є виключно рідні люди (члени сім'ї); необхідність у підтриманні спілкування насильника з жертвою насильства в сім'ї, підтримання та зберігання системи міжособистісних взаємовідносин; повторюваність вчинення насильницьких дій у сім'ї, циклічність такого насилля; певна тривалість таких дій; матеріальна чи емоційна залежність між суб'єктами; високий рівень латентності; низький рівень караності винних за вчинене насилля в сім'ї; досить часте поєднання кількох видів насильства; порушення особистих прав і свобод особи (жертви насильства в сім'ї);

вчинення насильницьких дій під впливом наркотичних речовин або алкоголю [103].

Хомич Т.М. у своїй праці виділяє такі ознаки насильства, як соціального явища: – наявність як мінімум двох суб'єктів; – здійснюється проти або поза волею особи, на яку воно спрямоване; – умисний характер діяння; – спричиняє або може спричинити шкоду. Поряд з цим, автор зазначає, що такі ознаки як зовнішній та негативний характер дій, що складають насильство, не є обов'язковими, адже воно може вчинятися і у формі погроз, словесних образ, а також, як вже було сказано, нести позитивний результат [204].

На підставі вищезазначеного, можна виділити наступні ознаки притаманні насильству в сім'ї, як предмету адміністративного права: 1) за своєю суттю є процесом завдання психологічного, фізичного та/або сексуального болю, страждань, травм, впливу; 2) реалізується в конкретній сім'ї; 3) правовідносини щодо запобігання та протидія насильству в сім'ї є об'єктом адміністративно-правового регулювання; 4) запобігання та протидія насильству в сім'ї є одним із напрямків адміністративної діяльності відповідних уповноважених суб'єктів; 5) є негативним явищем суспільства, що дискредитує сім'ю як соціальний інститут; 6) в разі недостатньо ефективного запобігання насильству в сім'ї це явище набуває циклічного характеру.

Що стосується питання причин насильства в сім'ї, то слід сказати, що на домашнє насильство як соціально-психологічний феномен впливає чимало об'єктивних і суб'єктивних чинників. Основними серед них дослідники виділяють такі [32, с. 35-40]: духовна деградація суспільства і особистості, нехтування релігійними та загальнолюдськими цінностями, відсутність соціальних ідеалів, криза моральності, стан соціальної аномії, лібералізація статевої моралі; патріархальні, авторитарні сімейні традиції, дотримання хибних гендерних стереотипів; тривала соціально-економічна криза, низька якість життя, алкоголізація населення, вживання наркотиків; руйнація та зникнення позитивних сімейно-шлюбних традицій; поширення неформальних шлюбів та нижчий рівень солідарності, поширеність у ЗМІ пропаганди

насильства, жорстокості, сексизму; збільшення кількості неблагополучних сімей, невігластво батьків у сфері сімейного виховання, неготовність до відповідального батьківства; низька культура міжособистих взаємин, комунікації та урегулювання конфліктів у сім'ї; віктимна позиція жертв сімейного насилля, тривале приховування існування проблеми; панування традиційно-стереотипного, а не індивідуального, особисто орієнтованого підходу до розподілу внутрішньо-сімейних ролей; небажання або неможливість чоловіка бути годувальником у сім'ї, криза маскулінності; неефективність системи матеріальної допомоги сім'ям, які її потребують, недостатня фахова компетентність соціальних працівників у питаннях гендерної політики, психології, педагогіки, гендерного законодавства та особливостей роботи з сім'єю за умов суспільної кризи [32, с. 35-40].

З точки зору інших вчених, виділяють такі чинники, що призводять до прояву насильства в сім'ї: – соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві, пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки); – економічні (матеріальні нестатки, відсутність гідних умов життя поряд із відсутністю умов для працевлаштування, заробляння грошей, економічна залежність, безробіття); – психологічні (стереотипи поведінки); – педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової); – соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини); – правові (ставлення до насильства як до внутрішньо-сімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї як до власності через відсутність правової свідомості); – політичні (прихильність до гендерних стереотипів, недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності, увага до материнства і дитинства, а не сім'ї в цілому, брак уваги до батьківства, чоловіків); – соціально-медицині (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів, алкоголізм, наркоманія, агресія тощо); – фізіологічні та

медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій, прийом збуджувальних ліків, хвороби нервової системи тощо) [106, с. 25]. Поряд з цим, автори зазначають, що до насильства в сім'ї також призводять і певні соціальні та культурні умови. До них автори відносять наступні: - відсутність у соціальній свідомості чіткої оцінки фізичних покарань; - демонстрація насильства в засобах масової інформації; - права громадян на недоторканість приватного життя, власну та сімейну таємницю, закріплені у Конституції, не дозволяють своєчасно встановити факт насильства і здійснити втручання; - відсутність ефективної превентивної політики держави; недостатнє розуміння суспільством насильства як соціальної проблеми; - низька правова грамотність населення; - погана обізнаність дорослих і дітей про свої права; - недосконалість законодавства [106, с. 25].

Також існує думка, яка ґрунтується на соціально-психологічній практиці щодо запобігання насильства в сім'ї та зазначає, що потужними факторами ризику вчинення домашнього насильства виступає психологія батьків, а саме [120]: - якщо батьки мають такі психологічні особливості, як ригідність, домінування, тривожність, роздратованість, низька самооцінка, депресивність, імпульсивність, нерозвинена емпатія, низька стресостійкість, емоційна лабільність, замкнутість, підозрілість, неадекватна самоідентифікація; - неадекватні соціальні очікування батьків стосовно освіти, професії, майбутнього подружжя тощо своєї дитини; - низький рівень соціальних навичок, який виявляється у відсутності вмінь вирішувати проблеми в соціальних організаціях і установах, вести переговори, залагоджувати конфліктні ситуації, підтримувати офіційні та неофіційні відносини тощо; - проблеми з психічним здоров'ям батьків, що виражається у неадекватному усвідомленні своїх фізичних і психічних можливостей, знань, умінь, навичок, почуттів, якостей, що реалізуються у відповідній поведінці щодо виховання і розвитку дитини; - алкогольна, наркотична, токсикологічна залежність батьків, яка виявляється у психофармакологічних проблемах та афективних проявах: агресивності, гіперсексуальності, дратівливості, порушенні

координації, втраті контролю над своєю поведінкою тощо; - емоційна спрощеність і розумова нерозвиненість батьків, які не спроможні адекватно зрозуміти стан, потреби дитини, особливо хворої, перебіг її недуги, необхідність лікування і тому можуть її залишити без необхідної допомоги та підтримки [120].

Таким чином, виникнення домашнього насильства обумовлене низкою причин, серед яких слід виділити: психологічні особливості людей та їх схильність до вчинення насильницьких дій; низький рівень життя та інші соціально-побутові проблеми; низький рівень освіченості, правосвідомості та культури; релігійні, культурні або традиційні ідеологічні принципи, які схиляють до вчинення насильства в сім'ї; фізична залежність (психофармакологічні проблеми); проблеми правового регулювання та системи запобігання та протидії домашньому насильству.

В питанні настання наслідків після вчинення домашнього насильства численні соціологічні дослідження неодноразово підтверджували, що наслідки домашнього насильства можуть зруйнувати усе подальше життя людини. У жертви такого насилля викривляється свідомість, втрачається усвідомлення добра і зла. У зв'язку з цим держави працюють над створенням нормативно-правової бази у сфері протидії та запобігання домашньому насильству з метою посилення захисту осіб, які від нього постраждали. Практика протидії домашньому насильству може відрізнитися залежно від розвиненості країн, але прояви цього явища однакові – це застосування сили та жорстокості проти слабшого члена родини, а тому основною метою запобігання є ідея щодо зменшення реальних обсягів протиправних проявів такого роду шляхом застосування різноманітних засобів превентивного впливу на його причини та умови [15, с. 220].

Вчені зазначають, що стати жертвою насильства означає пережити психологічну кризу. Така криза характеризується внутрішньою дезінтеграцією, яка зачіпає всі сфери психіки. Відповідно до результатів чисельних досліджень, в умовах сімейного насильства жінки схильні

використовувати практично всі механізми психологічного захисту для того, щоб вижити в несприятливих умовах, в яких вони перебувають, та, які, з одного боку, захищають їх психіку, з другого боку, заважають жертвам насильства адекватно сприймати реальність та змінювати її, трансформують їх особистість. Виділяють наступні особистісні порушення, як наслідок сімейного насильства: емоційна холодність з відчуттям нездатності будувати чуттєві відносини; постійна наявність «комплексу жертви», який проявляється у безпорадності, відмові від відповідальності за будь-кого, зниженні психологічної самооцінки, а також у роз'єднанні з людьми; наполегливе бажання бути коханим, яке поєднується із побоюваннями втратити об'єкт, від якого існує залежність та невпевненість у собі; наявність парадоксальної любові, яка спрямована саме на кривдника, відданість йому, так званий «стокгольмський синдром» [117, с. 62-63].

Що стосується наслідків домашнього насильства вчиненого щодо дитини, то всі форми жорстокого поводження з дитиною, такі, як фізичне насильство, протиправні сексуальні дії і невиконання батьківських обов'язків можуть призводити до різноманітних поведінкових і емоційних проблем, а саме підвищеного ризику агресії і депресії у дітей. Дитина, яка стає очевидцем сімейного насильства, у майбутньому переносить такий стиль поводження на власну сім'ю. Треба відмітити, що до порушення соціалізації дитини можуть призвести наступні причини, до яких відносять: неможливість або некомпетентність молодого подружжя у вихованні дитини; нехтування батьківськими обов'язками чи нестача часу для приділення уваги дитині. Всі діти, які піддавалися будь-яким формам насильства або були свідками цього в своїх сім'ях, потребують негайної реабілітації. Наслідками насильства в сім'ї є дитяча бездоглядність, що, в свою чергу, призводить до формування делінквентних форм поведінки неповнолітніх. Історії родин, де діти потерпали від насильства, демонструють повторювані поведінкові реакції по відношенню до своїх власних дітей. Дослідження показують таке, що у дітей, які постраждали від сімейного насильства, підвищується ризик виникнення

психічних захворювань, розвитку залежності від наркотиків та алкоголю [117, с. 64-65].

Таким чином, наслідками вчинення домашнього насильства носять два напрямки – негативно-соціальний та негативно-особистісний, перший проявляється у дискредитації інституту сім'ї в суспільстві, другий проявляється у порушенні прав, свобод та інтересів осіб-жертв, посяганні на їх життя та здоров'я, з подальшим високим ризиком формування у жертв-індивідуумів девіантної поведінки.

Усе вищевикладене дозволяє визначити наступні висновки стосовно причин та наслідків насильства в сім'ї:

– під терміном «сім'я» можна розуміти добровільно сформований соціальний інститут суспільства, що на основі ідейних, соціальних, особистих та побутових правовідносин, інтересів та цінностей поєднують декілька окремих особистостей;

– під поняттям «насильство» слід розуміти умисне діяння до фізичної особи, що завдає їй фізичного та психологічного болю, страждань, травм, задля вчинення психологічного впливу, досягнення особистих цілей, отримання вигоди чи з інших причин, порушуючи таким способом людську недоторканість та свободу;

– насильство в сім'ї – це підвид насильства, що виділяється сферою вчинення (у конкретній сім'ї) та полягає у завданні психологічного, фізичного та/або сексуального болю, страждань, травм, впливу, загрожуючи таким чином здоров'ю та життю постраждалої особи, що в цілому, як негативне явище, дискредитує сім'ю як соціальний інститут;

– можна виділити наступні ознаки притаманні насильству в сім'ї, як предмету адміністративного права: 1) за своєю суттю є процесом завдання психологічного, фізичного та/або сексуального болю, страждань, травм, впливу; 2) реалізується в конкретній сім'ї, однак вимагає публічного впливу уповноважених органів влади; 3) правовідносини щодо запобігання та протидія насильству в сім'ї є об'єктом адміністративно-правового

регулювання; 4) запобігання та протидія насильству в сім'ї є одним із напрямків адміністративної діяльності відповідних уповноважених суб'єктів; 5) є негативним явищем суспільства, що дискредитує сім'ю як соціальний інститут суспільства; 6) в разі недостатньо ефективного запобігання насильству в сім'ї це явище набуває циклічного характеру та впливає на загальну захищеність особи в суспільстві;

– виникнення домашнього насильства обумовлене низкою причин, серед яких слід виділити: психологічні особливості людей та їх схильність до вчинення насильницьких дій; низький рівень життя та інші соціально-побутові проблеми; низький рівень освіченості, правосвідомості та культури; релігійні, культурні або традиційні ідеологічні принципи, які схиляють до вчинення насильства в сім'ї; фізична залежність (психофармакологічні проблеми); проблеми правового регулювання та системи запобігання та протидії домашньому насильству;

– наслідками вчинення домашнього насильства носять два напрямки – негативно-соціальний та негативно-особистісний, перший проявляється у дискредитації інституту сім'ї в суспільстві, другий проявляється у порушенні прав, свобод та інтересів осіб-жертв, посяганні на їх життя та здоров'я, з подальшим високим ризиком формування у жертв-індивідуумів девіантної поведінки.

1.2. Генезис розвитку адміністративно-правового регулювання реалізації заходів з попередження насильства в сім'ї

В останні роки проблема насильства над жінкою та дитиною в сім'ї все більше привертає увагу фахівців. В Україні ця проблема тривалий час не була предметом спеціальних досліджень соціологів, психологів та соціальних працівників. Нею займалися, в основному, криміналісти при вивченні

злочинів, які здійснювалися в сімейно-побутовій сфері. Однак, практика останніх років доводить концептуальне осмислення цього питання на державному рівні. Свідченням цього є і прийняття законодавчої бази, і створення кризових центрів роботи з тими, хто потерпає від насильства в родині [39].

Сучасне українське суспільство знаходиться на етапі глибоких структурних перетворень буття суспільства та буття індивіда, зміни парадигми, відмови від нав'язливого роками стереотипованого образу поведінки в сім'ї, побуті, родині. Водночас сім'я, родина виступає саме тим інтегральним показником суспільства, який відображає моральний, економічний, етичний, правовий, аксіологічний стан розвитку держави та вміщує загальнозначущі універсальні й національні ідеали, цінності, що в умовах демократичного суспільства слугують могутнім чинником формування демографічного потенціалу нації. Натомість фрагментація класів, посилення стратифікації, стереотипні підходи до вирішення сімейних конфліктів нерідко детермінують домашнє насильство. Тож закономірно, що одним із пріоритетних напрямів розвитку правової, демократичної, соціальної держави є ефективне функціонування одного з найдавніших соціальних інститутів, первинного осередку суспільства – сім'ї – та злагоджена система державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [67].

Входження України до єдиного європейського простору передбачає внесення змін до правових настанов вітчизняного законодавства, адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що насамперед, охоплює усвідомлення загальновизнаних людських цінностей, верховенства права, законності, свободи, підвищення рівня поваги до правового порядку в суспільстві. Зазначені елементи сприймаються паралельно з удосконаленням уявлень про демократичну правову державу, правомірну реалізацію громадянської позиції людини, громадянина [49, с. 24].

З метою дослідження процесу генезису адміністративно-правового

регулювання у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в Україні, перш за все необхідно дослідити такі правові категорії, як «генезис», «правове регулювання», «адміністративно-правове регулювання».

Так, відповідно до Академічного тлумачного словника, поняття «генезис» слід розуміти, як походження, виникнення, становлення [13, с. 49]. Генезис - це окрема категорія філософії, яка уособлює поява, походження, розвиток будь-якого виник явища. Спочатку це поняття було застосовано до загальних світоглядних понять - виникнення природи або всього буття. Спочатку світогляд відбивалося в примітивній міфології, легендах і епосах про богів, про походження всього, що оточувало людини. Пізніше подібне вивчення походження було відображено в наукових працях з філософії та природничих областях - так виникли роботи Канта, Лапласа по космогонії гіпотезою, теорія про походження видів Дарвіна. З 19 століття поняття генезису широко застосовується в методології. Так, у Гегеля це поняття кладеться в основу аналізу свідомості, який прагне визначити розвиток науки і знання в цілому. Широке застосування даного терміну в науках, що вивчають процеси розвитку, виділило окремий метод, і навіть окремі галузі - психології, соціології генезису [216].

Що стосується визначення поняття «правового регулювання», то у найбільш загальному вигляді під правовим регулюванням (від лат. *regulare* – «спрямування», «впорядкування») розуміють один з основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою впорядкування їх в інтересах людини, суспільства і держави [217, с. 40].

Існує думка, що поняття «правове регулювання» відображає динаміку права, його силу та енергію, спрямовану на досягнення правового результату, вирішення тих життєвих ситуацій, які вимагають впливу права; воно здійснюється за допомогою системи засобів, які утворюють не просто комплекси, багатоеlementні утворення, а послідовно з'єднані ланцюги певної структури, що знаходиться у динаміці» [3, с. 3; 211, с. 290]; – категорія «правове регулювання» виражає динамічну сутність всієї юридичної

надбудови, вона характеризує активно-творчу сторону права, відображає процес перетворення його із можливості у дійсність. Правове регулювання – це особлива регламентація суспільних відносин. Вона являє собою систему різноманітних юридичних засобів: норми права, юридичні факти, правові відносини, встановлення – право, дієздатності громадян і правового статусу громадян, визначення компетенції органів держави, правового положення громадських організацій, юридичних осіб тощо» [84, с. 199; 211, с. 290].

Одним із перших, хто дав визначення поняттю «правове регулювання», вважається вчений С. Алексєєв, який зазначав, що «правове регулювання» – головне, вирішальне поняття правової дійсності, яка розглядається в динаміці з активно-дієвого боку, і пропонує розуміти це поняття у двох значеннях – вузькому та широкому. У вузькому вчений характеризував правове регулювання як «дію норм права (системи правових норм), інших спеціальних юридичних засобів на поведінку особи та на суспільні відносини з метою їх упорядкування та прогресивного розвитку» [194, с. 219]. Автори юридичної енциклопедії, розуміння правового регулювання зводять до того, що державою за допомогою всіх юридичних засобів здійснюється владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони й розвитку, а також вплив на поведінку та свідомість громадян шляхом проголошення їх прав і обов'язків, встановлення певних дозволів та заборон, затвердження певних правових актів [192, с. 251]. На думку А.М. Куліша, «правове регулювання – це здійснюваний в інтересах суспільства за допомогою норм права вплив на поведінку учасників суспільних відносин з метою встановлення й упорядкування останніх» [87, с. 62]. На думку О.В. Петришин, під правовим регулюванням розуміє процес дії за допомогою правових норм та інших юридичних засобів на поведінку людей з метою упорядкування, охорони та розвитку суспільних відносин [206, с. 404].

Таким чином, під правовим регулювання в глобальному трактуванні потрібно розуміти комплексний процес публічних та внутрішньо-впорядкованих дій, які застосовуються для врегулювання відносин в

суспільстві.

У свою чергу, «адміністративно-правове регулювання» є складним явищем, яке в сучасних умовах трансформаційних перетворень у суспільстві наповнюється новим змістом, а отже, як наукова категорія активно досліджується вченими-адміністративістами, що зумовлено різновекторністю поглядів на такі явища, як «правове регулювання», «механізм правового регулювання», «адміністративно-правові засоби», і потребує постійного осмислення [82]. Вчений-адміністративіст Галуцько В. В. щодо поняття адміністративно-правового регулювання зазначає, що воно має цілеспрямований характер, оскільки постає певним регулятором суспільних відносин, впорядковуючи їх за допомогою права на рівні суспільства; має організаційний та упорядкований характер, тобто здійснюється за допомогою певних засобів; спрямоване на досягнення певних цілей, а тому має регулятивний характер; має певний предмет і сферу правового впливу, які усвідомлюються людьми і суспільством та мають для них певне значення; забезпечується певними методами, які координують діяльність суб'єктів права або здійснюються за допомогою їхньої субординаційної підлеглості у процесі виконання або використання норм права; має визначені стадії, які передбачають правову регламентацію суспільних відносин, виникнення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків та їх реалізацію [29, с. 242; 96].

На думку Є. Соболя, трактуючи поняття «адміністративно-правове регулювання» слід виокремлювати два концептуальні підходи до розуміння цього правового явища: перший підхід – адміністративно-правове регулювання є різновидом правового регулювання та цілеспрямованим впливом норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення прав і законних інтересів людини й громадянина; другий підхід – адміністративно-правовим регулюванням це імперативно-нормативне впорядкування суспільних відносин з метою забезпечення інтересів держави [185, с. 55; 96]. В свою чергу, В. Й. Развадський визначає адміністративно-правове регулювання як комбінацію способів правового регулювання, в якій

переважають зобов'язання та заборони. Ця комбінація формується через наділення учасників правовідносин суб'єктивними юридичними правами й покладання на них обов'язків шляхом визначення та закріплення у правових актах певних правил поведінки внаслідок правотворчої діяльності уповноважених на це органів (посадових осіб) [170, с. 169; 96].

Козлов Ю. М. трактує адміністративно-правове регулювання як процес послідовного використання адміністративно-правових засобів для досягнення цілей регулювання поведінки учасників суспільних відносин [206]. О. І. Шкуропацький, в свою чергу, вказує, по-перше, адміністративно-правове регулювання є результатом впливу адміністративно-правових норм на суспільні відносини. Тому здається не зовсім зрозумілим, звідки та внаслідок чого виникає зазначений процес. Оскільки не визначено коріння виникнення цього процесу, то й не до кінця зрозуміло: йдеться саме про процес адміністративно-правового регулювання чи про якийсь інший процес, який має ті самі ознаки, що й визначені автором. По-друге, будь-яке визначення явища, особливо такого, що має дієвий характер (тобто характер процесу або дії), має містити в своєму складі завдання або функції, що їх покликане виконувати явище, визначення якому надається. Проте у запропонованому визначенні завдання визначено досить розмито, і незрозумілим є, які саме цілі має адміністративно-правове регулювання [215, с. 105; 96].

Таким чином, адміністративно-правове регулювання реалізації заходів з попередження насильства в сім'ї – це комплексний, правотворчий та правозастосовний процес здійснення публічних та внутрішньо-впорядкованих дій щодо врегулювання сімейних відносин в суспільстві, що за своїм змістом створюються та застосовуються уповноваженими органами та установами, на які покладається обов'язок здійснення відповідних заходів до суб'єктів насильства в сім'ї для правового захисту жертв насильства, притягнення до відповідальності кривдника, формування у індивідуумів соціально-правильних принципів існування сім'ї, з метою припинення та запобігання будь-якої форми насильства в сім'ї як негативного явища в суспільстві.

На історичній території нашої держави перші кроки задля захисту прав дітей зробив Ярослав Мудрий, упорядник «Руської правди» — першого давньоруського джерела світського права, яке, зокрема, регулювало становище неповнолітніх. У Київській Русі часів Ярослава Мудрого та Володимира Мономаха існувало гуманне ставлення до дітей, особливо тих, які залишилися без батьків, а також покинутих. Найбільшим обов'язком для себе великі князі вважали опіку над бідними, тими, хто потребує допомоги, дітьми. Зокрема, Ярослав Мудрий створив училище для сиріт, у якому на його утриманні були 300 юнаків, а Володимир Мономах повчав, що не варто бідних забувати, потрібно їх годувати, а сиріт забезпечувати [24, с. 81]. Церковне й світське право Київської Русі започаткувало багатовікову традицію щодо шанування шлюбу, недопущення насильства, неповаги, дискримінації. Обопільна повага подружжя, узгодження бажань створити сім'ю вважалися нормою статевої поведінки. Насилля суворо засуджувалося інститутом церкви Київської Русі [223]. Вчений С. С. Косенко в своїх наукових дослідженнях доводить, що законодавча регламентація насильства починається ще з часів Стародавньої Русі («Руська правда» XI–XII ст., Устав Володимира, Князівські статuti і статутні грамоти XI–XIV ст., Судебник 1497). Слід зазначити «Руську правду» Ярослава Мудрого – один із найважливіших правових документів тієї доби, що містить заходи кримінально-правового впливу щодо протиправних дій і покарання за їх вчинення. За «Уставом» князя Володимира злочином вважалася колотнеча між чоловіком та жінкою [222; 23, с. 25].

Відповідно, початок розвитку правового регулювання щодо насильства в сім'ї можна поєднати з прийняттям «Руської правди» – правового документу Ярослава Мудрого, яким вперше на території України нормативно врегульовувалося питання захисту неповнолітніх.

Висоцька Н.В. у своєму дослідженні зазначає, що в положеннях Статутів Великого князівства Литовського 1529, 1566 та 1588 років також окреслено питання засудження й покарання за вчинення насильницьких дій у сім'ї: передбачалися суворі санкції за злочини, вчинені проти членів родини (за

вбивство одного із членів родини передбачалася смертна кара). Заборонялося укладання шлюбу проти волі жінки. Але насильство в сім'ї щодо жінки каралося здебільшого тільки за вчинення особливо тяжких злочинів. Отже, за часів Київської Русі та в добу Великого князівства Литовського з'явилися перші закріплені положення, спрямовані на застосування покарання за вчинення окремих дій, що містять ознаки домашнього насильства [23, с. 25].

Кравець В.В. згадуючи історію українського козацтва, зазначає, що питання поваги до протилежної статі та забезпечення захисту від насилля було неписаним правилом для козацького війська. Українська сім'я цього періоду будувалася відповідно до пропорційного розвитку двох статей. У системі духовних цінностей запорожців традиції шанування жінки-матері набули світоглядного значення. За порушення ідеї рівності та поваги, застосування сили до жінок та дітей, вчинення насильства передбачалися різні покарання. Зокрема, коли козак «опорочить жінку не по пристойності», передбачалося побиття батогами, палицями, оскільки вважалося, що такий злочин знеславлює все військо запорізьке. Проте тогочасні правові документи не передбачали механізму правового захисту й адекватного покарання за вчинення домашнього насильства. Тривалий час ця тема залишалася поза сферою правового регулювання та вважалася прерогативою усталених звичаїв і традицій [223].

Незважаючи на розвиток законодавства у другій половині XIX ст., в суспільстві як і раніше зберігалися гендерні та станові відмінності. Становище жінки в сім'ї продовжувало визначатися усталеними традиційними нормами і звичаями [31].

Загалом, особливістю генезису розвитку правового регулювання щодо насильства в сім'ї в Україні до XX століття було використання патріархальних правил побудови сімейних відносин, з традиційними та неписаними правилами не використовувати насильницькі дії в сім'ї, відповідно, правове регулювання не мало нормативного характеру, а ґрунтувалось на правилах та традиціях.

Наприкінці 1917–1918 років, після розпаду Російської імперії, утворилася незалежна держава – Україна. Офіційно Українську Соціалістичну Радянську Республіку (УСРР) проголошено тимчасовим робітничо-селянським урядом України 6 січня 1919 року, а 5 грудня 1936 року, у зв'язку з прийняттям Конституції СРСР, перейменовано на Українську Радянську Соціалістичну Республіку (УРСР) [27; 5, с. 45–47]. Після революції 1917 р втратили свої повноваження церковні суди, поліцейські органи, змінилося законодавство. 10 листопада 1917 року постановою НКВС «Про Роботу міліції» [168, с. 222; 5, с. 45–47] було створено орган, який бере на себе поліцейські функції нової держави. Перед радянською владою постало завдання щодо вироблення конкретних заходів по боротьбі з контрреволюцією і бандитизмом. Практично до початку 30-х рр. ХХ ст. попередження і припинення незначних правопорушень в сімейно-побутовій сфері відносин не ставилися до першочергових завдань радянської міліції. З прийняттям Положення про Робітничо-селянську міліцію [201, с. 346; 5, с. 45–47], розширилися повноваження міліції, пов'язані з попередженням та припиненням правопорушень у даній сфері. Міліція наділялася правом застосування адміністративного затримання та притягнення до адміністративної відповідальності сімейних дебоширів. Крім того, співробітник міг пред'являти вимоги про дотримання встановлених законом правил і розпоряджень, а також входити в житлові приміщення для припинення злочинів. Однак специфіка сімейно-побутових відносин вимагала додаткових повноважень для безпосереднього втручання в приватну сферу. Дані повноваження міліції були надані. До обов'язків міліції, пов'язаних з протидією правопорушенням у сімейно-побутовій сфері, відносилися: боротьба з особами, які злісно ухиляються від суспільно корисної праці і ведуть паразитичний, антигромадський спосіб життя; проведення різних профілактичних заходів; виявлення і сприяння усуненню причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень. Для цього співробітники міліції наділялися необхідними правами щодо застосування заходів адміністративно-

правового примусу. Співробітники органів внутрішніх справ могли передавати матеріали на осіб, які допустили порушення в побуті і сім'ї, до громадських судів; залучати для підтримки громадського порядку керуючих будинками, комендантів будинків і гуртожитків; входити в будь-який час в житлові приміщення громадян для припинення злочинів або порушень, що загрожують громадському порядку або особистої безпеки громадян; застосовувати гамівну сорочку, зв'язування і інші запобіжні заходи для припинення буйства і безчинства осіб, в тому числі сімейних дебоширів. Попереджувальний характер діяльності міліції підтверджував обов'язок проведення серед населення пропаганди з питань боротьби з правопорушеннями, в тому числі в сфері сімейно-побутових відносин. З метою посилення профілактичної роботи з особами, які допускають правопорушення у сфері сімейно-побутових відносин, співробітникам ОВС надавалося право піддавати виклику в міліцію громадян, які систематично допускають правопорушення, для відповідної реєстрації та офіційного застереження про неприпустимість антигромадської поведінки. Офіційне застереження про неприпустимість антигромадської поведінки мали право виносити начальники органів внутрішніх справ або їх заступники, а також дільничні інспектори міліції на опідшефній їм території. Крім того, проводилося адміністративне затримання громадян, які вчинили дрібне хуліганство в побуті, до розгляду посадовими особами у встановлені законом терміни справ про зазначені адміністративні правопорушення. Встановлювалося право відвідування за місцем проживання громадян та виклику їх в міліцію для проведення виховної і профілактичної роботи [85, с. 273; 5, с. 45–47].

Після входження України як союзної республіки до складу Радянського Союзу, створеного в 1922 році, наша держава почала створювати своє національне законодавство, у тому числі й адміністративне, у якому втілювала своє волевиявлення. Як зазначав на початку ХХ століття український правник, доктор юридичних наук, адміністративіст, історик держави та права, один із

найвизначніших авторитетів адміністративного права того часу в Європі, Ю.Л. Панейко, «... хоча держава, будучи найвищим підметом, є суб'єктом спільних людських цілей, має необмежені адміністративні завдання, але кожний здобуток культури ставить перед державою щоразу нові й нові завдання» [108, с. 101].

Проте, в Радянському Союзі до якого входила Україна, ще не порахували за потрібне виносити питання домашнього насильства, як окрему категорію, а тому норми тодішнього законодавства не визначали якогось спеціального покарання за вчинення такого насильства.

Досліджуючи питання насильства над жінками, Н. Камінська зазначає, що у Радянському Союзі насильства в сім'ї офіційно «не існувало». По-перше, «виносити сміття з хати» було негоже. Якщо тебе б'є чоловік – сама винна. А якщо і не винна – терпи, така жіноча доля. По-друге, навіть ті жінки, які все ж наважились подати заяву в міліцію, повертались додому ні з чим – заяву відмовлялися приймати [191, с. 74].

Однак, перші реальні кроки щодо протидії насильству було зроблено після завершення Другої світової війни. Прийняті у цей період нормативно-правові документи мали позитивний ефект щодо забезпечення паритету прав жінок і чоловіків. Положення Статуту ООН 1945 року та Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 1979 року, ознаменували початок правового забезпечення рівності, недопущення дискримінації та насильницьких дій у системі шлюбно-сімейних відносин. У контексті подолання проблеми домашнього насилля, згідно зі ст. 16 Конвенції держави-учасниці зобов'язані вживати відповідні заходи з ліквідації дискримінації жінок в усіх питаннях, що стосуються шлюбу та сімейних відносин на підставі рівності чоловіків і жінок [77; 23, с. 25].

Оскільки проблема домашнього насильства стосується й дітей, слід зазначити, що у цей період прийнято низку документів, які визначили та закріпили права дітей, зокрема їхнє право на захист від фізичного й психологічного тиску. Передусім слід згадати Загальну декларацію прав

людини, прийняту резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Цей міжнародний документ закріпив принципові положення щодо захисту прав подружжя та дітей, визначив фундаментальні позиції, необхідні для розвитку національного законодавства. Водночас, ратифікація цього документа республіками колишнього СРСР відбулася значно пізніше – 1980 року [62; 23, с. 25].

Тому, існування України у складі СРСР супроводжувалося фактичною відсутністю внутрішньо-національного правового регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї, що змінилось лише з ратифікацією міжнародних стандартів щодо захисту природніх прав людини, рівності прав чоловіків та жінок в сім'ї, недопущення фізичного чи психологічного тиску та впливу на неповнолітніх.

Утворення 24 серпня 1991 року незалежної держави, обрання Україною своїм стратегічним напрямом інтеграцію в європейський економічний і політико-правовий простір – ці та інші події безпосередньо вплинули на якісне оновлення й розвиток адміністративного права, яке перебуває на етапі свого радикального реформування, зміни домінуючої в минулому, заснованої на етатистських цінностях ідеології «панування» держави над людиною, превалювання інтересів держави над інтересами людини на протилежну – «людиноцентристську» ідеологію, згідно з якою держава має «служити» інтересам громадян (діяти на благо людини), усебічно забезпечувати пріоритет прав, свобод і законних інтересів людини у сфері діяльності публічної адміністрації [1, с. 11].

Верховна Рада ухвалила Закон України від 15 листопада 2001 року «Про попередження насильства в сім'ї», чим визнала як існування цього явища в суспільстві, так і готовність протистояти йому (нині Закон втратив силу). Відповідно до його вимог уповноважені підрозділи (зокрема підрозділи поліції) вживали заходи щодо запобігання насильству за результатами надходження заяви або повідомлення щодо фактів реальної загрози вчинення насильства в сім'ї або про факти вчинення такого насильства [157].

І лише на початку XXI сторіччя Україна стала однією з перших країн Східної Європи, яка визнала домашнє насильство важливою суспільною проблемою, позбавивши кривдників можливості ховатись за ширмою невтручання у приватне життя. Втім схвалений ще у 2001 р. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», хоча й вказував на правові та організаційні засади попередження та юридичну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, проте не містив ефективних заходів припинення такого насильства, впливу на кривдника та допомоги постраждалим особам [56, с. 5].

Проте, розглядаючи особливості національного законодавства в сфері протидії домашнього насильства треба в першу чергу звернути увагу на Конституцію України. Стаття 51 Конституції проголошує, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою [80]. Важливо також відзначити прийняття в 2005 році Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який окреслив основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, і ввів таке поняття як «гендерно-правова експертиза», а також окреслив механізм забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [141]. Також важливими нормативно-правовими актами у цій сфері є наступні документи: Сімейний кодекс України, що визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів [180], Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 2012 року, дія якого поширюється на соціальний захист, забезпечуючи від утиску та дискримінації; Закон України «Про охорону дитинства» від 2001 року; Цивільний Кодекс та Цивільний процесуальний кодекс України; Кримінальний кодекс та Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, а також інші нормативно-правові акти [69].

Визнання проблеми насильства в сім'ї на законодавчому рівні зумовило

формування нормативної бази та дієвої практики щодо вжиття заходів із визначенням засад протидії та покарання цього діяння. Попри те, що цей закон і зазначав правові й організаційні засади попередження та юридичну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, він не містив ефективних заходів припинення такого насильства, впливу на кривдника та допомоги постраждалим особам [56].

Відповідно, оголошення незалежності України вплинуло на формування людиноцентристської ідеології в адміністративному праві, яка визнає людину, її права, свободи та законні інтереси вищою цінністю суспільства, що мають суворо захищатися законом, в тому числі, внутрішньо-сімейні відносини, які впливають на природні права людини. Тому, Основним Законом України передбачено принцип охорони сім'ї, який забезпечується низкою законів та підзаконних нормативних актів.

До 2017 року в Україні не було спеціалізованого нормативного акту щодо протидії насильства в сім'ї, адміністративно-правове регулювання у цій сфері ґрунтувалося на Сімейному кодексі, Цивільному кодексі, інших кодексах, які передбачають відповідальність за вчинення насильницьких дій, Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та Законі України «Про охорону дитинства».

Новим етапом у боротьбі з цим негативним явищем стало прийняття Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким запроваджено комплексний підхід у боротьбі з домашнім насильством з огляду на європейський досвід. Закон містить ключові поняття та основи для запобігання домашньому насильству, а пріоритетом – належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників і зміну їхньої поведінки. Підрозділи органів Національної поліції України набули широкого кола повноважень щодо виявлення, припинення та профілактики домашнього насильства. Передбачено право постраждалої особи на звернення до правоохоронних органів і суду з метою притягнення кривдників до відповідальності, застосування до них спеціальних заходів

протидії домашньому насильству [142; 23, с. 25].

Поштовхом до здійснення цієї реформи став остаточний вибір українським суспільством європейського вектору свого розвитку, який означає неухильний рух держави назустріч міжнародним стандартам та прагнення до виконання своїх зобов'язань у сфері прав людини. До таких загально визнаних вимог належить запобігання та боротьба із домашнім насильством та насильством щодо жінок як невід'ємна складова забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок та чоловіків. Це прямо передбачено як Глобальними цілями сталого розвитку ООН на 2016-2030 роки [208], так і Стратегією гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки [169], адже право Ради Європи виходить з того, що повага та захист основоположних прав людини (передусім, права на життя, свободу, особисту безпеку, на повагу до приватного та сімейного життя, заборона тортур, дискримінації) виступають основним обов'язком держави. Більш того, ці права мають бути реалізовані як у публічній, так і в приватній сфері, у сфері особистих чи сімейних відносин [56].

Отже, новим етапом в розвитку адміністративно-правового регулювання протидії насильства в сім'ї стало прийняття у 2017 році спеціалізованого нормативного акту – Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким закріплено принципи, процедури та заходи запобігання та протидії насильству в сім'ї.

На сучасному етапі відбуваються процеси зміни стереотипів щодо привілейованого становища чоловіків стосовно до жінок в суспільстві, зокрема в сім'ї. Однак процес зміни соціальних стереотипів займає багато часу і не завжди є достатнім для вирішення ситуації в житті окремої особистості. Тому держава повинна застосовувати усіх можливих заходів та вдаватися до засобів задля вирішення проблеми насильства в сучасній сім'ї [26, с. 10; 191, с. 155].

На думку Л.М. Сукмановської, минуле століття характерне не лише страшними спалахами насилля. Воно назавжди посяде визначне місце в історії

завдяки тому, що саме у цей час вперше отримали міжнародне визнання основні принципи дотримання прав людини. Домашнє насильство виразно підпадає під порушення великої кількості міжнародно визнаних прав людини, які держава зобов'язана відстоювати і захищати: права на життя і фізичну недоторканність, права не бути об'єктом знущань чи жорстокого, нелюдського або принизливого поводження, права на однаковий захист з боку закону і свободу від дискримінації за ознакою статі та інших. Як бачимо, витоки гендерної нерівності були детерміновані, перш за все, культурними та релігійними чинниками, а також особливостями правової системи у різних країнах. Як наслідок, домашнє насилля практично у всьому світі з давніх-давен і протягом тривалого часу визнавалось як належне, а в окремих джерелах соціальних норм було навіть зафіксовано у законодавчих формах. Автор зазначає, що це негативне явище коштує всьому суспільству як з матеріальної, так і з моральної точок зору. На думку вченої, наша держава продовжує перебувати в перехідному періоді, для якого характерна політична, законодавча, фінансово-економічна нестабільність. Україна визнає існування проблеми домашнього насильства, протидія якому є одним із пріоритетних напрямків державної політики [191]. Виокремлення насильства в сім'ї в самостійну соціальну проблему – тільки перший крок, спрямований на її вирішення. На цьому шляху багато перепон. Це і брак чітких визначень, теоретичної бази, наукової основи; і нестача повної інформації про ступінь поширеності цього явища, його причини та умови; відсутність закону, що забезпечує захист жертв насильства в сім'ї; судова і правоохоронна практика, що не визнає проблему насильства в сім'ї; високий ступінь латентності явища: як об'єктивної, обумовленої тим, що про факти насильства в сім'ї не надходять заяви в правоохоронні органи, так і суб'єктивної, спричиненої приховуванням фактів насильства в сім'ї правоохоронними органами [217, с. 285–318; 191, с. 155].

Досліджуючи історично-правові аспекти протидії насильству в сім'ї І.О. Ієрусалімов, О.І. Литвинчук та В.І. Ієрусалімов в своїй праці зазначають, що

розглядаючи проблему домашнього насильства в історичному аспекті, ми можемо простежити, що нерівність становища жінок, дітей та чоловіків призводить до домашнього насильства, генезис якого лежить у площині культури, традицій та релігії. Справжнім проривом у сфері надання рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків можна вважати події двадцятого сторіччя, усунення класової нерівності та глобалізацію. На думку авторів, важливим фактором є також створення Організації Об'єднаних Націй - структури, яка взяла на себе роль суб'єкта, що покликаний розвивати співробітництво між державами, а також підтримувати мир та безпеку. Налагодження ж ефективного діалогу між різними країнами за допомогою ООН стало одним з вирішальних факторів підняття проблеми домашнього насильства на гендерної нерівності на новий рівень, що дозволило забезпечити ефективний моніторинг проблематики та напрацювання спільних дієвих рішень. В питанні вдосконалення українського законодавства автори зазначають, що необхідно зосередитися в першу чергу на забезпеченні додаткових гарантій захисту прав на рівність між чоловіками та жінками, вилученню правових положень, які спричиняють дискримінацію, вдосконаленню цивільно-правових засобів захисту потерпілих від насильства. Відповідно до найкращих міжнародних практик потребує також розроблення та впровадження додаткових заходів, які б були спрямовані на створення запобіжних і захисних механізмів боротьби з усіма формами гендернозумовленого насильства, таке як: домашнє насильство, сексуальне насильство, переслідування, сексуальні домагання, примусові шлюби, каліцтва жіночих геніталій, примусові аборти, примусова стерилізація [69].

Бакаїм М.В. у своїй праці про адміністративно-правову характеристику діяльності суб'єктів запобігання та протидії правопорушенням у сімейно-побутовій сфері зазначила, що інститут запобігання і протидії правопорушенням у сімейно-побутовій сфері має глибоке історичне коріння. Однак найбільш дієві його прояви пов'язані з набуттям Україною незалежності та вибором проєвропейського вектора розвитку. Упродовж

останніх років в Україні прийнято низку законодавчих актів, які визначають вихідні вимоги, що ставляться до діяльності щодо боротьби з правопорушеннями загалом та у сімейно-побутовій сфері зокрема. Проте, незважаючи на кількісний складник нормативних правових актів, українське законодавство, спрямоване на профілактику правопорушень у сфері сімейно-побутових відносин, є розрізненим і вимагає доповнення та вдосконалення. Особливість захисту сім'ї від правопорушень з боку держави передбачає використання в сімейно-побутовій сфері необхідних інструментів правового регулювання і належного рівня взаємодії всіх суб'єктів профілактики. Значна кількість звернень громадян, які постраждали від протиправних діянь, у поліцію і кризові центри свідчить про те, що запобігання правопорушенням у сфері сімейно-побутових відносин необхідно виділити в окремий напрям профілактичної діяльності [5, с. 75-76].

Продовжуючи далі генезис розвитку адміністративно-правового регулювання реалізації заходів з попередження насильства в сім'ї, слід вказати, що феномен домашнього насильства науковцями чимраз частіше розглядається в контексті загальної проблеми зростання агресії в соціумі. З одного боку, насильство в родині виникло не сьогодні. Якщо звернутися до історичних фактів, то можна знайти в нещодавньому минулому приклади, коли насильство (переважно з боку чоловіків) було практично узаконеним. За минуле століття змінилися уявлення про розподіл гендерних ролей, права та способи захисту честі й гідності людини. Це стосується як жінок, так і всіх членів сім'ї: дітей, осіб похилого віку, а також чоловіків, що потерпають від сімейного насильства. Найбільш незахищеними є саме діти [119; 100].

З іншого боку, сьогоденна увага до проблеми насильства продиктована своєрідністю соціально-історичної ситуації ХХ – початку ХХІ століть. Масштаби та наслідки соціальної агресії в цей період вражають: великі жертви у світових війнах, тоталітарних режимах, подробиці жорстоких злочинів, що шокують публіку, розповсюдження тероризму; повсюдне виникнення локальних війн, підсилення відчуженості людини, часта втрата смислу життя

і, як наслідок, прояви суїциду [20; 100].

На первинному етапі запобігання насильству в сім'ї увійшло в поле зору світової спільноти як складова подолання насильства щодо жінок загалом. Історія боротьби з насильством щодо жінок як міжнародна проблема – це історія злиття двох напрямків правового захисту: прав людини і прав жінок. Результати активності жіночого руху на міжнародному рівні відбилися у хронології конференцій, у текстах декларацій та конвенцій, резолюцій регіональних і міжнародних організацій, інших міжнародних документів останніх десятиріч, серед яких, насамперед, слід виділити Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок [106, с. 11].

7 листопада 2011 року Україна підписала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція).

Автори аналітичного звіту «Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні» в своїй праці зазначають, що перевага Стамбульської конвенції полягає у цілісному, комплексному підході до явища насильства щодо жінок, включаючи домашнє насильство. Ця конвенція зосереджує заходи і політику навколо трьох основних елементів, або «стовпів». Вона передбачає запобігання актів насильства щодо жінок, захист від таких дій і кримінальну відповідальність винних. Ці елементи взаємопов'язані та взаємозалежні. Повинна бути впроваджена ефективна система реагування з урахуванням впливу кожного окремого елементу на загальну структуру [64, с. 13].

Серед основоположних заходів, які мають бути забезпечені державою для запобігання домашньому насильству, Стамбульська конвенція називає: 1) забезпечення систематичного навчання фахівців, які перебувають у тісному контакті з жертвами такого насильства; 2) проведення кампаній щодо підвищення обізнаності з питань насильства стосовно жінок та домашнього насильства, формування «нульової толерантності» у суспільстві до будь-яких проявів такого насильства; 3) включення тем стосовно проблематики

домашнього насильства, рівності та недискримінації, ненасильницького розв'язання конфліктів у сімейних та міжособистісних відносинах у освітні матеріали на всіх рівнях освіти; 4) визнання та підтримка важливої ролі неурядових організацій, а також залучення медіа-простору та приватного сектору для протидії стереотипним уявленням про сімейні ролі та обов'язки, формування поваги до членів своєї сім'ї та близьких осіб; 5) впровадження системи програм для кривдників, які мають бути двох видів – для осіб, які вчинили домашнє насильство, та осіб, які вчинили статеві злочини. Вони мають проводитись досвідченими фахівцями, які пройшли належну підготовку. Значущість таких програм значно зростає в умовах країн, де відбувається збройний конфлікт, адже особи, що повертаються із зони конфлікту, потребують реабілітації та психологічної підтримки [56, с. 10].

Однак перенісши ратифікацію Стамбульської конвенції, 06 грудня 2017 року Верховна Рада України ухвалила Закони України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [139] та «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [142], який визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у цій сфері і спрямований на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства. Ухвалення даних законів є одним з кроків до імплементації міжнародних стандартів у сфері запобігання домашньому насильству, однак не знімає питання ратифікації Стамбульської конвенції [102].

Що стосується законодавчого закріплення заходів запобігання домашньому насильству, то вони знайшли своє відображення в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Так, до завдань у сфері запобігання домашньому насильству належать: 1) визначення стану, причин і передумов поширення домашнього насильства; 2) підвищення рівня поінформованості населення про форми, прояви, причини і наслідки

домашнього насильства; 3) сприяння розумінню суспільством природи домашнього насильства, його непропорційного впливу на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку; 4) формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед постраждалих дітей, усвідомлення домашнього насильства як порушення прав людини; 5) викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються; 6) заохочення всіх членів суспільства, насамперед чоловіків і хлопців, до активного сприяння запобіганню домашньому насильству [142].

Поряд з цим, на виконання завдань у сфері запобігання домашньому насильству суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечують: 1) вивчення ситуації та збір згрупованих за статтю статистичних даних про факти домашнього насильства; 2) організацію і проведення галузевих та міжгалузевих досліджень стану, причин і передумов поширення домашнього насильства, ефективності законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та практики його застосування; 3) організацію і проведення серед населення, у тому числі серед дітей та молоді, інформаційних кампаній щодо запобігання та протидії домашньому насильству, роз'яснення його форм, проявів і наслідків; 4) розроблення та впровадження у навчальних закладах навчальних і виховних програм з питань запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі стосовно дітей; 5) залучення засобів масової інформації до проведення просвітницьких кампаній, спрямованих на виконання завдань у сфері запобігання домашньому насильству, зокрема формування небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед постраждалих дітей, усвідомлення необхідності невідкладного повідомлення про випадки домашнього насильства, зокрема до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству

стосовно дітей; б) організацію та проведення спільних і спеціалізованих тренінгів та семінарів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також для працівників правоохоронних органів і суддів [142].

Також зазначається, що суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання домашньому насильству, враховують природу домашнього насильства, його непропорційний вплив на жінок і чоловіків, зокрема на осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку, необхідність підтримки та захисту постраждалих осіб, наслідки домашнього насильства, що призводять до порушення прав людини. А громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, яким стало відомо про вчинення домашнього насильства, зокрема якщо постраждалими особами стали або можуть стати діти, зобов'язані невідкладно повідомити про це до районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, уповноважених підрозділів органів Національної поліції України або до цілодобового кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей [142].

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» розширено перелік суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (служби у справах дітей; уповноважені підрозділи органів Національної поліції України; суди; прокуратура та інші уповноважені органи) та запроваджується ведення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, до якого вносяться відповідні відомості окремо за кожним випадком насильства [102].

У чинному законодавстві України, відповідальність за вчинення домашнього насильства полягає в: по-перше за умови вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового

заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування настає адміністративна відповідальність за ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення [73]; по-друге, за умови спричинення умисного систематичного вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи тілесних ушкоджень настає кримінальна відповідальність за статтю 126-1 Кримінального Кодексу України. Доповнення Кримінального Кодексу України статтею 126-1 «Домашнє насильство» та статтею 390-1 Кримінального Кодексу України «За невиконання обмежувальних заходів або обмежувальних приписів та непроходження програми для кривдників» було зроблено з метою посилення кримінально-правового захисту осіб, які потерпіли від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, що беззаперечно стало революційною подією в українському кримінальному законодавстві, оскільки жертви домашнього насильства отримали більше механізмів правового захисту, у тому числі і за допомогою кримінального кодексу [86].

А відтак, на думку Дащенко О.В., на сьогоднішній день, за умови посилення державного захисту від домашнього насильства, запровадження у тому числі і кримінальної відповідальності за домашнє насильство стало можливо більш ефективно захищати від домашнього насильства і найбільш ефективно запобігати новим інцидентам домашнього насильства, враховуючи можливість застосування до винної особи адміністративного, кримінального покарання та обмежувальних заходів [46].

Варто сказати, що для запобігання домашньому насильству в Україні спостерігається позитивна тенденція вже здійснених конкретних кроків, а саме: 1) створено цілодобову загальнодержавну «гарячу лінію» за якою жертви домашнього насильства можуть повідомити про такі факти; 2)

надаються послуги мобільними бригадами соціально-психологічної допомоги; 3) сформовано підрозділи Національної поліції з протидії домашньому насильству під назвою «Поліна»; 4) налагоджено роботу притулків та кризових центрів для перебування жертв домашнього насильства; 5) організовано діяльність кабінетів медичної допомоги для жертв домашніх зґвалтувань та інші [107].

Досліджуючи питання протидії злочинності з точки зору виконання обов'язків покладених на органи Національної поліції України, у своїй праці автори Мінченко С.І., Дмитращук О.С., вважають, що подальший процес імплементації міжнародних стандартів щодо запобігання домашньому насильству та реалізація положень оновленого національного законодавства в даній сфері має включати ряд необхідних заходів: 1) Визначення порядку наповнення інформацією Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, який відповідатиме нормам Європейської конвенції з прав людини та Стамбульській конвенції по захисту прав жінок; 2) Затвердження бланків приписів для сімейних кривдників; 3) Розробка методичних рекомендацій щодо застосування обмежувальних заходів до осіб, які вчинили домашнє насильство; 4) Розробка методичних рекомендацій для уповноважених суб'єктів щодо виявлення та розслідування кримінально караних фактів домашнього насильства. Автори переконані, що зроблено крок на шляху імплементації міжнародних стандартів у сфері запобігання домашньому насильству. Втім, саме Стамбульська конвенція передбачає комплексний підхід до вирішення проблеми домашнього насильства, від налагодження механізмів моніторингу, захисту потерпілих до превентивної роботи. Якщо конвенція буде ратифікована, органи Національної поліції та інші уповноважені суб'єкти отримають можливість реалізувати весь комплекс заходів у сфері запобігання домашньому насильству [102].

Досліджуючи соціально-педагогічну діяльність із запобігання домашньому насильству в закладах середньої освіти, вчена Мальцева О.В.

дійшла до висновку, що організація діяльності із запобігання домашньому насильству в шкільних закладах освіти передбачає комплексну соціальну роботу відповідно до трирівневого процесу соціальної профілактики й урахування специфіки загальноосвітньої школи як осередку соціально-педагогічної та соціально-виховної роботи серед населення. Лише дотримання всіх етапів соціальної профілактики домашнього насильства може привести до запобігання проявам цієї проблеми. Виявлені під час дослідження стану соціально-педагогічної роботи з профілактики домашнього насильства прогалини на етапі моніторингу актуалізують розроблення спеціальних методичних матеріалів, тестів, анкет, опитувальників тощо для школярів, їхніх батьків, «групи ризику», що дадуть змогу ефективно визначати рівень засвоєння ними знань, наданих під час основних етапів превентивної роботи, і відкоригувати подальші стратегії профілактичної діяльності [100].

Загалом, запобігання домашньому насильству в Україні за своєю адміністративною сутністю є комплексним процесом відвертання, недопущення та попередження негативного явища в суспільстві – домашнього насильства шляхом застосування адміністративних спеціальних заходів та інструментів у межах публічних та внутрішніх процедур, що реалізується через:

- 1) формування кваліфікованої системи суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) створення та впровадження спеціальних програм для кривдників для виправлення їх поведінки та попередження системності домашнього насильства;
- 3) проведення публічних кампаній, заходів, роз'яснювальної роботи, виховних програм серед суспільства для формування належної правосвідомості;
- 4) вивчення стану та ситуації суспільства щодо фактів вчинення домашнього насильства, формування відповідних статистичних та аналітичних даних, які публічно поширюються в суспільстві;

5) здійснення науково-дослідної діяльності, розвиток міжнародної співпраці у сфері запобігання домашнього насильства.

Вищевикладене дозволяє визначити наступні узагальнюючі висновки:

– початок виникнення правового регулювання щодо насильства в сім'ї можна поєднати з прийняттям «Руської правди» – правового документу Ярослава Мудрого, яким вперше на території України нормативно врегульовувалося питання захисту неповнолітніх;

– особливістю генезису розвитку правового регулювання щодо насильства в сім'ї в Україні до ХХ століття було використання патріархальних правил побудови сімейних відносин, з традиційними та неписаними правилами не використовувати насильницькі дії в сім'ї, відповідно, правове регулювання не мало нормативного характеру, а ґрунтувалось на правилах та традиціях;

– в Радянському Союзі до якого входила Україна, ще не порахували за потрібне виносити питання домашнього насильства, як окрему категорію, а тому норми тодішнього законодавства не визначали якогось спеціального покарання за вчинення такого насильства.

– існування України у складі СРСР супроводжувалося фактичною відсутністю внутрішньо-національного правового регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї, що змінилось лише з ратифікацією міжнародних стандартів щодо захисту природніх прав людини, рівності прав чоловіків та жінок в сім'ї, недопущення фізичного чи психологічного тиску та впливу на неповнолітніх.

– оголошення незалежності України вплинуло на формування людиноцентристської ідеології в адміністративному праві, яка визнає людину, її права, свободи та законні інтереси вищою цінністю суспільства, що мають суворо захищатися законом, в тому числі, внутрішньо-сімейні відносини, які впливають на природні права людини. Тому, Основним Законом України передбачено принцип охорони сім'ї, який забезпечується низкою законів та підзаконних нормативних актів;

– до 2017 року в Україні не було спеціалізованого нормативного акту щодо протидії насильства в сім'ї, адміністративно-правове регулювання у цій сфері ґрунтувалося на Сімейному кодексі, Цивільному кодексі, інших кодексах, які передбачають відповідальність за вчинення насильницьких дій, Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та Законі України «Про охорону дитинства»;

– новим етапом в розвитку адміністративно-правового регулювання протидії насильства в сім'ї стало прийняття у 2017 році спеціалізованого нормативного акту – Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким закріплено принципи, процедури та заходи запобігання та протидії насильству в сім'ї;

– запобігання домашньому насильству в Україні за своєю адміністративною сутністю є комплексним процесом відвертання, недопущення та попередження негативного явища в суспільстві – домашнього насильства шляхом застосування адміністративних спеціальних заходів та інструментів у межах публічних та внутрішніх процедур, що реалізується через: 1) формування кваліфікованої системи суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству; 2) створення та впровадження спеціальних програм для кривдників для виправлення їх поведінки та попередження системності домашнього насильства; 3) проведення публічних кампаній, заходів, роз'яснювальної роботи, виховних програм серед суспільства для формування належної правосвідомості; 4) вивчення стану та ситуації суспільства щодо фактів вчинення домашнього насильства, формування відповідних статистичних та аналітичних даних, які публічно поширюються в суспільстві; 5) здійснення науково-дослідної діяльності, розвиток міжнародної співпраці у сфері запобігання домашнього насильства.

Отже, генезис розвитку адміністративно-правового регулювання реалізації заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні можна поділити на такі загальні періоди: 1) період XI—XII ст. – виникнення правового регулювання щодо насильства в сім'ї шляхом прийняття «Руської правди» –

правового документу, яким вперше на території України нормативно врегульовувалося питання захисту неповнолітніх; 2) період до XX ст. – використання патріархальних, традиційних правил побудови сімейних відносин, з формальними, одиничними нормами правового регулювання щодо протидії насильства; 3) період від початку XX ст. до оголошення незалежності України – відсутність належного внутрішньо-національного правового регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї, що змінилось лише з ратифікацією міжнародних стандартів щодо захисту природних прав людини, рівності прав чоловіків та жінок в сім'ї, недопущення фізичного чи психологічного тиску та впливу на неповнолітніх; 4) період від 1991 до 2017 років – формування людиноцентристської ідеології в адміністративному праві, яка визнає принцип охорони сім'ї та сімейних цінностей, прийняття загальних нормативних актів щодо врегулювання сімейних відносин та протидії будь-якої форми насильства; 5) період з 2017 до 2021 років – прийняття спеціалізованого нормативного акту – Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким закріплено принципи, процедури та заходи запобігання та протидії насильству в сім'ї; 6) теперішній час – новітній етап, який повинен характеризуватися активним впровадженням міжнародних стандартів щодо запобігання та протидії насильства в сім'ї, але через військову ситуацію в країні цей процес не може бути запущено.

1.3. Сучасний стан адміністративно-правового регулювання реалізації заходів з попередження насильства в сім'ї та основні тенденції його розвитку

Однією з важливих засад функціонування цивілізованого суспільства в сучасних умовах є принцип верховенства права. Нині цей принцип визнаний значною кількістю держав як підґрунтя забезпечення людських прав, вектор

розвитку соціуму. Щодо європейських держав, то необхідність визнання верховенства права є важливою умовою членства в Раді Європи. Варто зазначити, що більш доцільно верховенство права розглядати не як окремий принцип, а як доктрину, теорію, яка включає низку принципів, серед яких варто виокремити такі: законність, що передбачає, у тому числі й прозорість, підзвітність і демократичний порядок ухвалення законів; юридична визначеність; заборона свавілля; доступ до правосуддя; дотримання прав людини; недискримінація і рівність перед законом [228].

Реформування різних сфер суспільного життя в Україні, оформлення антропологічного вектора розвитку як пріоритетного актуалізують визначення проблем правового регулювання життєдіяльності родини, тому що саме внутрішньо родинні стосунки демонструють готовність суспільства до прогресивних перетворень. Основною проблемою цих стосунків є наявність (у останні роки збільшення рівня та масштабів) домашнього насильства. Тому, виконуючи основну функцію нашої держави – захист прав та інтересів людини, взяті на себе міжнародні зобов'язання, Україна має спрямувати свої зусилля на запобігання та протидію домашньому насильству [183].

Дослідження сучасного стану державної політики у сфері протидії домашньому насильству є вкрай важливим і необхідним для забезпечення необхідною допомогою всіх постраждалих осіб та зменшення масштабів цього явища загалом. На сучасному етапі в Україні відбувається формування системи запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII). Для створення ефективної системи запобігання та протидії домашньому насильству необхідно забезпечити координацію та взаємодію значної кількості суб'єктів у сфері протидії домашньому насильству [173].

Після набрання чинності Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII) створюється організаційно-правова основа взаємодії державних органів та соціальних

установ у сфері протидії домашньому насильству за допомогою системи загальних та спеціальних нормативно-правових актів. Щодо загальних нормативно-правових актів, які стосуються правових відносин загалом, то сюди слід зарахувати розроблений комплексний пакет законодавчих змін, який включив, з одного боку, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також зміни до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», до Цивільного Процесуального кодексу України, до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України щодо питань, які стосуються домашнього насильства та насильства за ознакою статі; з іншого боку – зміни до кримінального блоку: Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [173].

Досліджуючи питання нормативно-правового регулювання запобігання та протидії домашньому насильству, перш за все необхідно згадати про нормативно правовий акт, який має найвищу юридичну силу. Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [80].

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [142]. Відповідно до закону, дії спрямовані на запобігання та протидію домашньому насильству, ґрунтуються на таких засадах: 1) гарантування постраждалим особам безпеки

та основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на життя, свободу та особисту недоторканість, на повагу до приватного та сімейного життя, на справедливий суд, на правову допомогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини; 2) належна увага до кожного факту домашнього насильства під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) врахування непропорційного впливу домашнього насильства на жінок і чоловіків, дітей та дорослих, дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 4) визнання суспільної небезпеки домашнього насильства та забезпечення нетерпимого ставлення до будь-яких проявів домашнього насильства; 5) повага та неупереджене і небайдуже ставлення до постраждалих осіб з боку суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечення пріоритетності прав, законних інтересів та безпеки постраждалих осіб під час здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 6) конфіденційність інформації про постраждалих осіб та осіб, які повідомили про вчинення домашнього насильства; 7) добровільність отримання допомоги постраждалими особами, крім дітей та недієздатних осіб; 8) врахування особливих потреб та інтересів постраждалих осіб, зокрема осіб з інвалідністю, вагітних жінок, дітей, недієздатних осіб, осіб похилого віку; 9) ефективна взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, з громадськими об'єднаннями, неурядовими організаціями, засобами масової інформації та іншими заінтересованими особами [142].

Як зазначає у своєму дослідженні Довгунь А.В., статті Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (стаття 4) відповідають положенням Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. За допомогою цих засад у законі: - відображається підхід, орієнтований на потреби постраждалої особи; - утверджена пріоритетність прав та

основоположних свобод людини; - закріплено обов'язок держави приділяти належну увагу до кожного факту домашнього насильства; - забезпечується невідворотність покарання для кривдників та запобігання новим інцидентам; - посилюються можливості дотичних органів та служб; - утверджується принципи недискримінації та нульової толерантності до насильства [51].

Лесько Н.В. в свою чергу зазначає, що аналізований закон виокремлює два терміни: запобігання та протидія домашньому насильству. Під запобіганням домашньому насильству мається на увазі система заходів, що здійснюється суб'єктами на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються. Виокремлюється превентивна частина заходів щодо домашнього насильства, які спрямовані на уникнення випадків домашнього насильства. В той час під протидією домашньому насильству мається на увазі система заходів на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки. Однак, варто зазначити, що в історіографії існує думка, що розрізнення понять «запобігання» та «протидія» є надуманим і суперечить буквальному змісту зазначених термінів [92, с. 88].

Також варто згадати, що Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» було внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме до статті 173-2, якою передбачено відповідальність за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування. За вчинення таких дій кривдник

притягається до відповідальності у вигляді штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк від тридцяти до сорока годин. При цьому верхня межа санкцій цієї статті Кодексу передбачає адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб, що є винятковим і досить суворим заходом адміністративного впливу на правопорушника. Крім того, Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено статтею 39-1 - направлення на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі [142].

Наступним із системи нормативних актів є Закон України «Про Національну поліцію» визначає правові засади організації та діяльності Національної поліції України, статус поліцейських, а також порядок проходження служби в Національній поліції України [152].

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» ставить собі за мету досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України [141].

Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» визначає організаційні і правові засади соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю. В розумінні закону, соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю - професійна діяльність, спрямована на запобігання, мінімізацію негативних наслідків та подолання складних життєвих обставин сімей, дітей та молоді, посилення їхньої здатності до реалізації власного життєвого потенціалу [160].

Закон України «Про охорону дитинства» визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності

внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини. Під охороною дитинства – слід розуміти систему державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав [156].

Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» визначає правові основи діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, на які покладається здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку. Здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладається в межах визначеної компетенції на: центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, відповідні структурні підрозділи обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад; уповноважені підрозділи органів Національної поліції; приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції; школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти; центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я; спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) [154].

Закон України «Про протидію торгівлю людьми» визначає організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми, гарантуючи гендерну рівність, основні напрями державної політики та засади міжнародного співробітництва у цій сфері, повноваження органів виконавчої влади, порядок

встановлення статусу осіб, які постраждали від торгівлі людьми, та порядок надання допомоги таким особам. Під боротьбою з торгівлею людьми мається на увазі - система заходів, що здійснюються в рамках протидії торгівлі людьми, спрямованих на виявлення злочину торгівлі людьми, у тому числі незакінченого, осіб, які від цього постраждали, встановлення фізичних/юридичних осіб - торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності [158].

Закон України «Про соціальні послуги» визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах. Під складними життєвими обставинами, розуміють обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно [159].

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06 грудня 2017 року №2227-VIII були внесені зміни до Кримінального кодексу щодо криміналізації та визначення відповідальності за домашнє насильство (ст. 126-1 КК України), примушування до шлюбу (ст. 151-2 КК України), сексуальне насильство (ст. 153 КК України), невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників (ст. 390-1 КК України), обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство (ст. 91 -1 КК України). А також викладено в нових редакціях статті Кримінального кодексу - незаконне проведення абортів або стерилізації (стаття 134 КК України), зґвалтування (стаття 152 КК України) [139].

Поряд із законами, у вітчизняному законодавстві існує низка підзаконних актів – постанов та указів щодо запобігання та протидії домашньому насильству.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» №234 від 20 березня 2019 року визначає процедуру формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Реєстр - автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, адаптування, зміни, поновлення, використання, поширення (розповсюдження, реалізації, передання), знеособлення і знищення визначених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» даних про випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі [125].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» №654 від 22.08.2018 року визначає порядок утворення, основні засади діяльності та організації роботи мобільної бригади соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Мобільна бригада - спеціалізована служба підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Метою діяльності мобільної бригади є надання соціально-психологічної допомоги постраждалим особам, зокрема соціальних послуг з консультування, кризового та екстреного втручання, соціальної профілактики відповідно до їх потреб [126].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» №655 від 22.08.2018 року, яка визначає, що Притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі (далі - притулок), - спеціалізована служба підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Притулок утворюється місцевими органами виконавчої

влади, органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства з урахуванням непропорційного впливу насильства на жінок і чоловіків та можливості здійснення позитивних дій (спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях жінок і чоловіків щодо реалізації прав і свобод, встановлених Конституцією і законами України) [127].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми» №417 від 23.05.2012 року визначає процедуру встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, на підставі відповідної інформації. Особа, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, подає за місцем перебування до місцевої держадміністрації заяву про встановлення статусу за формою, затвердженою Міністерство соціальної політики. Для встановлення статусу дитині, яка постраждала від торгівлі людьми, заява подається до місцевої держадміністрації її законним представником або особою, якій стало відомо про таку дитину [124].

Як зазначає Решота В.В., Акти Президента України мають важливе значення в адміністративно-правовому регулюванні, вони мають значний вплив на формування та діяльність Кабінету Міністрів України та органів виконавчої влади [171, с. 103].

Одним із важливих став у 2015 році прийнятий указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини». Однією зі стратегічних цілей, якої було створення ефективної системи запобігання та протидії домашньому насильству. Завдяки активній діяльності робочої групи при Міністерстві соціальної політики України повністю виконано пункти Плану, які передбачали розроблення нормативно-правових актів [145].

Ще одним стратегічно важливим став указ Президента України від 30.09.2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». Однією з цілей є забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат. У рамках указу передбачено

зниження рівня домашнього насильства, забезпечення ефективного запобігання його проявам і вчасної допомоги постраждалим. Хоча нормативно-правовий акт не містить практичних вказівок до вирішення Цілей сталого розвитку, однак декларує створення системи моніторингу реалізації у та оприлюднення його [162].

Вважається, що перевагою указів Президента України, як нормативно-правових актів, є можливість оперативного реагування на зміну поточної ситуації та заповнювати прогалини, які існують у державній системі регулювання. У відповідь на загострення ситуації із пандемією Covid-19 видано указ Президента України від 21.09.2020 р. №398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства». Важливо, що указ передбачає опрацювання питання щодо можливості надання посадовим особам служб у справах дітей, органів опіки та піклування доступу до відомостей, що становлять лікарську таємницю, відомостей досудового розслідування у випадках, коли одержання таких відомостей є необхідним для прийняття рішень стосовно захисту прав і законних інтересів дитини [153].

Що стосується міжнародних правових актів, то відповідно до Конституції чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства [80].

Варто вказати, що терміни «насильство в сім'ї», «домашнє насильство» використовуються в міжнародно-правових актах зобов'язального й рекомендаційного характеру, що існують як на рівні ООН, так і Ради Європи та Європейського Союзу. Серед них можна визначити Загальну декларацію прав людини 1948 року, яка вважається головним документом у галузі захисту прав людини. Декларація проголосила принципи юридичної рівності, а також заборону дискримінації за будь-якими ознаками, в тому числі за ознаками статі. Загальна декларація прав людини як завдання, до виконання якого

повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією. Стаття 2 зазначає, що кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті [62; 99, с. 87].

Наступним правовим актом є Декларація про викорінювання насильства щодо жінок 1993 року, де визнала насильством до жінок будь який акт насильства, здійснений на підставі статевої ознаки, який спричиняє або може заподіяти фізичний, статевий чи психологічний збиток або страждання жінкам, а також загрози вчинення таких актів, примус або довільне позбавлення свободи, чи то в суспільному, чи в особистому житті. Також у Декларації зазначено, що насильство до жінок охоплює випадки фізичного, статевого та психологічного насильства, яке має місце в сім'ї [47].

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок поняття «дискримінація щодо жінок» означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі. Відповідно до

Конвенції, держави-сторони засуджують дискримінацію щодо жінок в усіх їх формах, погоджуються негайно всіма відповідними заходами здійснювати політику ліквідації дискримінації щодо жінок і з цією метою зобов'язуються:

a) включити принцип рівноправності чоловіків і жінок у свої національні конституції або інше відповідне законодавство, якщо цього ще не було зроблено, та забезпечити за допомогою закону й інших відповідних заходів практичне здійснення цього принципу;

b) вживати відповідних законодавчих та інших заходів, включаючи санкції там, де це необхідно, що забороняють будь-яку дискримінацію щодо жінок;

c) встановити юридичний захист прав жінок на рівній основі з чоловіками та забезпечити за допомогою компетентних національних судів та інших державних установ ефективний захист жінок проти будь-якого акту дискримінації;

d) утримуватися від вчинення будь-яких дискримінаційних актів або дій щодо жінок та гарантувати, що державні органи та установи діятимуть відповідно до цього зобов'язання;

e) вживати всіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок з боку будь-якої особи, організації або підприємства;

f) вживати всіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо зміни або скасування чинних законів, постанов, звичаїв і практики, що являють собою дискримінацію щодо жінок;

g) скасувати всі положення свого кримінального законодавства, що являють собою дискримінацію щодо жінок [77].

Варто також відзначити, що не один рік триває робота з ратифікації Верховною Радою України - Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами («Стамбульська Конвенція»), яку Україна підписала ще в 2011 році, однак не може ще досі імплементувати у вітчизняне законодавство. Проте, вважаємо за доцільне дослідити та вказати деякі положення цієї конвенції,

оскільки вона відіграє важливу роль в міжнародному праві у питанні домашнього насильства. Відповідно до статті 1 Конвенції Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» основними її цілями є: а) захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства; б) сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками, у тому числі шляхом надання жінкам самостійності; в) розробка всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги; г) заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства; д) забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства [78].

Вартими уваги є визначення, які пропонує нам стаття 3 Конвенції Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [78]: а) «насильство стосовно жінок» розуміється як порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті; б) «домашнє насильство» означає всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні [78].

Варто вказати, що концептуальне забезпечення, як елемент механізму протидії домашньому насильству включає в себе різні стратегії та державні цільові програми. Так, уряд затвердив Державну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року [50]. Метою Програми є удосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі в умовах децентралізації з урахуванням міжнародних стандартів, Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Указу Президента України від 21 вересня 2020 р. № 398 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства», а також підвищення ефективної взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадськості. Серед прогресивних кроків передбачені такі: розробка типових програм для постраждалих осіб та відповідних програм для дітей-кривдників із методичними рекомендаціями їх виконання; оновлення Державних стандартів щодо забезпечення включення до компонента дошкільної, початкової, середньої, професійної, вищої освіти положень ціннісних орієнтирів ненасильницької поведінки; створення кабінетів первинної допомоги постраждалим особам на базі закладів охорони здоров'я [50].

Що стосується інституційного забезпечення, то слід зазначити, що розбудова інституційної спроможності органів державної влади та органів місцевого самоврядування на всіх рівнях публічної влади протидіяти насильству в сім'ях. До загальних служб підтримки постраждалих осіб належать заклади, які зосібна надають допомогу постраждалим особам: центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка); центри соціально-психологічної допомоги; інші заклади, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам [142].

Аналізуючи нормативно-правові акти та міжнародні договори в сфері запобігання та протидії домашньому насильству, Гришко В.І. зазначає, що можливо виділити такі основні напрями вдосконалення механізму протидії насильству в сім'ї: розвиток правового забезпечення діяльності у боротьбі з домашнім насильством, формування правових засад співробітництва в реалізації норм міжнародного права, які стосуються розглянутої проблеми; посилення соціальної профілактики та формування правової культури населення; розвиток інституційної системи протидії насильству, зокрема органів ювенальної юстиції [37, с. 381].

Отже, нормативно-правове регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї ґрунтується на Конституції України, принципах недоторканості та свободи, що гарантуються нормами міжнародного рівня, національних спеціальних та загально-діючих законах, підзаконних актах (Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, інших суб'єктів системи запобігання та протидії домашньому насильству), внутрішньо-діючих інструкцій, у яких встановлюється методика запобігання та протидії домашньому насильству.

Особливістю нормативно-правового регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї в Україні є формування та впровадження в практичне адміністративно-правове регулювання новітньої моделі, методики та інструментарію запобігання та протидії домашньому насильству, що ґрунтується на міжнародних стандартах захисту людської недоторканості та свободи.

Висновки до розділу 1

1. Під терміном «сім'я» можна розуміти добровільно сформований соціальний інститут суспільства, що на основі ідейних, соціальних, особистих

та побутових правовідносин, інтересів та цінностей поєднують декілька окремих особистостей.

2. Під поняттям «наси́льство» слід розуміти умисне діяння до фізичної особи, що завдає їй фізичного та психологічного болю, страждань, травм, задля вчинення психологічного впливу, досягнення особистих цілей, отримання вигоди чи з інших причин, порушуючи таким способом людську недоторканість та свободу.

3. Наси́льство в сім'ї – це підвид насильства, що виділяється сферою вчинення (у конкретній сім'ї) та полягає у завданні психологічного, фізичного та/або сексуального болю, страждань, травм, впливу, загрожуючи таким чином здоров'ю та життю постраждалої особи, що в цілому, як негативне явище, дискредитує сім'ю як соціальний інститут.

4. Виникнення домашнього насильства обумовлене низкою причин, серед яких слід виділити: психологічні особливості людей та їх схильність до вчинення насильницьких дій; низький рівень життя та інші соціально-побутові проблеми; низький рівень освіченості, правосвідомості та культури; релігійні, культурні або традиційні ідеологічні принципи, які схиляють до вчинення насильства в сім'ї; фізична залежність (психофармакологічні проблеми); проблеми правового регулювання та системи запобігання та протидії домашньому насильству.

6. Початок виникнення правового регулювання щодо насильства в сім'ї можна поєднати з прийняттям «Руської правди» – правового документу Ярослава Мудрого, яким вперше на території України нормативно врегульовувалося питання захисту неповнолітніх. Особливістю генезису розвитку правового регулювання щодо насильства в сім'ї в Україні до ХХ століття було використання патріархальних правил побудови сімейних відносин, з традиційними та неписаними правилами не використовувати насильницькі дії в сім'ї, відповідно, правове регулювання не мало нормативного характеру, а ґрунтувалось на правилах та традиціях.

В Радянському Союзі до якого входила Україна, ще не порахували за

потрібне виносити питання домашнього насильства, як окрему категорію, а тому норми тодішнього законодавства не визначали якогось спеціального покарання за вчинення такого насильства.

Існування України у складі СРСР супроводжувалося фактичною відсутністю внутрішньо-національного правового регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї, що змінилось лише з ратифікацією міжнародних стандартів щодо захисту природних прав людини, рівності прав чоловіків та жінок в сім'ї, недопущення фізичного чи психологічного тиску та впливу на неповнолітніх.

Оголошення незалежності України вплинуло на формування людиноцентристської ідеології в адміністративному праві, яка визнає людину, її права, свободи та законні інтереси вищою цінністю суспільства, що мають суворо захищатися законом, в тому числі, внутрішньо-сімейні відносини, які впливають на природні права людини. Тому, Основним Законом України передбачено принцип охорони сім'ї, який забезпечується низкою законів та підзаконних нормативних актів.

До 2017 року в Україні не було спеціалізованого нормативного акту щодо протидії насильству в сім'ї, адміністративно-правове регулювання у цій сфері ґрунтувалося на Сімейному кодексі, Цивільному кодексі, інших кодексах, які передбачають відповідальність за вчинення насильницьких дій, Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та Законі України «Про охорону дитинства».

Новим етапом в розвитку адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї стало прийняття у 2017 році спеціалізованого нормативного акту – Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким закріплено принципи, процедури та заходи запобігання та протидії насильству в сім'ї.

7. Особливістю нормативно-правового регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї в Україні є формування та впровадження в практичне адміністративно-правове регулювання новітньої моделі, методики

та інструментарію запобігання та протидії домашньому насильству, що ґрунтується на міжнародних стандартах захисту людської недоторканості та свободи.

РОЗДІЛ 2

ВИДИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

2.1. Терміновий заборонний припис стосовно кривдника, як спеціальний захід щодо протидії насильству в сім'ї

Домашнє насильство існує у всіх без винятку соціальних групах, його зазнають незалежно від рівня доходів, освіти й положення в суспільстві, також воно є не лише фізичним, а й психологічним. Ще більше випадків залишаються невідомими, адже жертви про них не повідомляють у поліцію. Це свідчить про відсутність правової і просвітницької обізнаності жертв домашнього насильства, які під час навіть не розуміють, що таке діяння по відношенню до них є протиправним та караним, не кажучи вже про повідомлення про такі випадки до органів внутрішніх справ, що у своїй більшості, обумовлено економічною ситуацією та матеріальним становищем кожної окремої сім'ї; психічними особливостями та особливостями виховання осіб, які скоюють насильницькі дії проти членів своєї родини. Нажаль, домашнє насильство у наслідку – це і випадки нанесення тяжких тілесних ушкоджень, і зґвалтування, і вбивства [128].

Стаття 3 Конституції України зазначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [80]. Стаття 24 Конституції України гарантує громадянам рівні конституційні права і свободи та є рівність перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних,

релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [80].

Виправданою є думка, що проблемні аспекти запобігання насильству у сім'ї у багатьох країнах світу є одним із найважливіших напрямів роботи органів поліції, соціальних працівників, психологів, освітян, в основному це пов'язано з поширеністю проблемних аспектів, наслідків, до яких ця проблема призводить. Досвід країн зарубіжжя, безумовно, є позитивним і дуже вагомим, він повинен стати головним аргументом для забезпечення та регулювання способів боротьби з домашнім насильством в Україні [94, с. 2].

Серед авторів існують науково-правові дослідження форм адміністративно-правового регулювання, які передували теперішнім спеціальним заходам протидії домашньому насильству. Типовими в цьому плані є дослідження Г. О. Горбової, яка, аналізуючи проблеми адміністративно-правового регулювання протидії насильству в сім'ї, обґрунтовує оптимальність застосування таких адміністративно-запобіжних засобів адміністративного примусу, як офіційне попередження про неприпустимість учинення насильства в сім'ї, захисний припис і направлення на проходження корекційної програми осіб, схильних до таких дій [34]. В свою чергу, О. Д. Коломоєць, досліджуючи проблеми адміністративно-правового регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, аналізує і механізм накладення адміністративних стягнень за невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми [75]. Суттєвим

обґрунтуванням необхідності законотворчих змін в досліджуваній галузі стали дослідження О. М. Бандурки, О. Ф. Бондаренка, К. Б. Левченко, В. О. Брижика та інших, які, здійснюючи моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї, запропонували введення поняття «тимчасовий обмежувальний припис», який виносився б тільки судом [105].

Дехто із науковців вважає, що Україна першою серед країн СНД на законодавчому рівні прийняла нормативно-правові акти, які присвячені захисту членів сім'ї від проявів домашнього насильства, а саме Закони України «Про охорону дитинства», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про попередження насильства в сім'ї», «Про запобігання та протидію домашньому насильству» тощо. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (втратив чинність), передбачав систему спеціальних заходів з попередження домашнього насильства, зокрема офіційне попередження про неприпустимість вчинення домашнього насильства; узяття на профілактичний облік і зняття з нього членів сім'ї, що здійснили домашнє насильство; проходження корекційної програми; захисний припис; видача захисних ордерів; створення спеціальних закладів для жертв домашнього насильства, центрів медичної та соціальної реабілітації, кризових та моніторингових центрів тощо. Водночас, законодавчо не було передбачено механізму реалізації заходів з попередження домашнього насильства, адже не було закріплено переліку закладів і служб, покликаних захищати осіб, які потерпіли від насилля в сім'ї, не було передбачено механізму державного фінансування спеціальних закладів для жертв домашнього насильств установ тощо [186].

Таким чином, враховуючи розбіжності та прогалини в законодавстві, можна зрозуміти, що Верховна Рада України активно працювала над відповідним законопроектом, і в 2017 році набрав чинності Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

В загальних положеннях Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» протидія домашньому насильству розуміється, як

система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки [142].

Відповідно до статті 24 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству належать: 1) терміновий заборонний припис стосовно кривдника (вноситься уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України); 2) обмежувальний припис стосовно кривдника (видається судом); 3) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи (здійснюється уповноваженими підрозділами органу Національної поліції України); 4) направлення кривдника на проходження програми для кривдників (відповідальними за виконання програм для кривдників, є місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування) [142].

Терміновий заборонний припис вноситься кривднику уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення. Терміновий заборонний припис може містити такі заходи: 1) зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи; 2) заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи; 3) заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою [142].

Під час вирішення питання про винесення термінового заборонного припису пріоритет надається безпеці постраждалої особи. Зазначена вимога

поширюється також на місце спільного проживання (перебування) постраждалої особи та кривдника незалежно від їхніх майнових прав на відповідне житлове приміщення. Працівники уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України можуть у встановленому законом порядку застосовувати поліцейські заходи примусу для виселення з житлового приміщення кривдника, якщо терміновий заборонний припис передбачає зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, а кривдник відмовляється добровільно його залишити [142].

Довгунь К.В. у своєму дослідженні аналізуючи вітчизняне законодавство, доцільно підкреслює, що для ухвалення термінового заборонного припису навіть необов'язковою є заява постраждалої особи. Оскільки головним пріоритетом при винесенні припису є її безпека. Термін дії такого припису – до 10 діб, однак можливе дострокове припинення, якщо до винуватця суд ухвалив адміністративне стягнення у вигляді адміністративного арешту або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у кримінальному провадженні. Працівники Національної поліції України можуть застосовувати примусове виселення з житлового приміщення винного у насильстві, якщо це передбачено у терміновому заборонному приписі. Важливого, що вимоги термінового заборонного припису поширюються і на місце спільного проживання чи перебування постраждалої особи та кривдника незалежно від їхніх майнових прав на відповідне житлове приміщення [51].

На думку С. Родіна, проблемним постає питання в тому, що законодавцем не встановлено, а виконавчими органами не вироблено механізму захисту прав кривдника в разі застосування термінового заборонного припису або обмежувального припису, адже зі змісту норм законодавства не зрозуміло, де повинен перебувати кривдник у той термін, коли діють ці рішення (до 10 днів або від одного до шести місяців відповідно). У разі відсутності можливості перебування в іншому житловому приміщенні, життя та здоров'я кривдника можуть бути під загрозою. На погляд автора,

законодавством має бути покладено обов'язок забезпечення житлом таких осіб на органи місцевого самоврядування. Місцева влада кожного регіону повинна виробити програму, за якою діятиме в подібних випадках: створити відповідні центри, притулки, хостели тощо; організувати реєстрацію таких осіб для подальшого звітування про свою роботу; організувати механізм сплати за послуги перебування у створеному муніципальному житловому приміщенні; виробити правила перебування в такому приміщенні тощо. Плату за перебування у визначених житлових приміщеннях можна покласти на самих кривдників, а в разі неможливості сплатити такі послуги одразу розробити порядок відрахування її із заробітної плати кривдника або розробити порядок сплати наданих послуги в інший спосіб [172, с. 155].

Хочемо вказати детальніше за адміністративну відповідальність, яка передбачена чинним законодавством для особи, що вчинила домашнє насильство. Так, відповідно до статті 1732 Кодексу України про адміністративні правопорушення Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі винесення такого припису тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до десяти діб. Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті тягнуть за собою

накладення штрафу від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб [73].

Акімов М. досліджуючи и досвід правового регулювання запобігання та протидії домашньому насильству в Республіці Австрії, Королівстві Бельгії, Грецькій Республіці, Італійській Республіці та Королівства Норвегії, звертає увагу, що спеціальні заходи з протидії домашнього насильства використовуються у випадках здійснення кривдником кримінального злочину. Наприклад, Федеральні Закони Республіки Австрії «Про захист від насильства» та «Про поліцію безпеки» передбачають, що уповноважена посадова особа органу поліції виносить заборонний припис, якщо кривдник становить потенційну небезпеку для оточення (членів сім'ї, співмешканців тощо) та існує ризик вчинення ним посягання на життя, здоров'я чи свободу потерпілої особи. За умови порушення обмежень заборонного припису кривдник притягається до адміністративної відповідальності, а у разі вчинення домашнього насильства для нього настає кримінальна відповідальність. Закон Королівства Бельгії «Про тимчасову заборону доступу до помешкання» визначає прокурора як посадову особу, уповноважену на винесення постанови про примусове видалення кривдника з місця проживання за існуючої загрози безпеці жертви. У разі порушення обмежень, встановлених постановою прокурора та не скасованих судом, кривдник притягається до відповідальності за скоєння кримінального злочину [2]. Поряд з цим, К. Арушанян поділяє позицію, згідно з якою застосування спеціальних заходів з протидії домашньому насильству набуває особливого значення у випадках вчинення кривдником до потерпілої особи фізичного або сексуального насильства, коли відомості про таку подію вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Дослідниця зазначає, що у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення прокурор має орієнтувати слідчого на самостійне вжиття такого

спеціального заходу щодо протидії домашнього насильства, яким є терміновий заборонний припис [2].

Що стосується питання порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису, то найперше слід зазначити, що Наказом Міністерства внутрішніх справ України №654 від 01.08.2018 року був затверджений Порядок винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника, який і визначає саму процедуру винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника уповноваженими органами Національної поліції України [149].

При винесенні припису працівник уповноваженого підрозділу поліції отримує пояснення від кривдника, постраждалої особи (її представника), свідка(ів) (у разі наявності). Терміновий заборонний припис стосовно кривдника складається на бланку, виготовленому друкарським способом згідно з технічним описом бланка термінового заборонного припису стосовно кривдника на якому проставлено відповідні серію та номер. Усі реквізити припису заповнюються державною мовою, розбірливим почерком, чорнилом чорного або синього кольору. У разі якщо особа, щодо якої виноситься припис, не володіє українською мовою, припис складається за участю перекладача. Не допускаються закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до припису, а також унесення додаткових записів після того, як припис підписано постраждалою особою (її представником), свідком(ами) (за наявності) та кривдником. У разі допущення порушень при оформленні припису його заповнений бланк вважається зіпсованим. Припис складається в одному примірнику з утворенням двох копій через самокопіювальний папір. Оригінал припису вручається кривднику під підпис, перша копія - постраждалій особі або її представнику, друга копія залишається у працівника уповноваженого підрозділу поліції [149].

Організація контролю за винесенням припису в уповноважених підрозділах поліції здійснюється їх безпосередніми керівниками. Контроль за

додержанням вимог щодо ведення журналу видачі бланків термінових заборонних приписів стосовно кривдника, журналу обліку термінових заборонних приписів стосовно кривдника, журналу реєстрації повідомлень про місце тимчасового перебування кривдника, якому винесено терміновий заборонний припис стосовно кривдника, покладається на заступника начальника уповноваженого підрозділу поліції, визначеного відповідальним за здійснення такого контролю згідно з наказом керівника цього підрозділу. Контроль за дотриманням працівниками уповноважених підрозділів поліції чинного законодавства України під час застосування спеціального заходу протидії домашньому насильству шляхом винесення припису покладається на керівників територіальних (відокремлених) підрозділів територіальних органів поліції [149].

Порядок проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства затверджений спільним Наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України від 13 березня 2019 року №369/180. Порядок визначає процедуру проведення оцінки вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи, з метою визначення ефективних заходів реагування, спрямованих на припинення такого насильства та попередження його повторного вчинення [150].

Оцінку ризиків проводить поліцейський уповноважений підрозділ органу Національної поліції України (далі - уповноважений підрозділ поліції) за фактом вчинення домашнього насильства. Результати оцінки ризиків враховує поліцейський уповноваженого підрозділу поліції під час винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника, вжиття інших заходів для припинення такого насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення та надання допомоги постраждалим особам у порядку, визначеному законодавством. Уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству можуть використовувати результати оцінки ризиків під час застосування заходів протидії такому насильству відповідно до

Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [150].

Оцінка ризиків проводиться за факторами небезпеки/ризиків щодо вчинення домашнього насильства, передбачених у формі оцінки ризиків вчинення домашнього насильства згідно з додатком Порядку, шляхом спілкування/бесіди з постраждалою від такого насильства особою або її представником, з'ясування обставин конфлікту та виявлення чинників і умов, які створюють або можуть створювати небезпеку для цієї особи. За результатами заповнення форми оцінки ризиків вчинення домашнього насильства поліцейський уповноваженого підрозділу поліції визначає рівень небезпеки, який урахується під час винесення термінового заборонного припису стосовно кривдника, вжиття інших заходів для припинення такого насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення, надання допомоги постраждалим особам. Фактори небезпеки/ризиків щодо вчинення домашнього насильства визначаються за результатами оцінки дій кривдника, які свідчать про ймовірність настання летальних наслідків у разі вчинення домашнього насильства, і представлені у формі оцінки ризиків вчинення домашнього насильства у вигляді питань, на які відповідає поліцейський уповноваженого підрозділу поліції за результатами спілкування з постраждалою особою, та загальної оцінки ситуації вчинення домашнього насильства з метою виявлення вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті такої особи. У зв'язку з тим, що кожна окрема ситуація може мати унікальні чинники/обставини, які впливають на рівень небезпеки та ризик летального випадку, пов'язаного з насильством, не передбачені формою оцінки ризиків вчинення домашнього насильства, поліцейський уповноваженого підрозділу поліції на власний розсуд може оцінити рівень небезпеки як високий, якщо він/вона вважає, що постраждала особа перебуває в потенційно небезпечній ситуації або яка може спричинити смерть особи або інші тяжкі наслідки [150].

Якщо рівень небезпеки оцінюється як низький або середній, а інші

чинники/обставини, що можуть вплинути на рівень небезпеки, відсутні, терміновий заборонний припис стосовно кривдника вноситься на розсуд поліцейського уповноваженого підрозділу поліції. У разі високого рівня небезпеки поліцейський уповноваженого підрозділу поліції обов'язково вносить терміновий заборонний припис стосовно кривдника. Якщо поліцейський уповноваженого підрозділу поліції вважає, що постраждала особа потребує медичної, соціальної, психологічної, правової або іншої допомоги, він інформує у встановленому законодавством порядку про це відповідний уповноважений орган (установу) у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. У разі наявності декількох постраждалих осіб форма оцінки ризиків вчинення домашнього насильства заповнюється щодо кожної постраждалої особи окремо. Після проведення оцінки ризиків поліцейський уповноваженого підрозділу поліції долучає форму оцінки ризиків вчинення домашнього насильства до матеріалів, зібраних за фактом такого насильства [150].

З метою недопущення конфліктної ситуації на місці вчинення домашнього насильства поліцейський:

- урахує стан кожного учасника конфлікту;
- обирає сприятливу ситуацію і дає можливість сторонам конфлікту спокійно висловити причини виникнення конфлікту, не перебиваючи їх;
- проводить бесіду без упередженого ставлення, критично ставиться до отриманої інформації, уникаючи провокування таких психологічних станів, як ревності, помста, заздрість, приниження, користь тощо;
- не використовує провокаційні прийоми (наприклад, розголошення чи повідомлення окремій особі про інтимні стосунки сторін конфлікту);
- виступає як сторонній, не підтримуючи жодного учасника конфлікту, але наголошуючи на своєму офіційному статусі особи, яка зобов'язана з'ясувати ситуацію і має відповідні повноваження припинити домашнє насильство [166].

Терміновий заборонний припис підписується працівником

уповноваженого підрозділу поліції, який його виніс, постраждалою особою (її представником) і кривдником власноруч на оригіналі та кожній з копій. У разі відмови кривдника підписати припис працівник уповноваженого підрозділу поліції у рядку «Кривдник від підпису відмовився в присутності» ставить власний підпис та пропонує підписати постраждалій особі (її представникові) та свідку(ам) (у разі наявності). Особа, стосовно якої винесено припис, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту припису та пояснення по суті правопорушення, а також викласти мотиви своєї відмови підписати його, які додаються до копії припису працівника уповноваженого підрозділу поліції. Якщо домашнє насильство вчинено кількома особами, працівник уповноваженого підрозділу поліції вносить припис стосовно кожного кривдника окремо. Якщо від домашнього насильства постраждало декілька осіб, працівник уповноваженого підрозділу поліції вносить припис кривднику щодо кожної постраждалої особи [149].

Терміновий заборонний припис вноситься строком до 10 діб. Дія припису припиняється в разі застосування до кривдника судом адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у кримінальному провадженні. Кривдник, стосовно якого винесено припис, згідно з яким він повинен залишити місце спільного проживання (перебування) з постраждалою особою, зобов'язаний повідомити про місце свого тимчасового перебування уповноважений підрозділ поліції за місцем учинення домашнього насильства. Повідомлення кривдника до уповноваженого підрозділу поліції про місце свого тимчасового перебування фіксується в журналі реєстрації повідомлень про місце тимчасового перебування кривдника, якому винесено терміновий заборонний припис стосовно кривдника. Працівники уповноваженого підрозділу поліції можуть в установленому чинним законодавством України порядку застосовувати поліцейські заходи примусу для виселення з житлового приміщення кривдника, якщо припис передбачає зобов'язання залишити місце проживання

(перебування) постраждалої особи, а кривдник відмовляється добровільно його залишити. Особа, стосовно якої винесено припис, може оскаржити його до суду в загальному порядку, передбаченому для оскарження рішень, дій або бездіяльності працівника уповноваженого підрозділу поліції, який виносив припис [149].

Організація контролю за винесенням припису в уповноважених підрозділах поліції здійснюється їх безпосередніми керівниками. Контроль за додержанням вимог щодо ведення журналу видачі бланків термінових заборонних приписів стосовно кривдника, журналу обліку термінових заборонних приписів стосовно кривдника, журналу реєстрації повідомлень про місце тимчасового перебування кривдника, якому винесено терміновий заборонний припис стосовно кривдника, покладається на заступника начальника уповноваженого підрозділу поліції, визначеного відповідальним за здійснення такого контролю згідно з наказом керівника цього підрозділу. Контроль за дотриманням працівниками уповноважених підрозділів поліції чинного законодавства України під час застосування спеціального заходу протидії домашньому насильству шляхом винесення припису покладається на керівників територіальних (відокремлених) підрозділів територіальних органів поліції [149].

Левченко К.Б. та Легенька М.М. у своїй праці зазначають, що Застосування термінового заборонного припису потребує розроблення та запровадження відповідних підзаконних нормативно-правових документів, а також відповідного педагогічного та інформаційного забезпечення. При цьому винятково важливим залишається вивчення, узагальнення та урахування досвіду, напрацьованого державами, які раніше звернулися до впровадження подібних заходів реагування. Автори аналізуючи міжнародний досвід у цій сфері, простежують більш жорстке заборонне реагування на випадки домашнього насильства, ніж в Україні [88].

Як зазначають автори навчального посібника, значення якісного складання термінового заборонного припису підтверджується й судовою

практикою, оскільки у багатьох випадках суди відмовляли у притягненні до відповідальності кривдників, які порушили вимоги припису через те, що він був складений нерозбірливо і нечитабельно, або припис був не підписаний особою, якій він винесений, чи то через відсутність підтвердження того, що кривдник був ознайомлений під підпис із цим терміновим заборонним приписом. Автори зауважують, що терміновий заборонний припис виноситься строком до 10 діб, однак у спеціалізованому Законі про домашнє насильство відсутня вказівка, з якого моменту починається дія термінового заборонного припису. Через це у судовій практиці існують різні підходи – в одних випадках вважається, що починає діяти відносно кривдника з моменту його винесення, в інших – з часу його вручення останньому. Якщо згідно з терміновим заборонним приписом кривдник повинен залишити місце спільного з постраждалою особою проживання (перебування), він зобов'язаний повідомити про місце свого тимчасового перебування уповноважений підрозділ органів Національної поліції України за місцем вчинення домашнього насильства. За невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування передбачена адміністративна відповідальність за статтею 173-2 КУпАП [16, с. 179]. Проте, як зазначають автори, ані стаття 25 Закону про домашнє насильство, ані наказ МВС від 01.08.2018 № 654 не містять чітко затвердженого строку, протягом якого кривдник має повідомити до органів поліції адресу свого тимчасового перебування. Це так само викликає проблеми у зв'язку із притягненням кривдника до адміністративної відповідальності за порушення цієї вимоги. За період з вересня (коли поліцейські реально почали виносити термінові заборонні приписи) до грудня 2019 року в Україні було винесено 15878 таких приписів. За 2020 працівники поліції винесли 41963 термінових заборонних приписів. Переважно вони містили заборону в будь-який спосіб кривдникові контактувати з постраждалою особою. Проте у багатьох випадках вимоги припису порушувались, однак значній частині порушників вдалося за це уникнути відповідальності [16, с. 179].

Здійснений аналіз авторами навчального посібника - судової практики, дозволив визначити основні причини, через які суди відмовляли у притягненні до відповідальності кривдників, які порушили вимоги термінового заборонного припису:

– через те, що терміновий заборонний припис був складений нерозбірливо і нечитабельно;

– через відсутність підтвердження того, що кривдник був ознайомлений під підпис із цим терміново заборонним приписом [16, с. 179].

Отже, спеціальні адміністративні заходи щодо протидії насильству в сім'ї в Україні – це встановлені законодавством заходи превентивного та примусового характеру, що застосовуються відповідними уповноваженими суб'єктами до фізичної особи, яка здійснювала насильство в сім'ї задля попередження та припинення системного насильства в сім'ї, виправлення поведінки кривдника, захисту прав та свобод постраждалих осіб.

Перелік спеціальних заходів щодо протидії насильству в сім'ї в Україні є вичерпним та включає чотири заходи: 1) терміновий заборонний припис – це спеціальний захід, що застосовується органами Національної поліції до кривдника задля унеможливлення його прямого та непрямого контактування з сім'єю; 2) обмежувальний припис – це судова заборона будь-якого контактування кривдника з його сім'єю; 3) взяття на профілактичний облік кривдника з подальшим проведенням профілактичної роботи – це адміністративно-реєстраційні дії Національної поліції щодо ведення відповідного обліку осіб та здійснення щодо них спеціальної, методичної діяльності; 4) направлення на проходження програми для кривдників – це спеціальні програми, які адмініструються органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями задля формування у кривдників правильної поведінки та попередження фактів вчинення домашнього насильства.

Відповідно, терміновий заборонний припис є спеціальним адміністративним заходом протидії насильству в сім'ї, що полягає у негайному

застосуванню органами Національної поліції до кривдника спеціальних зобов'язально-обмежуючих приписів будь-якого контактування, спільного перебування чи проживання на встановлених законодавством обмежений строк задля забезпечення захисту та безпеки життя та здоров'я жертв домашнього насильства.

2.2. Обмежувальний припис стосовно кривдника, як спеціальний захід щодо протидії насильству в сім'ї

Законодавство України на сучасному етапі зближується із законодавством Європейського Союзу, а отже проблема запобігання та протидії домашньому насильству становить значний інтерес та породжує безліч дискусійних питань. Зокрема, надзвичайно гостро та неоднозначно українське суспільство реагує на питання необхідності ратифікації Стамбульської конвенції. В Україні за 2020 рік органами та установами, що протидіють домашньому насильству, зафіксовано 211 362 звернення щодо скоєння даного правопорушення. Протягом першого півріччя 2021 року в органах та підрозділах Національної поліції України зареєстровано 143 887 заяв і повідомлень, пов'язаних з домашнім насильством. На якому б рівні функціонування держави та суспільства ми не торкнулися питань, пов'язаних із боротьбою з домашнім насиллям, воно неодмінно виявить свій зв'язок – більший чи менший – із питанням про захист прав та свобод людини і громадянина. Даний підхід із усією очевидністю продемонстрований в Основному Законі України, котрим проголошено пріоритет загальнолюдських цінностей над усіма іншими цінностями держави й суспільства. В теперішніх умовах євроінтеграції цей напрям являється особливо значущим, оскільки конституційні права та свободи є стрижнем державної політики. [190, с. 413].

Україна протягом багатьох років намагається ефективно вирішити проблему домашнього насильства, яка в нашій країні стоїть дуже гостро. Гострота проблеми підтверджується останніми дослідженнями Організації з безпеки і співробітництва у Європі, згідно з якими в Україні не менше 7,6% опитаних жінок зазнавали насильства від поточного партнера. Тобто за цим показником Україна посідає друге місце серед країн, у яких проводилось дослідження [227].

Як зазначається в працях багатьох авторів, протидія домашньому насильству вже довгий час обговорюється на законодавчому рівні. Насильницькі дії будь-якого характеру є протиправною поведінкою за вчинення яких настає юридична відповідальність. Домашнє насильство має більш складну структуру, оскільки проявляється у сімейно-побутовій сфері та частіше має скритий прояв через взаємовідносини між потерпілою особою та кривдником, й рідше потерпіла особа заявляє про вчинення щодо неї протиправних посягань. Найбільш розповсюдженим та латентним злочином у світі – є саме домашнє насильство. Сумісне проживання людей, їх взаємозв'язок на підставі спільного побуту та взаємозалежності один від одного, на перший погляд, є звичним життям для більшості людей. На жаль, в деяких сім'ях рідні люди можуть бути об'єктом знущання та стати потерпілою особою від протиправних дій кривдника. Нормативно-правові акти у сфері запобігання та протидії домашньому насильству встановлюють комплекс заходів, серед яких важливе місце займають спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, до яких в першу чергу відносяться адміністративні заходи та притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення дій насильницького характеру [202].

Існує статистика, відповідно до якої за період карантинних обмежень, викликаних COVID-19, випадки домашнього насильства зросли приблизно на 30% у країнах всього світу [231, с. 113]. Стоянова Т.А. та Островська Л.В. у своїй праці дійшли висновку, що проблема домашнього насильства, що існувала в латентному вигляді, у зв'язку із провокацією самоізоляції та

перебуванням «постраждалої особи» – жертви та кривдника в одному приміщенні, спровокувала кризу та змусила звернутися за допомогою у разі здійснення домашнього насилля, висвітила масштабність замовчуваної проблеми. Автори зазначають, що не можна стверджувати, що проблеми домашнього насилля або насилля проти жінок не було і з'явилася тільки на карантині, ні таке твердження є неправильним, проблема набрала ваги, оскільки стресові, незвичні фактори у вигляді страху за майбутнє, обмеженого простору та перебування «постраждалої особи» в одному приміщенні із «кривдником», неможливість зміни уваги та відволікання на повсякденні справи (школи, робота, друзі, подорожі тощо), змусили подивитися реаліям замовчуваної насильницької поведінки в очі та звернутися по допомогу в наявні інстанції [187]. Поряд із цим, зазначається, що стосовно практичного застосування такого механізму протидії домашньому насиллю та насиллю проти жінок, як обмежувальний припис, можна виокремити багато чинників, що перешкоджають його застосуванню. І не всі такі чинники мають коріння суто в полі законодавчого регулювання (наявних колізій у праві, не діючих норм) або ж у відсутності дієвого правоохоронного механізму. Розглядати питання механізму протидії такого виду насилля слід насамперед за допомогою комплексного підходу, з урахуванням аналізу судової (національної, європейської) практик, законодавчого регулювання та основних психологічних характеристик понять «кривдник» та «постраждала особа». На думку авторів, саме такий підхід, як видається, зможе перейти до позиції «право для людини», а не «людина для права» [187].

Профільний Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» не дає визначення поняттю «обмежувальний припис», однак норми Закону зазначають, що право звернутися до суду із заявою про видачу обмежувального припису стосовно кривдника мають: 1) постраждала особа або її представник; 2) у разі вчинення домашнього насильства стосовно дитини - батьки або інші законні представники дитини, родичі дитини (баба, дід, повнолітні брат, сестра), мачуха або вітччм дитини, а також орган опіки та

підклування; 3) у разі вчинення домашнього насильства стосовно недієздатної особи - опікун, орган опіки та підклування [142]. Відповідно до частини 2 статті 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», обмежувальним приписом визначаються один чи декілька таких заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків: 1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою; 2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи; 3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною; 4) заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою; 5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею; 6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб [142].

Як і у випадку із терміновим заборонним приписом стосовно кривдника, рішення про видачу обмежувального припису або про відмову у видачі обмежувального припису приймається на підставі оцінки ризиків. Обмежувальний припис видається на строк від одного до шести місяців. За заявою постраждалої особи чи її представника, а також батьків або інших законних представників дитини, родичі дитини, мачуха або вітчим дитини, а також органи опіки та підклування, на підставі оцінки ризиків обмежувальний припис може бути продовжений судом на строк не більше шести місяців після закінчення строку, встановленого судовим рішенням згідно з частиною четвертою цієї статті [142].

Про видачу обмежувального припису кривднику суддя у встановлений законом строк інформує уповноважені підрозділи органів Національної поліції України за місцем проживання (перебування) постраждалої особи для взяття

кривдника на профілактичний облік, а також районні, районні у містах Києві і Севастополі державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад за місцем проживання (перебування) постраждалої особи. Обмежувальний припис не може містити заходів, що обмежують право проживання чи перебування кривдника у місці свого постійного проживання (перебування), якщо кривдником є особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку на день видачі такого припису [142].

Постраждала особа може вимагати від кривдника компенсації її витрат на лікування, отримання консультацій або на оренду житла, яке вона винаймає (винаймала) з метою запобігання вчиненню стосовно неї домашнього насильства, а також періодичних витрат на її утримання, утримання дітей чи інших членів сім'ї, які перебувають (перебували) на утриманні кривдника, у порядку, передбаченому законодавством [142].

Порядок видачі судом обмежувального припису визначається Цивільним процесуальним кодексом України, проте у разі порушення кримінального провадження у зв'язку з вчиненням домашнього насильства перелік заходів щодо тимчасового обмеження прав або покладення обов'язків на особу, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, або визнана винною у його вчиненні, а також порядок застосування таких заходів визначаються Кримінальним кодексом України та Кримінальним процесуальним кодексом України [142].

Гриценко Л. у своїй праці зазначає, що звертаючись із заявою про видачу обмежувального припису та під час судового розгляду зазначеної заяви важливо системно аналізувати норми права та конвенційні стандарти, розуміти правову природу та мету обмежувального припису. Особливість зазначеної категорії справ відображається саме за допомогою Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», за допомогою якого держава, декларуючи нульову толерантність до домашнього насильства і визнаючи його суспільну небезпечність, впровадила нові підходи до протидії

цьому соціальному явищу та запровадила такий новий юридичний інструмент, як обмежувальний припис [36, с. 44].

Оскільки порядок видачі судом обмежувального припису регулюється Цивільним процесуальним кодексом України, слід розглянути деякі його норми. Так, відповідно до статті 3501 заява про видачу обмежувального припису подається до суду за місцем проживання (перебування) особи, яка постраждала від домашнього насильства або насильства за ознакою статі, а якщо зазначена особа перебуває у закладі, що належить до загальних чи спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, - за місцезнаходженням цього закладу. Справа про видачу обмежувального припису розглядається судом за участю заявника та заінтересованих осіб. У разі якщо участь заявника становить загрозу подальшої дискримінації чи насильства для нього, справа може розглядатися без його участі. Неявка належним чином повідомлених заінтересованих осіб не перешкоджає розгляду справи про видачу обмежувального припису. Суд розглядає справу про видачу обмежувального припису не пізніше 72 годин після надходження заяви про видачу обмежувального припису до суду. Судові витрати, пов'язані з розглядом справи про видачу обмежувального припису, відносяться на рахунок держави [207].

Будь-яка заява, яка подається до суду має певні. Так заява про видачу обмежувального припису повинна містити: 1) найменування суду, до якого подається заява; 2) ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) заявника та заінтересованої особи, їх місце проживання чи перебування, поштовий індекс, відомі номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти, у разі якщо заява подається батьками та іншими законними представниками дитини, родичами дитини (баба, дід, повнолітні брат, сестра), мачухою або вітчимом дитини, а також органом опіки та піклування в інтересах дитини, яка постраждала від домашнього насильства або опікуном, органом опіки та піклування в інтересах недієздатної особи, яка постраждала від домашнього насильства також зазначається процесуальне становище особи, яка подає заяву, із зазначенням її

імені (прізвища, імені та по батькові), місця проживання чи перебування, поштового індексу, відомих номерів засобів зв'язку та адреси електронної пошти, а також ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) дитини або недієздатної особи, в інтересах якої подається заява, місце її проживання чи перебування, поштовий індекс, відомі номери засобів зв'язку та адреси електронної пошти, якщо такі відомі; 3) обставини, що свідчать про необхідність видачі судом обмежувального припису, та докази, що їх підтверджують (за наявності). Однак законодавець зазначає, що у разі неможливості надати докази, визначені пунктом 3 частини першої цієї статті, до заяви може бути додано клопотання про їх витребування [207].

Позитивним для особи, яка подає заяви про видачу обмежувального припису є те, що у відповідності до пункту 121 частини 2 статті 3 Закону України «Про судовий збір», за подання до суду заяви про видачу обмежувального припису судовий збір не справляється. Тобто особа, яка подає до суду заяву про винесення щодо свого кривдника обмежувального припису, судовий збір, який обов'язково справляється за подачу до суду заяв та скарг, не сплачується такою особою, що є одним з доказів того, що при винесенні обмежувальних приписів щодо кривдника суд постає на боці постраждалої особи [161].

Розглянувши заяву про видачу обмежувального припису, суд ухвалює рішення про задоволення заяви або про відмову в її задоволенні. У разі задоволення заяви суд видає обмежувальний припис у вигляді одного чи декількох заходів тимчасового обмеження прав особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» або Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», на строк від одного до шести місяців. Обмежувальний припис, виданий судом стосовно особи, яка на момент винесення рішення суду не досягла вісімнадцятирічного віку, не може обмежувати право проживання (перебування) цієї особи у місці свого постійного проживання (перебування). Рішення суду про видачу

обмежувального припису підлягає негайному виконанню, а його оскарження не зупиняє його виконання [207].

За заявою осіб, які можуть бути заявниками, обмежувальний припис може бути продовжений судом на строк не більше шести місяців після закінчення строку, встановленого рішенням суду. Також законодавець приділяє увагу питанню вручення рішення суду, повідомлення про видачу або продовження обмежувального припису. Так, відповідно до статті 3508 копії повного рішення суду вручаються учасникам справи, які були присутні у судовому засіданні, негайно після проголошення такого рішення. Учасникам справи, які не були присутні у судовому засіданні, копія рішення суду надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення негайно, але не пізніше наступного дня з дня ухвалення рішення. Про видачу або продовження обмежувального припису суд не пізніше наступного дня з дня ухвалення рішення повідомляє уповноважені підрозділи органів Національної поліції України за місцем проживання (перебування) заявника для взяття особи, стосовно якої видано або продовжено обмежувальний припис, на профілактичний облік, а також районні, районні у містах Києві і Севастополі державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад за місцем проживання (перебування) заявника [207].

Автори навчального посібника звертають увагу на те, що негайне виконання судового рішення полягає в тому, що воно набуває властивостей здійснення і підлягає виконанню не з часу набрання ним законної сили, що передбачено для переважної більшості судових рішень, а негайно з часу його оголошення в судовому засіданні, чим забезпечується швидкий і реальний захист життєво важливих прав та інтересів громадян і держави. Обов'язковість рішень суду віднесена Конституцією України до основних засад судочинства. У зв'язку із цим рішення суду про видачу або продовження обмежувального припису, які відповідно до закону підлягають негайному виконанню, є обов'язковими для всіх громадян і підлягають виконанню на всій території України. Належним виконанням судового рішення про видачу або

продовження обмежувального припису необхідно вважати виконання кривдником закріплених у ньому заходів – обов'язків особисто вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення [16].

Що стосується фіксування уповноваженими особами органів державної влади чи місцевого самоврядування заходів, вжитих до кривдника, то автори навчального посібника зазначають, що після отримання від суду рішення про видачу або продовження дії обмежувального припису уповноважена особа органів державної влади чи місцевого самоврядування вносить цю інформацію до Журналу реєстрації заяв про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Після отримання інформації от інших суб'єктів взаємодії щодо вжитих ними заходів щодо кривдника вносить її до Журналу реєстрації заяв про вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Уповноважена особа враховує застосовані судом заходи тимчасового обмеження прав кривдника під час підготовки або коригування програми для постраждалої особи [16].

Якщо звернутися до судової практики, то зазначається, що встановлюючи обставини справи суд повинен дослідити та установити яким формам домашнього насильства піддавався заявник, також оцінювати ризики продовження в майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві. Про необхідність встановлювати зазначену обставину вказав у своїй постанові Касаційний цивільний суд у складі Верховного суду від 21.11.2018 року у справі № 756/2072/18. В обґрунтування постанови суд зазначив, що «Зважаючи на наведені правила Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», видача обмежувального припису є заходом впливу на кривдника, який може вживатися лише в інтересах постраждалих осіб та у разі настання певних факторів та ризиків. Суди під час вирішення такої заяви мають надавати оцінку всім обставинам та доказам у справі, вирішувати питання про дотримання прав та інтересів дітей і батьків, а також забезпечити недопущення необґрунтованого обмеження одного з батьків у реалізації своїх

прав щодо дітей у разі безпідставності та недоведеності вимог заяви іншого з батьків [179].

Вирішуючи питання щодо застосування обмежувального припису судді керуються вже вкрай очевидними ознаками вчинення насилля і орієнтуються на існування попереднього звернення до органів Національної поліції та підтвердження факту дій фізичного, сексуального, а потім вже психологічного насилля раніше. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду від 28.04.2020 року у справі № 754/11171/19 містить положення про те, що: «Суди, приймаючи рішення про видачу обмежувального припису, для забезпечення дієвого та ефективного захисту керувалися тим, що існує високий рівень вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків цього вчинення щодо постраждалої особи». Перш ніж звернутися до суду з заявою про видачу обмежувального припису, особа, яка потерпала від насильства неодноразово зверталася до позасудових механізмів захисту від домашнього насильства, що стало підставою для задоволення заяви про застосування обмежувального припису. Також у зазначеній постанові міститься правовий висновок щодо тимчасового обмеження права власності кривдника з метою забезпечення безпеки постраждалої особи шляхом установаження обмежувального припису: «...тимчасове обмеження права власності кривдника з метою забезпечення безпеки постраждалої особи шляхом установаження судом обмежувального припису у порядку, визначеному Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», є легітимним заходом втручання у права та свободи особи. При вирішенні питання щодо застосування такого заходу суд на підставі встановлених обставин справи та оцінки факторів небезпеки (ризиків) щодо вчинення домашнього насильства має оцінити пропорційність втручання у права і свободи особи, ураховуючи, що ці заходи пов'язані з протиправною поведінкою такої особи» [123].

А відтак, на думку Устінової-Бойченко Г.М., Абдель Фатах А.С., позиція суду фактично наголошує на тому, що особа, яка потерпає від домашнього насильства повинна довести, що це носить тривалий характер, а доводити психологічне насильство без завдання фізичного насильства у судовому засіданні буде складно, оскільки прояви психологічного насильства рідко фіксуються [202].

Коротка Н.О. у своєму дослідженні про розгляд судом справ про видачу обмежувального припису зазначає, що сформувалася певна судова практика щодо розгляду судами заяв про видачу обмежувального припису. Однією з особливостей позицій суддів при вирішенні заяв зазначеної категорії справ є те, що не підлягають задоволенню заяви про видачу обмежувального припису, якщо вони ґрунтуються на доказах у вигляді проявів домашнього насильства, що мали місце до набрання чинності Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а саме – 07.01.2018 року. Проте, автор не погоджується з таким суто формальним підходом до вирішення справ цієї категорії, оскільки будь-який із видів домашнього насильства, визначених зазначеним вище законом (фізичне, психологічне, сексуальне, економічне), мають, як правило, системний, а не поодинокий характер, отже правовідносини є триваючими. Поряд з цим, зазначає, що якщо дотримуватися зазначеної вище позиції, то вона носить абсурдний характер і прямо порушує права та свободи людини. Виходить, що особа, яка потерпає від домашнього насильства, має чекати ще певний проміжок часу, поки кривдник вчинить відносно неї нові спроби такого насильства вже за дії Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Авторка звертає увагу на те, що слід обов'язково враховувати ті сумні і страшні наслідки, які можуть настати у випадку застосування такого формального підходу. Якщо лише проглянути статистичні дані щодо кількості скоєних кримінальних правопорушень, які потягли за собою завдання легких тілесних ушкоджень і аж до настання смерті, можна побачити, що значний відсоток таких злочинів пов'язаний саме з домашнім насильством [81]. Підсумовуючи, Коротка Н.О.

дійшла висновку, що при вирішенні судами заяв про видачу обмежувального припису, на думку автора, слід брати до уваги такі види доказування, як показання свідків, оскільки близьке до родини, в якій має місце домашнє насильство, коло осіб, все одно знає про такі факти та може підтвердити їх суду, а також письмові та електронні докази у вигляді будь-яких переписок, аудіо файлів, мультимедійних повідомлень або відеофайлів. Зазначені засоби доказування, звичайно, мають відповідати змісту ст. 77–80 ЦПК України, а саме бути належними, допустимими, достовірними, достатніми. Брати за основу для задоволення чи відмови у задоволенні заяв про видачу обмежувального припису лише постанови у справах про адміністративні правопорушення за ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення або вироки у кримінальних провадженнях не варто через зазначені вище причини (сором, боязнь погіршення ситуації та інші). Додатково звертає увагу на те, що випадки клевети у зазначеній категорії справ фактично відсутні, зважаючи на специфіку суб'єктів цих відносин та емоційно-психологічне забарвлення, адже жодна свідома особа, яка має нормальні стосунки у сім'ї будь-то зареєстрований чи цивільний шлюб, не буде ініціювати застосування заходів обмежувального припису відносно членів своєї родини [81].

Цікавою є позиція Верховного Суду, який у своїй публікації «Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо видачі обмежувального припису», в якій суд зазначив, що у деяких ЗМІ була оприлюднена інформація щодо різної практики застосування Верховним Судом норм права у справах щодо видачі обмежувального припису. Обмежувальний припис є відносно новим механізмом захисту прав особи, що потерпає від домашнього насильства. ВС за останні роки сформував єдиний підхід у застосуванні зазначених норм. Однак під час розгляду цих соціально вразливих справ необхідно враховувати не тільки нормативне забезпечення, а й фактичні обставини справи, а також можливість сторін зловживати процесуальними правами в цій частині. Тому критичні зауваження на адресу

ВС є безпідставними, сформульованими без урахування фактичних обставин справи. На підтвердження єдності та сталості судової практики Верховний Суд підготував відповідний огляд [114].

В огляді відображено важливі правові висновки Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, висловлені під час розгляду цивільних справ у спорах про видачу обмежувального припису, а саме [114]: 1) видача обмежувального припису обов'язкова в разі доказово обґрунтованого постійного використання в безпосередньому спілкуванні або переписці з колишнім чоловіком / дружиною та дітьми погроз, у тому числі залякування фізичною розправою, ненормативної лексики, образ та приниження щодо них, які кваліфікуються як домашнє насильство у формі психологічного насильства; 2) факт сварок і непорозумінь між подружжям на побутовому ґрунті свідчить про наявність конфлікту між колишнім подружжям та не підтверджує факту вчинення заінтересованою особою домашнього насильства; 3) тимчасове обмеження права власності кривдника з метою забезпечення безпеки постраждалої особи шляхом встановлення судом обмежувального припису є легітимним заходом втручання у права та свободи кривдника за умови, що ці заходи пов'язані з протиправною поведінкою останнього; 4) первісний позов про стягнення аліментів та зустрічна позовна заява про видачу обмежувального припису, відшкодування шкоди згідно із Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» не є взаємопов'язаними в розумінні статті 193 ЦПК України; 5) під час розгляду заяви про видачу обмежувального припису судам слід враховувати, чи відбулося примирення між сторонами, який статус кривдник має в кримінальному провадженні (за його наявності) та чи не застосовувалися до нього відповідні заходи в межах кримінального судочинства [114].

На думку Турлової Ю., сьогодні в Україні на законодавчому рівні сформовано достатні нормативні умови для того, щоб суд як орган, на який покладено функції зі здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, за наявності підстав застосовував до кривдників

обмежувальний припис як спеціальний захід протидії домашньому насильству. Також аналіз законодавчих актів та судової практики свідчить про те, що необхідною умовою для можливості застосування судом до кривдника одного зі спеціальних заходів протидії домашньому насильству – обмежувального припису, є доведення у суді факту того, що кривдник вчинив стосовно заявника домашнє насильство [199, с. 29]

Стоянова Т.А. та Островська Л.В аналізуючи судову практику, зазначили, що застосування обмежувального припису ускладняється двома чинниками: 1) видачою обмежувального припису судом тільки після неодноразового попереднього звертання до правоохоронних органів, 2) використання постраждалою особою такого інституту, як інструмент помсти, чи з метою вирішити майновий спір між нею та кривдником. Автори зазначають, що такий висновок, безумовно, не претендує на остаточну істинність, не вичерпує всіх підстав домашнього насильства, що може статися не тільки між колишнім подружжям, але й іншими членами сім'ї, проте підкреслюють, що саме неможливість сумісного проживання, набрання дистанції між колишнім подружжям і є найчастішою підставою звернення до суду [187].

Деякі автори досліджуючи питання еволюції механізму обмежувального припису як засобу захисту жертв домашнього насильства у зарубіжних країнах зазначають, що порівняльний аналіз законодавства держав у сфері протидії домашньому насильству дає можливість стверджувати про дієвість механізму обмежувальних приписів як інструменту превенції ревіктимізації осіб, постраждалих від насильницьких дій у сім'ї. Його виникнення та використання насамперед пов'язано з практикою країн англо-американської правової сім'ї, однак на сьогодні видається можливим стверджувати про поступове загальне визнання ефективності обмежувальних приписів, зважаючи на імплементацію механізму до національних правопорядків низки держав, незалежно від їхньої регіональної належності та рівня соціально-економічного розвитку. Ефективність і необхідність механізму

обмежувальних приписів визнана у тому числі на рівні Організації Об'єднаних Націй і Ради Європи, що підтверджується рішеннями Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок і практикою ЄСПЛ; зобов'язання щодо впровадження національного законодавства стосовно застосування обмежувального припису передбачено і Конвенцією Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Водночас відповідний механізм не позбавлений недоліків, серед яких ігнорування судами психологічної шкоди від домашнього насильства, відсутність системи взаємного визнання обмежувальних приписів державами, лімітованість заходів щодо забезпечення жертв домашнього насильства безпечним помешканням і ефективними засобами правового захисту. Автори звертають увагу, що специфіка законодавчої регламентації застосування приписів, так само як їх види, відрізняється в різних країнах, однак загалом інструмент характеризується як такий, що поряд з іншими правозахисними заходами утворює комплекс правових інструментів, здатних забезпечити ефективне реагування держав на виклики, пов'язані з протидією домашньому насильству [8].

Розглядаючи перспективи України стосовно дієвого впровадження механізму, зазначили, що важливим є врахування найбільш конструктивного досвіду держав, де подібний інструмент відзначається тривалою практикою застосування. Загалом крок щодо введення обмежувальних приписів у національне законодавство є позитивним і відповідає європейським та світовим стандартам захисту прав людини [8].

Загалом, обмежувальний припис стосовно кривдника є спеціальним адміністративним заходом щодо протидії домашньому насильству, що застосовується в судовому порядку у вигляді обмежувальної заборони кривдника втручатися в життя жертви, контактувати з жертвою чи спільно проживати на визначений судом строк з метою негайної протидії домашнього насильства, гарантування безпеки життя та здоров'я жертви.

Обмежувальний припис стосовно кривдника як адміністративний захід має такі особливості:

- 1) порядок застосування регулюється спеціалізованим, адміністративним та цивільно-процесуальним законодавством;
- 2) обмежувальний припис є негайною протидією домашньому насильству;
- 3) застосовується на обмежувальний строк – до 6 місяців;
- 4) процесуально реалізується в судовому порядку (цивільне судочинство) за заявою жертви, її представників або родичів;
- 5) при накладенні обмежувального припису суд проводить оцінку ризиків, тобто фактичне оцінювання потенційної загрози життю та здоров'ю жертви;
- 6) при застосуванні обмежувального припису можуть бути обмежені майнові права кривдника;
- 7) суб'єктами регулювання обмежувального припису як адміністративного заходу є суд та органи поліції, як фактично втілюють цю заборону для захисту жертви;
- 8) застосування обмежувального припису тягне за собою необхідність застосування ще одного спеціального адміністративного заходу – взяття на профілактичний облік кривдника.

2.3. Взяття на профілактичний облік та виконання програм для кривдників, як спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству

Розвиток громадянського суспільства та демократичної правової держави, у котрій права та свободи людини та громадянина являються непорушними, можливий виключно за умов дотримання законів, неухильного виконання усіма членами соціуму покладених на них обов'язків. Саме у таких

випадках поліція у діяльності щодо забезпечення прав та свобод людини та громадянина триматиме орієнтир на застосуванні заходів переконання. Проте поки трапляється порушення законів, доти існуватиме необхідність в застосуванні до порушників заходів примусу. Правові норми повинні виконуватись усіма членами громадянського суспільства і зважаючи на це, держава в особі органів поліції, здійснюючи захист правових норм, зобов'язана застосовувати ці заходи як один із інструментів протидії правопорушенням. Необхідність використання даного методу зумовлена потребою ефективного перевиховання осіб, схильних до учинення правопорушень, гарантування законності, прав та свобод людини й громадянина. Заходи примусу мають вимушений характер та високий гуманістичний потенціал, оскільки поширюються на невелику частину осіб, що порушують суспільні інтереси. Це своєрідний наслідок протиправної поведінки таких осіб, а не ініціатива держави в особі органів поліції. Застосування заходів примусу виражає інтереси більшості суспільства та зазвичай може бути реалізоване, коли сукупність заходів переконання не дала належного позитивного результату. Примус не розглядається як міра покарання. Порядок та умови застосування примусових заходів до правопорушників визначені чинним законодавством [190].

Як вірно зазначають К.А. Гусєва, І.А. Горбач-Кудря, реформування Національної поліції України переорієнтувало діяльність цього центрального органу виконавчої влади з каральної (штрафної) на виховну (превентивну), в якій існуючі методи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству повинні поступитися новим, так само ефективним, спрямованим на забезпечення охорони прав і свобод людини незалежно від статусу, чи є це постраждала від домашнього насильства особа, чи кривдник. За таких умов особливої актуальності набуває нормативно-правове забезпечення механізмів застосування превентивних заходів у протидії правопорушенням, передбаченим статтею 173-2 КУпАП («Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису

або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування»), статтею 1261 ККУ («Домашнє насильство»), або запобіганні їх повторному вчиненню, зокрема в частині конкретизації переліку уповноважених підрозділів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також підстав переходу від каральних (штрафних) санкцій щодо кривдника до профілактичної роботи з ним [43].

Як ми уже раніше зазначали, такий спеціальний захід щодо протидії домашньому насильству, як винесення термінового заборонного припису уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України є підставою для застосування іншого спеціального заходу щодо протидії домашньому насильству, а саме взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи, однак це не завжди спрацьовує на практиці.

Деякі науковці у своїх працях досліджують, зокрема, і поняття профілактичного обліку. Так, А. В. Равнюшкін вважає, що профілактичний облік є одним з адміністративно-правових засобів впливу поліції на громадян, які вчинили раніше і (або) схильних до скоєння правопорушень [167, с. 14]. Деякі вчені переконані, що профілактичний облік це врегульований адміністративно-процесуальними нормами спеціальний порядок діяльності поліції щодо попередження правопорушень [76]. Що стосується законодавчого закріплення поняття профілактичний облік, то відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», профілактичний облік – здійснення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України організаційно-практичних заходів щодо контролю за поведінкою кривдника з метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства, за дотриманням ним тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку із вчиненням домашнього насильства [142]. О.С. Проневич у своїй праці про поліцейську діяльність, зазначав, що змістом профілактичного обліку є: спостереження за поведінкою особи, поставленої на облік; вивчення умов і

способу її життя; виховний вплив на неї; припинення антигромадської поведінки; усунення умов, що сприяють вчиненню нею злочинів; проведення перевірки за місцем її проживання, роботи, навчання [165, с. 351]. На думку К.А. Гусєва, І.А. Горбач-Кудря, профілактичний облік кривдника – це організаційно-практичні заходи в практичній діяльності уповноважених підрозділів органів Національної поліції України щодо контролю за поведінкою кривдника з метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства, за дотриманням ним тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку із вчиненням домашнього насильства. [43, с. 376-377].

Відповідно до статті 27 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» уповноважений підрозділ органу Національної поліції України бере на профілактичний облік кривдника з моменту виявлення факту вчинення ним домашнього насильства на встановлений законодавством строк і проводить з ним профілактичну роботу. Зняття кривдника з профілактичного обліку здійснюється уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України, який взяв його на профілактичний облік, автоматично після завершення встановленого строку, якщо інше не передбачено законодавством. Порядок взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника затверджується Міністерством внутрішніх справ України [142].

Оскільки профільний закон не містить більше жодної інформації про безпосередній профілактичний облік кривдників, доцільно перейти до розгляду Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 25.02.2019 року №124, яким законодавчо затверджено Порядок взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України (далі – Порядок), який встановлює процедуру взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України з

метою недопущення повторного вчинення домашнього насильства, забезпечення контролю за дотриманням кривдником тимчасових обмежень його прав та виконанням обов'язків, покладених на нього у зв'язку з учиненням домашнього насильства. Порядок розроблено відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Цивільного процесуального кодексу України, Законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про Національну поліцію», «Про захист персональних даних» та інших актів законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству. Поряд з цим, в Порядку зазначається, що організація взяття на профілактичний облік дитини-кривдника та проведення з нею профілактичної роботи в органах Національної поліції України здійснюються працівниками підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України відповідно до Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2017 року № 1044, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 07 червня 2018 року за № 686/32138 [148].

Відповідно до Порядку уповноважений підрозділ поліції бере на профілактичний облік кривдника з моменту виявлення факту вчинення ним домашнього насильства на встановлений законодавством строк і проводить з ним профілактичну роботу. Профілактичний облік осіб, що вчинили домашнє насильство, які не досягли вісімнадцятирічного віку, здійснюється працівниками підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України [148].

Грубеляс С.А. у своїй праці зазначав, що враховуючи важливість подальшого контролю за сім'ями, у яких було виявлено факт учинення домашнього насилля, та кривдниками, яким було винесено терміновий заборонний припис, дільничні офіцери поліції беруть їх на профілактичний облік та проводять із ними виховну та попереджувальну роботу. Після постановлення на профілактичний облік кривдника поліція використовує

такий метод запобігання та протидії домашньому насильству, як спостереження. Метою спостереження є отримання інформації про позитивні чи негативні зміни, що відбуваються внаслідок проведення превентивних заходів. Спостереження може проявлятися у регулярному (не менше 1 разу на місяць) відвідуванні кривдника за місцем його проживання задля перевірки його поведінки у сім'ї, взаємин із сусідами, дотримання ним правил громадського співжиття тощо. Цей метод може використовуватись як дільничним офіцером поліції, так і громадськістю. У певних ситуаціях до цього можуть залучатися родичі (у разі їхнього позитивного впливу) [41, с. 135].

Законодавцем закріплено підстави для поставлення кривдника на профілактичний облік, якими є: 1) складений адміністративний протокол про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173-2 КУпАП; 2) терміновий заборонний припис стосовно кривдника, винесений працівником уповноваженого підрозділу поліції; 3) отримання уповноваженим підрозділом поліції в установленому законом порядку інформації про видачу судом обмежувального припису кривднику; 4) рішення суду про накладення адміністративного стягнення за адміністративне правопорушення, передбачене статтею 173-2 КУпАП; 5) відкриття кримінального провадження стосовно кривдника у зв'язку з вчиненням ним домашнього насильства чи насильства за ознакою статі; 6) повідомлення установи виконання покарань про звільнення від відбування покарання кривдника, засудженого за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі [148].

Працівники, уповноважені на здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, протягом доби формують матеріали за фактами вчинення домашнього насильства та інформують про це керівника уповноваженого підрозділу поліції для поставлення кривдника на профілактичний облік із наданням копій таких матеріалів. Рішення про поставлення кривдника на профілактичний облік приймає керівник

територіального (відокремленого) уповноваженого підрозділу поліції за результатами розгляду матеріалів, які є підставою для поставлення кривдника на профілактичний облік. Працівник уповноваженого підрозділу поліції, відповідальний за організацію роботи з особами, які перебувають на профілактичному обліку, вносить відомості про кривдника до журналу реєстрації осіб, які перебувають на профілактичному обліку за вчинення домашнього насильства, який ведеться в електронному вигляді, а в разі відсутності такої можливості - у друкованому вигляді. Відомості про взяття кривдника на профілактичний облік протягом доби вносяться до інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» з дотриманням вимог Закону України «Про захист персональних даних» працівником уповноваженого підрозділу поліції, відповідальним за організацію роботи з особами, які перебувають на профілактичному обліку [148].

Строки ведення профілактичного обліку кривдників установлюються: 1) відповідно до строків застосування заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків, передбачених обмежувальним приписом стосовно кривдника, а в разі продовження припису - на встановлений судом строк; 2) упродовж одного року з дня виявлення останнього факту вчинення домашнього насильства у випадку, коли обмежувальний припис стосовно кривдника судом не виносився; 3) упродовж одного року з дня накладення судом адміністративного стягнення за вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі; 4) до набрання законної сили вироком суду у кримінальному провадженні, відкритому стосовно кривдника у зв'язку з вчиненням ним домашнього насильства чи насильства за ознакою статі; 5) до погашення або зняття судимості за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства [148].

Підставами для зняття кривдника з профілактичного обліку є: 1) відсутність повторних випадків учинення кривдником домашнього насильства

впродовж одного року з дня взяття на профілактичний облік; 2) закінчення строку дії обмежувального припису стосовно кривдника; 3) закриття справи про адміністративне правопорушення стосовно кривдника; 4) закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення, розпочатого у зв'язку з вчиненням кривдником домашнього насильства чи насильства за ознакою статі; 5) погашення або зняття судимості за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства; 6) набрання законної сили виправдувальним вироком суду, вироком суду щодо призначення покарання у вигляді позбавлення волі за кримінальне правопорушення, пов'язане з учиненням домашнього насильства; 7) рішення суду про оголошення особи померлою чи визнання безвісно відсутньою або отримання свідоцтва про її смерть [148].

Отже, профілактичний облік – це спеціальний адміністративно-реєстраційний захід щодо протидії домашньому насильству, що полягає у взятті кривдника на спеціальний облік для спостереження за ним та його способом життя, а також для ведення профілактичної, виховної, роз'яснювальної роботи задля виправлення девіантної поведінки кривдника та запобігання домашньому насильству в майбутньому.

Що стосується профілактичної роботи з кривдниками, то Порядок зазначає, що уповноважений підрозділ поліції та інші підрозділи поліції, уповноважені на здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечують контроль за поведінкою кривдника за місцем проживання/перебування та проведення з ним профілактичної роботи з метою недопущення скоєння повторних фактів домашнього насильства. Уповноважений підрозділ поліції здійснює контроль за дотриманням вимог заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладенням на нього обов'язків шляхом щотижневого спілкування з кривдником, а у разі необхідності з постраждалою особою за місцем проживання/перебування, навчання та/або місцем роботи, іншими місцями, які часто відвідують ці особи [148].

Контроль за організацією роботи щодо взяття на профілактичний облік кривдника, проведення з ним профілактичної роботи та зняття з такого обліку здійснюється керівником уповноваженого підрозділу поліції. Контроль за організацією роботи інших підрозділів органів Національної поліції України, які залучаються до виконання заходів, визначених Порядком, здійснюється їх керівниками [148].

Варта уваги думка О.В. Негодченко, який вказав, що надання прерогативи певному методу, зокрема, також залежить від рівня розвитку соціуму. Зміни яких-небудь соціальних умов тягнуть за собою зміну у застосуванні форм та засобів захисту органами Національної поліції. Однак варто звертати увагу, що перевага у громадянському суспільстві завжди повинна надаватись методам переконання, оскільки тільки за умов переконання людей у правильності тої чи іншої моделі поведінки, можна говорити про існування правової держави як найвищої форми організації суспільства [110].

Горбач-Кудря І.А. досліджуючи визначення дієвості спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству результати емпіричного дослідження індивідуального досвіду 474 поліцейських, посадові інструкції яких передбачають виконання завдань у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, виявив, що загальна картина розподілу спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству за кореляціїє «дієвість / недієвість» має слабо виражений диференціальний характер, що гіпотетично може обумовлюватися недоліками їх нормативно-правового регулювання та складнощами застосування, що виникають у практичній діяльності. Незначний пріоритет тут належить заходам, що обмежують права особи, зокрема терміновому заборонному припису та обмежувальному припису, яким за критерієм «дієвості» перевагу надали по 26% респондентів (94 та 92 відповідно) кожному, за критерієм «недієвості» визначено по 24% опитуваних (64 та 66 відповідно) для кожного. Профілактичний облік у практичному застосуванні поміж спеціальних заходів щодо протидії домашньому

насильстві посідає місце після обмежувальних заходів. Водночас його «дієвість», як і «недієвість» пропорційно визначена респондентами як 25% за кожним критерієм (273 особа висловилося за дієвість профілактичного обліку, 201 – вважають його недієвим). Найменш дієвим заходом поміж усіх спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству поліцейські вважають програму для кривдників. Відповідно показники розподілу позицій за критерієм «дієвості /недієвості» тут становлять 23% (252) та 27 % (222) [33, с. 61].

Таким чином, можна виділити специфіку профілактичного обліку як спеціального заходу протидії домашньому насильству:

1) взяття на профілактичний облік кривдника можливе лише після факту вчинення домашнього насильства;

2) завданням профілактичного обліку є спостереження за діяльністю кривдника, а метою є виправлення його девіантної поведінки та запобігання домашньому насильству;

3) уповноваженими суб'єктами взяття на профілактичний облік кривдника є органи поліції (ювенальна превенція);

4) строк взяття на профілактичний облік кривдника має бути чітко встановленим та обмеженим;

5) органи поліції зобов'язані контролювати виконання умов профілактичного обліку;

6) профілактичний облік супроводжується обов'язковим проведенням профілактичної роботи з кривдником як спеціальної виховної, роз'яснювальної діяльності;

7) зняття з профілактичного обліку здійснюється на визначених підставах у відповідній процедурі.

Що стосується питання виконання програм для кривдників, то відповідно до статистичних даних Міністерства соціальної політики за 2020 рік, зафіксовано 211,4 тис. звернень щодо домашнього насильства, тоді як програму для кривдників пройшло всього 599 осіб [209]. Така велика різниця

свідчить про те, що направлення кривдника на проходження програми для кривдників не дуже активно застосовується у вітчизняній практиці. Але успішно боротися з домашнім насильством можна лише за умови активної та цілісної державної політики, яка не лише акцентує на особах, що постраждали від домашнього насильства, а й звертає увагу на кривдників, причому не лише з метою покарання, а й із метою надання їм можливості виправитися. Саме це і є метою такого спеціального заходу щодо протидії домашньому насильству, передбаченого українським законодавством, як направлення кривдника на проходження програми для кривдників. Вкрай важливо не тільки покарати винних за насильство, а й спонукати їх узяти на себе відповідальність за нього [113].

Відповідно до прикінцевих положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», у разі вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі суд під час вирішення питання про накладення стягнення за адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про направлення особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, на проходження програми для таких осіб, передбаченої Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» чи Законом України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [142].

Наказом Міністерства соціальної політики України від 01.10.2018 року №1434 було затверджено Типову програму для кривдників (далі – Типова програма), якою передбачено комплекс заходів за результатами оцінки ризиків, спрямованих на зміну насильницької поведінки кривдника, формування у нього нової, неагресивної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до власних вчинків та їхніх наслідків, до виконання батьківських обов’язків, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов’язки жінок і чоловіків [151].

Метою Типової програми є зміна насильницької поведінки кривдника, формування соціально прийнятних норм і гуманістичних цінностей. До

основних завдань Типової програми, законодавець відносить: 1) сприяння зміні насильницької поведінки кривдника; 2) сприяння засвоєнню кривдником моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, взаєморозуміння, взаємоповаги і дотримання прав усіх членів родини, формування у кривдника конструктивної моделі поведінки у приватних стосунках; 3) сприяння оволодінню кривдником знаннями про основні норми законодавства в сфері запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі, а також про види відповідальності за його вчинення; 4) формування у кривдника відповідального ставлення до власної поведінки та її наслідків для себе та оточуючих; 5) сприяння розвитку у кривдника емоційного інтелекту та самосвідомості; 6) розвиток навичок кривдника до конструктивного безконфліктного спілкування, ефективної та ненасильницької комунікації; 7) розвиток здатності кривдника виявляти, аналізувати та усвідомлювати свої негативні думки, когнітивні фільтри, помилки, емоції, керувати ними, розуміти їх наслідки [151].

Стаття 28 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначає, що суб'єктами, відповідальними за виконання програм для кривдників, є місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Суб'єкт, відповідальний за виконання програм для кривдників, організовує та забезпечує проходження кривдниками таких програм. Виконання програм для кривдників стосовно дітей-кривдників здійснюється з урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей. З метою запобігання повторному вчиненню домашнього насильства та забезпечення виконання програми для кривдника дитину-кривдника може бути тимчасово влаштовано до родичів, у сім'ю патронатного вихователя або до установи для дітей незалежно від форми власності та підпорядкування, в яких створені належні умови для проживання, виховання, навчання та реабілітації дитини відповідно до її потреб [142].

Типову програму розроблено на засадах когнітивно-поведінкової терапії. Такий підхід широко застосовується в роботі з цільовою групою, він

дає змогу проводити когнітивну корекцію та корекцію поведінки особистості та формувати в неї гуманістичні цінності. Методики когнітивної психології спрямовані на досягнення довгострокових позитивних результатів через зміну когніцій, переконань особистості, мотивів поведінки, розв'язання її психосоціальних проблем. Робота із кривдником спрямовується на зміну деструктивних переконань особистості, корекцію когнітивних помилок, зміну дисфункціональної поведінки завдяки усвідомленню особою впливу думок на емоції та поведінку людини [151].

Виконання програм для кривдників забезпечують фахівці, які пройшли відповідне навчання. Кривдника може бути направлено судом на проходження програми для кривдників на строк від трьох місяців до одного року у випадках, передбачених законодавством. Кривдник повинен мати можливість відвідувати програму для кривдників за власною ініціативою на добровільній основі. У разі неявки кривдника для проходження програми для кривдників або ухилення від проходження програми без поважних причин суб'єкти, відповідальні за виконання програм для кривдників, надають протягом трьох робочих днів письмове повідомлення про це уповноваженому підрозділу органів Національної поліції України для вжиття заходів. Притягнення кривдника до відповідальності за непроходження програми для кривдників не звільняє його від обов'язку пройти таку програму [142].

Що стосується фахівців, які виконують програму, то приписи Типової програми дають більш ширше визначення кола таких осіб. Так, Типову програму реалізують фахівці, які мають фахову вищу освіту (в тому числі психолог, психотерапевт, психіатр) та пройшли відповідне спеціалізоване навчання з проведення програм для кривдників, представляють суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі або залучені та проводять програму для кривдників на замовлення суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі, в порядку, передбаченому чинним законодавством. Забезпечення

підготовки фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі, в тому числі фахівців, які реалізують цю Типову програму, належить до повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій відповідно до статті 8 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», статті 12 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Участь у підготовці фахівців, до компетенції яких належать питання запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі, в тому числі фахівців, які реалізують цю Типову програму, належить до повноважень районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій і виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі. Для проведення відповідного спеціалізованого навчання або для висвітлення окремих тем, проведення додаткових занять в якості викладачів/тренерів залучаються експерти, фахівці, які не проходили спеціальної підготовки, але мають відповідну освіту, зокрема представники структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, служб у справах дітей, уповноважених підрозділів органів Національної поліції України, надавачів соціальних послуг, закладів вищої освіти, охорони здоров'я (лікар-нарколог, лікар-психіатр, лікар-психотерапевт, лікар-сексопатолог, лікар відповідного профілю тощо), а також психологи, соціальні педагоги, фахівці в галузі права, представники міжнародних громадських об'єднань, іноземних неурядових організацій (за їх згодою) [151].

Однак, вагомою проблемою є взагалі відсутність у деяких громадах фахівців, які повинні надавати відповідні послуги. В зв'язку з цим, активно йде робота по залученню міжнародних організацій та спілок. Так, в 2020 році Міністерство соціальної політики разом з Координатором проектів ОБСЄ в Україні організувало проведення тематичних навчальних курсів для фахівців

з усіх областей України щодо впровадження програм для кривдників, які вчиняють домашнє насильство, за результатами якого фахівці зможуть у подальшому працювати з кривдниками [65]. Відповідно до Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року заплановано, що до кінця 2025 року 100% фахівців мають пройти відповідне навчання [118]. Ковальова О.В. та Дубенко О.М. пропонують залучати окремих фахівців, які відповідають вимогам законодавства, за відповідним договором. Авторки наводять приклад, що у місті Арциз, Одеської області за договором до реалізації програм для кривдників залучена лікар-психіатр місцевої лікарні. До того ж сам кабінет для проходження програм для кривдників із відповідним дотриманням заходів безпеки (зокрема, обладнання «тривожною» кнопкою) розташований на базі цієї лікарні [72, с. 166].

Берендєєва А.І., Томіна В.Ю., розглядаючи стан реалізації програми для кривдників як спеціального заходу щодо протидії домашньому насильству: проблеми правозастосування, зазначили, що в питанні застосування такого спеціального заходу щодо протидії домашньому насильству, як направлення кривдника на проходження програми для кривдників, необхідно, на погляд авторів, вжити таких заходів: по-перше, суб'єктами, відповідальними за виконання програм для кривдників на місцевому рівні ухвалити власні Програми для кривдників на основі Типової програми для кривдників, затвердженої наказом Міністерства соціальної політики України від 01 жовтня 2018 року № 1434 з урахуванням наявних ресурсів; по-друге, суддівському корпусу посилити увагу щодо проведення відповідних занять / тренінгів із питань протидії домашньому насильству з метою уникнення прогалин у знанні законодавства у цій сфері. Державі необхідно активізувати діяльність щодо впровадження роботи Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, а також затвердити Типову програму для дітей-кривдників та методичних рекомендацій щодо їх виконання [9].

Кривдника може бути направлено на проходження цієї Типової програми на строк від трьох місяців до одного року у випадках, передбачених законодавством. Також кривдник може брати участь у цій Типовій програмі за власною ініціативою на добровільній основі. У разі неприбуття кривдника для проходження цієї Типової програми або ухилення від її проходження без поважних причин суб'єкти, відповідальні за її виконання, повідомляють про це письмово протягом трьох робочих днів уповноважений підрозділ органу Національної поліції для вжиття відповідних заходів [151].

Проходження цієї Типової програми розпочинається діагностуванням кривдника. В основу цієї Типової програми покладено загальні принципи психологічної корекції та соціальної реабілітації, що полягають у поєднанні діагностичного, мотиваційного та корекційного блоків: 1) діагностичний блок передбачає проведення первинної діагностики причин насильницьких проявів, агресивної поведінки та підсумкової діагностики результативності проходження програми; 2) мотиваційний блок спрямовано на визначення та підвищення рівня мотивації для участі у груповій формі роботи в межах цієї Типової програми, формування або підвищення мотивації для зміни насильницької, агресивної поведінки; 3) корекційний блок передбачає індивідуальну та групову форми роботи [151].

Після завершення занять діагностичного та мотиваційного блоків розпочинається індивідуальна та/або групова робота. Після завершення індивідуальної та/або групової роботи проводиться вторинна діагностика за результатами проходження цієї Типової програми. Очікувані результати проходження цієї Типової програми [13]: 1) Знання (понять «насильство», «домашнє насильство» та «насильство за ознакою статі»; наслідків домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі; відповідальності за вчинення домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі; ознак насильства, агресії, жорстокого поводження; чинників формування агресивної поведінки; причин виникнення та шляхів запобігання конфліктам; методів аналізу конфліктних ситуацій; способів розв'язання конфліктів та визначення

власної ролі в їх розв'язанні; впливу гендерних стереотипів щодо соціальних ролей жінки і чоловіка на міжособистісні стосунки). 2) Навички (визначати незадоволені власні потреби; задовольняти власні потреби в асертивний спосіб; усвідомлювати власні почуття та почуття інших людей) [151].

Таким чином, можна сказати, що окремим спеціальним заходом запобігання та протидії насильству в сім'ї є виконання програм для кривдників, особливістю якого є надання професійної, кваліфікованої, психологічної допомоги кривднику шляхом проведення з ним спеціальних, організаційних, індивідуальних заходів, терапій, тренінгів та практик, що спрямовані на формування правильного усвідомлення кривдником своїх дій, виправлення його девіантної поведінки, запобігання вчинення домашнього насильства у конкретній сім'ї.

Адміністративні аспекти виконання програм для кривдників:

- 1) типова програма для кривдників затверджується центральним органом виконавчої влади;
- 2) відповідальними за реалізацію програм для кривдників є локальні органи державної влади та місцевого самоврядування;
- 3) органи поліції можуть забезпечити присутність кривдника для виконання програми із застосуванням заходів адміністративного примусу;
- 4) фінансування програм та підготовка фахівців програм забезпечується відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування;
- 5) рішення щодо проходження програми може бути прийняте індивідуально та добровільно кривдником або примусове направлення кривдника до виконання програми судом, на строк встановлений законодавством.

Окремо слід наголосити, що виконання програм для кривдників є досить ефективним методом боротьби з домашнім насильством як явищем, однак, проблеми з фінансуванням цих програм в Україні, недостатньою кваліфікованістю фахівців значно знижують практичну ефективність цього заходу у запобіганні домашнього насильства.

Висновки до розділу 2

1. Спеціальні адміністративні заходи щодо протидії насильству в сім'ї в Україні – це встановлені законодавством заходи превентивного та примусового характеру, що застосовуються відповідними уповноваженими суб'єктами до фізичної особи, яка здійснювала насильство в сім'ї задля попередження та припинення системного насильства в сім'ї, виправлення поведінки кривдника, захисту прав та свобод постраждалих осіб.

2. Перелік спеціальних заходів щодо протидії насильству в сім'ї в Україні є вичерпним та включає чотири заходи: 1) терміновий заборонний припис – це спеціальний захід, що застосовується органами Національної поліції до кривдника задля унеможливлення його прямого та непрямого контактування з сім'єю; 2) обмежувальний припис – це судова заборона будь-якого контактування кривдника з його сім'єю; 3) взяття на профілактичний облік кривдника з подальшим проведенням профілактичної роботи – це адміністративно-реєстраційні дії Національної поліції щодо ведення відповідного обліку осіб та здійснення щодо них спеціальної, методичної діяльності; 4) направлення на проходження програми для кривдників – це спеціальні програми, які адмініструються органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями задля формування у кривдників правильної поведінки та попередження фактів вчинення домашнього насильства.

3. Обмежувальний припис стосовно кривдника є спеціальним адміністративним заходом щодо протидії домашньому насильству, що застосовується в судовому порядку у вигляді обмежувальної заборони кривдника втручатися в життя жертви, контактувати з жертвою чи спільно

проживати на визначений судом строк з метою негайної протидії домашнього насильства, гарантування безпеки життя та здоров'я жертви.

4. Профілактичний облік – це спеціальний адміністративно-реєстраційний захід щодо протидії домашньому насильству, що полягає у взятті кривдника на спеціальний облік для спостереження за ним та його способом життя, а також для ведення профілактичної, виховної, роз'яснювальної роботи задля виправлення девіантної поведінки кривдника та запобігання домашньому насильству в майбутньому.

5. Виділено адміністративні аспекти виконання програм для кривдників:

- 1) типова програма для кривдників затверджується центральним органом виконавчої влади;
- 2) відповідальними за реалізацію програм для кривдників є локальні органи державної влади та місцевого самоврядування;
- 3) органи поліції можуть забезпечити присутність кривдника для виконання програми із застосуванням заходів адміністративного примусу;
- 4) фінансування програм та підготовка фахівців програм забезпечується відповідними органами державної влади та місцевого самоврядування;
- 5) рішення щодо проходження програми може бути прийняте індивідуально та добровільно кривдником або примусове направлення кривдника до виконання програми судом, на строк встановлений законодавством.

6. Виконання програм для кривдників є досить ефективним методом боротьби з домашнім насильством як явищем, однак, проблеми з фінансуванням цих програм в Україні, недостатньою кваліфікованістю фахівців значно знижують практичну ефективність цього заходу у запобіганні домашнього насильства.

РОЗДІЛ 3
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ
З ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

3.1. Система установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, та основні заходи, спрямовані на підвищення ефективності їх діяльності

На сьогодні світовою спільнотою, базуючись передусім на загально-гуманістичних принципах та зважаючи на відповідальність держав перед своїми громадянами, все активніше приділяється увага боротьбі міжнародного співтовариства із усіма проявами насилля. Домашнє насильство є об'єктивним «індикатором» негативних тенденцій у суспільстві. Домашнє насилля все ще являється всесвітньо-поширеним «прокляттям», із яким потрібно боротись без тяганини. Своєчасне реагування на повідомлення про домашнє насильство, безсумнівно, сприятиме провадженню превентивних заходів, направлених на усунення, виключення і знищення детермінант таких неправомірних дій [42, с. 214–216].

Криміногенна ситуація, що пов'язана з насильством у сім'ї, залишається в Україні одним із найбільш небезпечних за своїми наслідками соціальних лих, а заходи, що вживаються з боку держави для її стабілізації, бажаного результату поки-що не дають. Домашнє насильство є однією з найгостріших та розповсюджених проблем сучасності. Її актуальність обумовлена зростанням прояву різних видів насильства в сім'ях: психологічного, фізичного, сексуального, економічного. Це вимагає нових підходів до її розв'язання. Оскільки означена проблема має соціальний, психологічний,

педагогічний аспекти, до її розв'язання залучаються різні суб'єкти, на які покладається обов'язок щодо здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні [18, с. 8–9].

Перш за все, відзначимо, що «система», як словниковий термін – це порядок, зумовлений правильним планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь; сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [22, с. 1320–1321].

Об'ємність поняття «система» дозволяє визначити ним досить широке коло різноманітних явищ, що мають однаково дещо узагальнене, створила необхідні передумови для перетворення його у наукову категорію. Увібравши у себе сутність таких важливих понять як порядок, організація, цілісність, і в той же час не зводячи за своїм об'єктивним змістом повністю ні до одного з них, поняття «система» стало досить швидко аксіоматичним. У період нового часу вченими робиться спроба надати поняттю «система» наукове значення, чіткість і ясність змісту, «прив'язати» його до певної галузі дослідження знань. Так, відомий французький дослідник Е. Б. де Кондільяк зазначав, що будь-яка система є не що інше, як розташування різних частин якого-небудь мистецтва чи науки у звісному порядку, у якому вони усі взаємно підтримують одне одного і у якому останні частини пояснюються першими [79, с. 3].

В Україні створена система суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Пріоритетною ознакою системи зазначених суб'єктів є наявність їх значної кількості, а також їх відмінність за характером, формами та методами діяльності та повноваженнями. Домашнє насилля є глобальною, комплексною, масштабною проблемою, вирішенням якої повинні займатися як органи державної влади, так і громадянське суспільство. Не зважаючи на дослідження даної проблеми різними фахівцями, вона досі залишається не вирішеною [42, с. 214–216].

Адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї проводять відповідні суб'єкти, перелік яких чітко визначений законодавством. Відповідно до статті 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, є [142]: 1) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 2) інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб; 4) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [142].

Загалом, суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є наділені передбаченими законодавством повноваженнями органи публічної адміністрації та місцевого самоврядування, їх структурні підрозділи, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, а також фізичні особи – громадяни України, іноземці та особи без громадянства, що наділені відповідною правосуб'єктністю та вступають в адміністративно-правові відносини у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і спрямовані на його запобігання, припинення та притягнення кривдників до юридичної відповідальності [42, с. 214–216].

Спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є: 1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, у тому числі їх структурні підрозділи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 4) сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради, їх

виконавчі органи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [142].

Отже, чинним спеціалізованим законодавством України визначена складна, ієрархічно складена система органів та установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, що мають як загальну або спеціальну функціональну компетенцію щодо формування та реалізації адміністративної політики протидії та запобігання насильства в сім'ї, здійснення правоохоронної та правозахисної діяльності, підтримка постраждалих осіб.

Вважаємо за необхідне виокремити та розглянути повноваження головного спеціально уповноваженого органу у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Так, відповідно до Положення про Міністерство соціальної політики України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 року №423, Міністерство соціальної політики України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері запобігання домашньому насильству. Міністерство соціальної політики України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків [121].

Поряд з цим, стаття 7 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, та центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, до яких відносить: 1) формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 2) нормативно-правове регулювання у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) координація діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 4)

забезпечення розроблення та затвердження типових програм для постраждалих осіб, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання; 5) забезпечення розроблення та затвердження типових програм для кривдників, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання, у тому числі з урахуванням віку, стану здоров'я, статі кривдника; 6) здійснення методичного забезпечення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 7) затвердження стандартів надання соціальних послуг постраждалим особам та методики визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб; 8) здійснення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 9) реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 10) забезпечення створення та функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, здійснення повноважень держателя цього реєстру; 11) забезпечення функціонування служб підтримки постраждалих осіб та здійснення контролю за їх діяльністю; 12) координація підготовки фахівців, які представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 13) організація та проведення загальнонаціональних соціологічних, правових, психолого-педагогічних та інших досліджень щодо домашнього насильства, його причин і наслідків; 14) збір, аналіз і поширення відповідно до законодавства інформації про домашнє насильство, удосконалення системи показників у формах державної статистичної звітності щодо запобігання та протидії домашньому насильству; 15) забезпечення здійснення моніторингу ефективності законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству, практики його застосування, заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, надання методичної та практичної допомоги суб'єктам, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 16) підготовка та оприлюднення щорічного звіту про стан реалізації державної політики у сфері

запобігання та протидії домашньому насильству; 1б) ведення обліку даних про діяльність загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб на загальнодержавному рівні [142].

А відтак, проаналізувавши надані законодавцем повноваження Міністерства соціальної політики України в сфері запобігання та протидії домашньому насильству, можна стверджувати, що Міністерство соціальної політики України є одним із ключових суб'єктів публічного адміністрування в питаннях, що стосуються адміністративно-правового регулювання сфери запобігання та протидії домашньому насильству та відповідає за формування адміністративної політики та її безпосередню реалізацію шляхом міжнародного представництва, координації та підтримки діяльності внутрішньої системи суб'єктів запобігання та протидії насильству в сім'ї, введення аналітичної діяльності загальної ситуації фактів вчинення насильства в сім'ї в країні.

До інших органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать: 1) служби у справах дітей; 2) уповноважені підрозділи органів Національної поліції України; 3) органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти; 4) органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я; 5) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 6) суди; 7) прокуратура; 8) уповноважені органи з питань пробації [142].

До загальних служб підтримки постраждалих осіб належать заклади, які, у тому числі, надають допомогу постраждалим особам: 1) центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; 2) притулки для дітей; 3) центри соціально-психологічної реабілітації дітей; 4) соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка); 5) центри соціально-психологічної допомоги; 6) територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); 7) інші заклади, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам. До спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб належать

притулки для постраждалих осіб, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам та особам, які постраждали від насильства за ознакою статі, а також заклади та установи, призначені виключно для постраждалих осіб та осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі [142].

Держава в ході реалізації політики протидії насильству в сім'ї, не може не взаємодіяти з громадським суспільством, для якого ця проблема є однією з найболючіших та мало вивчених. Вирішувати цю проблему необхідно всіма силами, із залученням різних за структурою та правовим статусом громадських утворень. А, отже, важливою складовою протидії насильству у сім'ї є взаємодія і співпраця громадських організацій з органами влади та засобами масової інформації, яка розширює можливості громадських організацій та дає змогу отримати інформативну і фінансову допомогу для боротьби з домашнім насильством [213, с. 75–87].

Відповідно, законодавством передбачено, що у здійсненні заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема виявленні фактів домашнього насильства, наданні допомоги та захисту постраждалим особам, можуть брати участь підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання та іноземні неурядові організації, фізичні особи - підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, у тому числі послуги патронату над дітьми [142].

Отже, загалом можна сказати, що адміністративна специфіка системи суб'єктів, на які покладається обов'язок щодо здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні полягає у функціонуванні чотири ланкової системи суб'єктів, що у тісній взаємодії формують та реалізують державну політику запобігання та протидії домашньому насильству. Найвищий рівень належить спеціально-уповноваженим органам, які

виконують найбільший обсяг адміністративних повноважень щодо формування відповідної державної політики. Інші органи та установи, загальні та спеціалізовані служби є безпосередніми реалізаторами державної політики, на них покладено обов'язок застосування відповідних адміністративних заходів, інструментів та дій з запобігання та протидії домашньому насильству. Неурядові громадські організації, окремі громадяни та інші інституції громадянського суспільства допомагають суб'єктам публічного адміністрування та своїми організаційними, просвітницькими, виховними діями попереджують домашнє насильство як негативне явище суспільства.

Окремо хочемо відзначити, що діяльність органів Національної поліції справ займає ключове місце у питанні протидії насильства у сім'ї щодо дітей, адже саме на дану інституцію покладено обов'язок безпосередньо здійснювати комплекс попереджувальних (профілактичних) і припинювальних заходів [195, с. 48–50].

Цікавою є позиція в наукових напрацюваннях, відповідно до якої вченими наголошується на тому, що якщо захист прав людини постає невід'ємним елементом дотримання правопорядку, то, очевидно, що розбудова ефективної системи захисту прав людини і громадянина неможлива поза включенням до неї такого специфічного виду діяльності як та, що здійснюється правоохоронними органами, у тому числі органами Національної поліції. Також науковці акцентують увагу на тому, що серед усіх правоохоронних органів органи Національної поліції мають доволі широкі повноваження, пов'язані не лише із захистом прав людини, але й з обмеженням цих прав, що можуть мати місце у процесі реалізації ними передбачених законом завдань [45, с. 122].

Головними напрямками діяльності спеціальних підрозділів поліції, як наголошує Г. Терещук, мають бути наступні: проведення індивідуальної профілактичної роботи з неповнолітніми та їх батьками, виявлення осіб, які залучають неповнолітніх до вчинення правопорушень та (або) інших анти-суспільних дій або осіб, які вчиняють щодо неповнолітніх інші протиправні

діяння, а також батьків неповнолітніх або їх законних представників і посадових осіб, які не виконують або неналежним чином виконують свої обов'язки з виховання, навчання та (або) утримання неповнолітніх; здійснення організаційних заходів щодо виявлення неповнолітніх, оголошених в розшук, а також неповнолітніх, які потребують допомоги держави, і в установленому порядку на- правлення таких осіб до відповідних органів або установ; розгляд заяв і повідомлень про правопорушення, вчинені неповнолітніми, а також дітьми, які не досягли віку, з якого настає юридична відповідальність, а також про невиконання або неналежне виконання їх батьками або законними представниками або посадовими особами обов'язків з виховання, навчання і (або) утримання неповнолітніх; участь у підготовці матеріалів щодо розгляду можливості поміщення підлітків до установ тимчасової ізоляції для неповнолітніх правопорушників тощо. Для підвищення соціальної ефективності виконуваних функцій з протидії насильства щодо дітей, а також профілактики бездоглядності, безпритульності та правопорушень неповнолітніх, потрібно вирішення наступних питань: а) покращення професійної підготовки співробітників; б) активне впровадження в повсякденну діяльність автоматизованих обліків, формалізованих бланків документів, електронних картотек; в) підвищення рівня матеріально-технічної оснащеності робочого місця співробітника, в тому числі сучасними комп'ютерними засобами; г) подальше розширення і вдосконалення наявних інформаційно-обчислювальних і пошукових мереж, постійне оновлення інтегрованих банків даних, що сприятиме своєчасному, оперативному реагуванню на виявлені порушення [195, с. 48–50].

Тривалий час проблема насильства в сім'ї вважалася прерогативою усталених звичаїв та традицій і залишалася поза сферою правового регулювання. Будь-яке втручання в сімейні стосунки з боку держави та суспільства вважалася грубим порушенням таємниці приватного життя й категорично не припускалося. Таке становище призвело до певного свавілля у сфері сімейних відносин та перетворення їх на сферу латентних

правопорушень, які залишалися поза увагою компетентних органів державної влади. Уповноважені підрозділи органів Національної поліції України здійснюють повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків. [102, с. 106].

Органи Національної поліції України є чи не найголовнішим державним органом, на посадових осіб якого покладено обов'язок щодо розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення у більшості галузей суспільних правовідносин у державі, отже, адміністративно-юрисдикційна діяльність для Національної поліції України є визначальною за такими ознаками, як суб'єктний склад (оскільки органи та посадові особи Національної поліції України є суб'єктами владних повноважень), об'єкт адміністративно-юрисдикційної діяльності (широка сфера суспільних відносин у різних галузях управління), зміст адміністративно-юрисдикційної діяльності (що полягає в нормативно забезпеченому праві органів та посадових осіб Національної поліції України застосовувати до правопорушників заходів адміністративного примусу [25, с. 5].

З позиції В.І. Фелик, особливість адміністративно-правового статусу Національної поліції як суб'єкта профілактичної діяльності, полягає передусім у тих повноваженнях, які виконує поліція в процесі здійснення такої діяльності. Крім того, певні особливості статусу проявляються і в інших елементах, зокрема в меті та завданнях профілактичної діяльності та в організаційній структурі Національної поліції як суб'єкта профілактичної діяльності. Ефективність здійснення Національною поліцією України профілактичної діяльності значною мірою залежить від обсягу її адміністративних повноважень у цій сфері. В свою чергу, останні визначаються правовим становищем Національної поліції України в системі адміністративних правовідносин, що виникають у процесі здійснення профілактики правопорушень. Національна поліція є постійно-діючим

органом в системі суб'єктів профілактичної діяльності. Особливість її становища порівняно з іншими суб'єктами профілактичної діяльності визначається специфікою адміністративно-правового статусу цього органу [203, с. 181–189].

Норми статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» розкривають, що завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [152; 54, с. 98–101].

При цьому, адміністративно-правовий статус Національної поліції України з точки зору А. В. Танько, містить сукупність складників: – цільовий – визначається місією поліції щодо сприяння реалізації державної політики у сфері протидії злочинності та забезпечення громадського порядку, забезпечення прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки, а також надання в межах, визначених законом, послуг особам. Пріоритетністю в роботі цього органу держави є служіння потребам окремих громадян і суспільству в цілому, в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямування на задоволення їхніх потреб, відповідно до чинного законодавства України; – організаційний, що віддзеркалює структуру Національної поліції, яка складається з таких підрозділів: кримінальна поліція, патрульна поліція, органи досудового розслідування, поліція охорони, спеціальна поліція, поліція особливого призначення, що мають задовольнити потреби усіх верств населення та структур суспільства у правовому захисті й підтриманні безпеки. Крім того, така організаційна структура складається з центрального органу управління поліцією, до складу якого входять організаційно поєднані структурні підрозділи, що забезпечують виконання покладених на поліцію

завдань у напрямі захисту прав людини на місцях. – компетенційний – пов'язаний із окресленням завдань, функцій, прав та обов'язків, а також ступенем відповідальності правоохоронного органу й окремих його підрозділів і працівників, що визначають орієнтованість їх діяльності на захист індивіда та гарантованість законності протидії державі з боку людини з метою захисту власних прав і свобод. Прогресивною тенденцією сьогодення є встановлення адміністративно-правового статусу відносно нової на теренах України державної структури – Національної поліції, що не наслідують негативні традиції правоохоронних органів минулого, а надає можливість зміцнити у державі законність на основі підвищення правової культури органу поліції в цілому та його окремих працівників, удосконалити підходи до організації правозахисної діяльності, посилити відповідальність і підзвітність поліції перед громадою [193, с. 38; 54, с. 98–101].

Що стосується повноважень підрозділів Національної поліції у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, то відповідно до спеціалізованого закону в цій сфері, а саме Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» До повноважень уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать: 1) виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них; 2) прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, у тому числі розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, вжиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України; 3) інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися; 4) винесення термінових заборонних приписів стосовно

кривдників; 5) взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством; 6) здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії; 7) анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством; 8) взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 9) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [142; 54, с. 98–101].

Уповноважені підрозділи органів Національної поліції України здійснюють повноваження у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з урахуванням міжнародних стандартів реагування правоохоронних органів на випадки домашнього насильства та оцінки ризиків. Поліцейські можуть проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням вчинюваного акту домашнього насильства, у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої особи [142].

Мінченко С.І., Дмитращук О.С. в своєму дослідженні, визначаючи основні положення підрозділів Національної поліції, зазначили, що на неї також покладаються такі спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, як терміновий заборонний припис стосовно кривдника (виноситься уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України строком до 10 діб у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи з метою негайного припинення домашнього насильства); взяття кривдника на профілактичний облік уповноваженим

підрозділом органу Національної поліції України та проведення з ним профілактичної роботи. Однак, автори відразу відзначають проблему, яка полягає у питанні, як саме Національна поліція має здійснювати всі заходи із запобігання та протидії домашнього насильства, адже не кожна жінка (тим більше у певних випадках – чоловік), що потерпають від домашнього насильства, будуть згодні про це заявити до правоохоронних органів, що відображається у статистичних даних щодо офіційно зареєстрованих фактів домашнього насильства [102].

Біленко П. у своїй праці зазначає, що відсутній чіткий перелік уповноважених підрозділів органів Національної поліції України, які вживають заходів для запобігання досліджуваному явищу. Однак в історіографії до таких відносять: патрульну поліцію; підрозділи ювенальної превенції; службу дільничних офіцерів поліції [12, с. 159].

На думку Довгунь К.В., уповноважені представники поліції можуть протидіяти аналізованому негативному соціальному вищу шляхом його попередження, припинення, здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності щодо кривдників, ухвалення термінових заборонних приписів, шляхом складання протоколів про адміністративні правопорушення, застосовуючи при цьому засоби адміністративного примусу відповідно до законодавства [51, с. 107].

Горбова Г.О. досліджуючи адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї констатує той факт, що органи Національної поліції здійснюють захист дітей від насильства шляхом попередження правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП, його припинення, здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності щодо осіб, які вчинили таке насильство, що підпадає під ознаки адміністративного правопорушення, шляхом складання протоколів про адміністративні правопорушення, застосовуючи при цьому засоби адміністративного примусу [34, с. 54–55].

Доречно вказати, що до актів відомчого характеру, які регламентують діяльність органів поліції щодо захисту дітей від насильства, належать накази

МВС України: «Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції» від 28.07.2017 р. [143], «Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України» від 10.10.2004 р. № 1177 [146], «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення» від 06.11.2015 р. № 1376 [144], «Про організацію діяльності приймальників-розподільників для дітей органів Національної поліції України» від 03.07.2017 р. № 560 [155] тощо.

На думку науковців Йосифович Д.І. та Мороз О.Б., до органів Національної поліції України, які забезпечують запобігання та протидії домашньому насильству, відносяться Департамент превентивної діяльності Національної поліції України; патрульна служба МВС України; підрозділи ювенальної превенції; служба дільничних офіцерів поліції. Певна характеристика завдань органів та підрозділів Національної поліції України, які здійснюють запобігання та протидію домашньому насильству, можна констатувати, що головним органом у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є служба дільничних офіцерів поліції, оскільки більшість повноважень, які визначено у ст. 10 Закону України від 07.12.2017 № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству», віднесена до їх компетенції [68].

М. Легенька в своєму дослідженні зазначає, що проблема визначення суб'єктів адміністративно-правового реагування визначена законодавцем шляхом включення до законодавства повного вичерпного їх переліку. В той же час означена проблема є невідпрацьованою в правовій науці. Відсутня дефініція зазначеного поняття, не напрацьовані теоретико-наукові засади її формулювання не визначені підходи до класифікації та систематизації таких суб'єктів, в зв'язку з цим, вважає дає наступне визначення суб'єктам адміністративно-правового реагування на вчинення домашнього насильства. Так, на думку дослідниці, це «наділені відповідними повноваженнями державні органи, органи виконавчої влади і місцевого самоврядування та їх

структурні підрозділи, об'єднання громадян, підприємства, установи та організації, а також фізичні особи – громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які наділені відповідною правосуб'єктністю та вступають в адміністративно-правові відносини у зв'язку з вчиненням такого насильства і спрямовані на його припинення, недопущення в подальшому та покарання кривдника» [90, с. 158].

Таким чином, можна сказати, що Національна поліція не є спеціально-уповноваженим суб'єктом системи запобігання та протидії домашньому насильству, однак за своїм адміністративно-правовим становищем належить до цієї системи, виконуючи превентивну, правоохоронну та правозахисну функцію щодо насильства в сім'ї. Національна поліція як публічний орган влади реалізує спеціальні заходи щодо запобігання та протидії домашньому насильству, застосовуючи в разі потреби заходи адміністративного примусу щодо кривдників. На органи Національної поліції безпосередньо покладено обов'язок виявлення фактів домашнього насильства, з подальшим реагуванням на них. Важливим аспектом покращення діяльності органів Національної поліції є встановлення довіри з постраждалими сім'ями, які через страх осуду з боку суспільства бояться звертатися щодо фактів вчинення домашнього насильства. Органи Національної поліції також проводять профілактичну діяльність, спільно з громадськістю, щодо надання суспільству відповідної інформації про запобігання та протидію домашньому насильству.

Практичною проблемою в діяльності органів Національної поліції є затримка на факт вчинення домашнього насильства, адже часто на практиці виникають випадки невчасним реагуванням як диспетчерської служби, так і виїздом працівників поліції на заявлений факт домашнього насильства. Вирішити цю проблему можна лише шляхом збільшення державного інвестування на навчальні програми працівників поліції та диспетчерів служби поліції, які повинні вміти належно надати першу допомогу (психологічну та фізичну) постраждалій особі, а також оцінити всі можливі ризики при факті вчинення домашнього насильства.

Вищевикладене дозволяти зробити наступні узагальнення щодо системи органів та установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї:

– чинним спеціалізованим законодавством України визначена складна, ієрархічно складена система органів та установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, що мають як загальну або спеціальну функціональну компетенцію щодо формування та реалізації адміністративної політики протидії та запобігання насильства в сім'ї, здійснення правоохоронної та правозахисної діяльності, підтримка постраждалих осіб;

– Міністерство соціальної політики України є одним із ключових суб'єктів публічного адміністрування в питаннях, що стосуються адміністративно-правового регулювання сфери запобігання та протидії домашньому насильству та відповідає за формування адміністративної політики та її безпосередню реалізацію шляхом міжнародного представництва, координації та підтримки діяльності внутрішньої системи суб'єктів запобігання та протидії насильству в сім'ї, введення аналітичної діяльності загальної ситуації фактів вчинення насильства в сім'ї в країні;

– адміністративна специфіка системи суб'єктів, на які покладається обов'язок щодо здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні полягає у функціонуванні чотири ланкової системи суб'єктів, що у тісній взаємодії формують та реалізують державну політику запобігання та протидії домашньому насильству. Найвищий рівень належить спеціально-уповноваженим органам, які виконують найбільший обсяг адміністративних повноважень щодо формування відповідної державної політики. Інші органи та установи, загальні та спеціалізовані служби є безпосередніми реалізаторами державної політики, на них покладено обов'язок застосування відповідних адміністративних заходів, інструментів та дій з запобігання та протидії домашньому насильству. Неурядові громадські організації, окремі громадяни та інші інституції громадянського суспільства допомагають суб'єктам

публічного адміністрування та своїми організаційними, просвітницькими, виховними діями попереджують домашнє насильство як негативне явище суспільства;

– Національна поліція не є спеціально-уповноваженим суб'єктом системи запобігання та протидії домашньому насильству, однак за своїм адміністративно-правовим становищем належить до цієї системи, виконуючи превентивну, правоохоронну та правозахисну функцію щодо насильства в сім'ї. Національна поліція як публічний орган влади реалізує спеціальні заходи щодо запобігання та протидії домашньому насильству, застосовуючи в разі потреби заходи адміністративного примусу щодо кривдників. На органи Національної поліції безпосередньо покладено обов'язок виявлення фактів домашнього насильства, з подальшим реагуванням на них. Важливим аспектом покращення діяльності органів Національної поліції є встановлення довіри з постраждалими сім'ями, які через страх осуду з боку суспільства бояться звертатися щодо фактів вчинення домашнього насильства. Органи Національної поліції також проводять профілактичну діяльність, спільно з громадськістю, щодо надання суспільству відповідної інформації про запобігання та протидію домашньому насильству;

– практичною проблемою в діяльності органів Національної поліції є затримка на факт вчинення домашнього насильства, адже часто на практиці виникають випадки невчасним реагуванням як диспетчерської служби, так і виїздом працівників поліції на заявлений факт домашнього насильства. Вирішити цю проблему можна лише шляхом збільшення державного інвестування на навчальні програми працівників поліції та диспетчерів служби поліції, які повинні вміти належно надати першу допомогу (психологічну та фізичну) постраждалій особі, а також оцінити всі можливі ризики при факті вчинення домашнього насильства.

3.2. Роль недержавних організацій та громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї

Необхідною гарантією демократичного розвитку держави є утвердження громадянського суспільства шляхом створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян в органах державної влади та місцевого самоврядування, посилення впливу інституцій громадянського суспільства на прийняття важливих управлінських рішень, запровадження безперервної практики проведення консультацій органів державної влади та місцевого самоврядування з громадськістю з найбільш актуальних питань розвитку держави та суспільства (як загальнодержавного, так і місцевого значення). Одним із таких питань є забезпечення законності та правопорядку, охорона та захист прав і свобод людини та громадянина [7, с. 43], в тому числі, в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї. Громадянське суспільство – це сфера життєдіяльності людей, вільна від безпосереднього впливу з боку держави та її посадових осіб, але разом з тим вона організована, внутрішньо впорядкована і взаємодіє з державою, та сфера, де люди реалізують свої приватні інтереси, об'єднуються в групи й організації. Ці інститути громадянського суспільства «беруть на себе» вирішення актуальних проблем, тим самим полегшуючи виконання державою її функцій [30, с. 37]. Під громадянським суспільством варто розуміти об'єднання в різних сферах діяльності (соціальних/цивільних/державних/у сфері бізнесу), де люди об'єднуються для задоволення та/або просування спільних інтересів і захисту спільних цінностей. На національному рівні пропонується використовувати правове визначення громадянського суспільства через поняття «громадські об'єднання» – добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема, економічних, соціальних, культурних, екологічних, та

інших інтересів [140]. Зasadничим документом державної політики розвитку громадянського суспільства, різноманітних форм демократії участі, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади та органами місцевого самоврядування є Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки [109]. Робота над Національною стратегією на 2021-2025 рр. ще триває [164].

Кризові явища, що характерні українським сім'ям сьогодні, торкаються інтересів майже всіх верств населення і викликають суспільні дискурси щодо необхідності впровадження нового формату взаємовідносин держави та інституту сім'ї. У цьому контексті важлива роль повинна відводитися інститутам громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на подолання дестабілізуючих факторів, що викликають соціальне напруження у суспільстві і які мають певний досвід роботи у цій сфері [212, с. 4–14]. Діяльність суб'єктів спрямована на запобігання та протидію насильству і ґрунтується на засаді ефективної взаємодії суб'єктів із громадськими об'єднаннями, міжнародними організаціями, засобами масової інформації, іншими заінтересованими юридичними та фізичними особами [147].

Як не прикро, проте перші незалежні жіночі громадські організації почали створюватись в Україні після отримання незалежності. Одними з перших були офіційно зареєстровані відроджені «Союз українок» та «Жіноча громада», створювалися інші організації, привносячи в розгляд соціальних проблем погляд жінок й відстоюючи їхні інтереси. IV Всесвітня конференція ООН зі становища жінок (Пекін, 1995 р.) та участь у ній та у Форумі неурядових організацій представниць жіночих організацій України суттєво вплинули як на активізацію самого жіночого руху, так і на появу нових напрямів та форм роботи. Жінки почали значно активніше будувати партнерство у взаємовідносинах зі структурами влади та з іншими ГО, вчилися укладати угоди і створювали ланцюги громадянських ініціатив. ГО почали працювати у напрямі вирішення найгостріших соціальних проблем, на які у держави не вистачало ні сил, ні бажання. Це проблеми насильства, включно з

насильством у сім'ї, права дітей, наркоманія, торгівля жінками й дітьми, дискримінація на робочому місці тощо [11].

Нині ж в Україні діють десятки організацій, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. До найуспішніших громадських організацій, які мають великий досвід роботи на території України, можна віднести «Ла Страда-Україна», Український жіночий фонд. Зазначені організації попри активну участь у протидії та запобіганні домашньому насильству в Україні активно співпрацюють із міжнародними й європейськими інституціями з метою впровадження кращого досвіду для подолання вказаного суспільно-негативного явища. Громадські організації, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, можна розділити на три групи. До першої групи ми відносимо правозахисні організації. Наприклад, Українська Гельсінська спілка з прав людини здійснює постійний моніторинг дотримання прав людини. У сферу цього спостереження потрапляють також випадки домашнього насильства. До другої – організації, які відповідно до їх місії працюють для запобігання та протидії гендерно-зумовленому насильству. До цієї групи можна віднести Український жіночий фонд, громадську організацію «Ла Страда-Україна» та інші. У третю групу входять громадські об'єднання, які зосереджуються на захисті прав дітей (наприклад, всеукраїнський громадський центр «Волонтер») [53].

Взаємодія є однією з головних умов ефективної діяльності щодо виявлення проблем формування та реалізації державної сімейної політики і пошуку шляхів їх вирішення. Вона дозволяє об'єднувати наявні ресурси усіх суб'єктів діяльності, визначити сферу специфіки кожного суб'єкта, підвищувати ефективність роботи, оптимізувати діяльність та уникати її дублювання. Вона також сприяє гармонізації та уніфікації стандартів, виявленню кращих практик, технологій і методик та їх поширенню для подальшого впровадження [212, с. 4–14].

Деякі автори до системи суб'єктів громадянського суспільства відносять: громадські організації, професійні і творчі спілки, організації роботодавців, благодійні організації, релігійні організації, органи самоорганізації населення, молодіжні асоціації, організації споживачів тощо [163, с. 3; 40, с. 13]. Цікавою є позиція В. Д. Новохацького, який зазначає, що усі суб'єкти, які входять до структури громадянського суспільства, мають схожі риси. Це, у першу чергу, на думку автора, схожа організаційна структура, відділення від держави, відмова від розподілу прибутку на свою користь, повна самостійність у рішенні всіх питань життєдіяльності, добровільність внесків та інше [112, с. 9]. Захаров Є. стверджує, що як одна зі складових громадянського суспільства, недержавні організації мають низку специфічних ознак, що дозволяють виокремити з їх числа юридично спрямовані організації. На думку автора, такими ознаками є: орієнтування на громадські інтереси та громадську думку, правовий характер діяльності, використання громадської ініціативи, існування заради інтересів суспільства, вирішення суспільних проблем у конкретних регіонах та ін. Ці ознаки, на нашу думку, притаманні таким видам громадських утворень як: громадські організації, благодійні організації, професійні спілки, громадські формування охорони громадського порядку, юридичні клініки вищих навчальних закладів тощо [66].

Взаємодія громадських організацій і держави щодо формування і реалізації державної сімейної політики в Україні здійснюється за такими напрямками: 1) спільна робота над формуванням державних документів; проведення аналізу законодавства, виявлення колізій, суперечностей; 2) лобювання прийняття розроблених документів з необхідним фінансуванням для їх реалізації, моніторингу та оцінки; 3) делегування надання послуг з боку держави громадським організаціям; 4) співучасть у роботі дорадчих органів, обласних радах, урядових комісіях; 5) співучасть у міжнародних програмах, у розробці міжнародних нормативно-правових актів [212, с. 4–14].

Взаємодія суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству координується: на загальнодержавному рівні - Мінсоцполітики; на регіональному рівні - Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями; на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці - районними, районними у м. Києві і Севастополі держадміністраціями та виконавчими органами сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад [147].

Існує думка, що саме завдяки партнерству державних органів і неурядових організацій стало можливим впровадження низки законодавчих ініціатив; імплементація нових технологій соціальної роботи із профілактики насильства та надання допомоги його жертвам; організація навчання для фахівців, причетних до вирішення цієї проблеми. Громадські інституції можуть делегувати своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів, які створюються при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, щоб у партнерстві працювати над вирішенням проблем у сфері протидії та запобігання домашньому насильству [53].

Громадські об'єднання, іноземні неурядові організації, міжнародні організації, інші заінтересовані юридичні та фізичні особи можуть брати участь в заходах у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі за власною ініціативою та/або залучатися до них суб'єктами відповідно до статті 17 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також здійснювати інші заходи, передбачені статтею 14 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [147].

Відповідно до статті 17 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання, іноземні неурядові організації, фізичні особи - підприємці, а також фізичні особи, які надають соціальні

послуги, відповідно до законодавства залучаються суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, до: 1) виконання пріоритетних завдань у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 2) проведення тренінгів, семінарів, інших заходів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі працівників сфери освіти, сфери охорони здоров'я, працівників правоохоронних органів та для осіб, які належать до вразливих верств населення; 3) виконання програм для кривдників та постраждалих осіб; 4) надання соціальних послуг постраждалим особам, у тому числі постраждалим дітям, виключно за згодою постраждалих осіб або їхніх законних представників, а якщо батьки, інші законні представники дитини, законні представники недієздатної особи є кривдниками або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини або недієздатної особи - за згодою органу опіки та піклування; 5) проведення серед населення, у тому числі серед дітей та молоді, інформаційних кампаній щодо форм, проявів і наслідків домашнього насильства, інших заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 6) утворення спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб і забезпечення їх функціонування [142].

Згідно статтею 14 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» права громадських об'єднань та іноземних неурядових організацій у забезпеченні рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобіганні та протидії насильству за ознакою статі. Громадські об'єднання та іноземні неурядові організації можуть: брати участь у розробці рішень, що приймаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з питань гендерної рівності, запобігання та протидії насильству за ознакою статі; брати участь у реалізації загальнодержавних та регіональних програм; делегувати своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів, що створюються при органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування; проводити моніторинг з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та

протидії насильству за ознакою статі; здійснювати іншу діяльність відповідно до свого статуту та законодавства України щодо забезпечення гендерної рівності, запобігання та протидії насильству за ознакою статі [141].

Для більш чіткого уявлення про напрями діяльності громадських організацій, що впливають на процес формування та реалізації державної сімейної політики в Україні, І. Чеховська вважає за доцільне здійснити їх класифікацію за напрямками державної сімейної політики. Дана діяльність, на думку І. Чеховської, буде мати такий вигляд [212, с. 4–14]:

- 1) культурологічного спрямування (пропагування сімейного способу життя, сімейних цінностей і традицій українського народу);
- 2) діяльність, спрямована на захист (у тому числі соціально-економічних прав сімей) і роботу з удосконалення законодавства:
 - 2.1. діяльність яких спрямована на підтримку економічної активності сімей;
 - 2.2. соціально-орієнтовані;
 - 2.3. соціально-психологічного спрямування;
- 3) діяльність яких спрямована на захист прав дітей;
- 4) гендерного спрямування;
- 5) оздоровчо-консультативного спрямування:
 - 5.1. репродуктивний напрям;
 - 5.2. пропагування здорового способу життя;
 - 5.3. оздоровчий напрям;
- 6) просвітницького спрямування:
 - 6.1. екологічний напрям;
 - 6.2. морально-етичний напрям;
 - 6.3. діяльність яких спрямована на профілактику деструктивних явищ [212, с. 4–14].

Також відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII громадські об'єднання, члени або уповноважені представники таких об'єднань з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом можуть здійснювати громадський контроль за здійсненням заходів та реалізацією державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Звіти за результатами громадського контролю доводяться до відома спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і враховуються ними під час визначення пріоритетів та основних напрямів державної політики у сфері запобігання та протидії

домашньому насильству, а також під час розроблення відповідних регіональних програм [142].

Варто відзначити, що в 2021 році дві українські громадські організації отримали гранти на діяльність з підвищення обізнаності про Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству (також відому як Стамбульська конвенція). За підтримки Ради Європи ГО «Ла Страда Україна» реалізовуватиме проєкт, який сприятиме підвищенню обізнаності щодо Стамбульської конвенції по всій Україні та подальшому вдосконаленню законодавства та політики задля наближення України до виконання стандартів Стамбульської конвенції. До проєкту будуть залучені особи, відповідальні за прийняття політичних рішень, державні службовці, що відповідають за надання послуг постраждалим від насильства стосовно жінок та домашнього насильства в Україні, а також широка громадськість. Проєкт Громадського Руху «Віра, Надія, Любов» буде зосереджено на підвищенні обізнаності в Одеській області щодо необхідності протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству шляхом організації та проведення інформаційних кампаній, форумів, прес-конференцій, майстер-класів та тренінгів. Проєкт ГО "Віра, Надія, Любов" спрямує свої зусилля на осіб, які приймають рішення, включаючи народних депутатів, а також державних службовців Міністерства соціальної політики України, представників органів самоврядування в територіальних громадах, ЗМІ та населення в цілому. Результати проєкту будуть поширені і в інших регіонах України. Гранти неурядовим організаціям надані в рамках Проєкту Ради Європи «Боротьба з насильством проти жінок в Україні» (COVAW), метою якого є підвищення обізнаності української влади та громадськості щодо Стамбульської конвенції та насильства стосовно жінок, у тому числі через підтримку українських громадських організацій [116; 200].

Автор Н. Шамрук у своєму дослідженні виокремлює такі форми діяльності з протидії домашньому насильству: «проведення корекційних програм по роботі з кривдниками спільно з іншими громадськими

організаціями, співпраця із засобами масової інформації, підготовка та проведення інформаційних кампаній, створення та розповсюдження соціальної реклами, інформування потенційних клієнтів через власний сайт, підготовка та розсилка електронних інформаційних бюлетенів; проведення досліджень з проблем насильства та експлуатації дітей, дотримання прав людини, вдосконалення національного законодавства з метою запобігання домашнього насильства; ведення просвітницької діяльності серед молоді та дітей, інших цільових груп щодо боротьби з насильством у сім'ї; проведення тематичних тренінгів, семінарів, у тому числі міжнародних, круглих столів, конференцій для фахівців з протидії насильству в українських родинах; підготовка, видання та розповсюдження інформаційних, навчально-методичних та наукових матеріалів, розробка наукового та методичного забезпечення діяльності із запобігання насильству в сім'ї; організація роботи національних «гарячих ліній» з питань запобігання насильству в сім'ї; проведення консультацій з правових питань (у тому числі по електронній пошті), надання безкоштовних психологічних консультацій потерпілим від насильства» [213, с. 77].

Довгунь К.В. у своєму дослідженні зазначає, що громадські організації через адвокаційні кампанії намагаються сприяти імплементації кращого міжнародного досвіду в українське законодавство. Вони докладають значних зусиль для ратифікації Стамбульської конвенції, яка в Україні відкладається вже протягом кількох років. Важливість Стамбульської конвенції зумовлюється тим, що вона сприяє впровадженню міжнародних стандартів і практик, які стосуються гендерно-зумовленого насильства, в українське законодавство. Вона детально перераховує види насильства проти жінок, пропонує змістовні визначення термінів; зобов'язує державу до створення системи соціальної інфраструктури для підтримки постраждалих від насильства (притулки, «гарячі» лінії для жертв) [53].

Автори Левченко К.Б. та Швед О.В. у своїй праці зазначають, що для адвокації та лобювання використовуються такі форми роботи: аналіз

документів, організація робочих зустрічей з політиками, особами, залученими до ухвалення рішень, проведення конференцій, конгресів, круглих столів прес-заходів; організація зустрічей з міжнародними експертами в Україні; робочі зустрічі, круглі столи, написання альтернативних або тіньових (по відношенню до державних, офіційних) звітів, які розглядаються міжнародними моніторинговими органами на комітетах ООН спільно з державними доповідями; участь у роботі робочих груп, створених державними структурами; підготовка законопроектів або участь у їх підготовці в складі міжвідомчих груп, презентування звітів та рекомендацій моніторингових візитів, розробка та розповсюдження інформаційних тематичних дайджестів; тематичні виставки (можуть застосуватися як форма роботи і в профілактичному напрямі); інформаційні кампанії з адвокаційними слоганами, соціальні ролики. Серйозним напрямом є адвокація ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашнього насильства та боротьбу із цими явищами, яку попри значні зусилля громадських організацій та їх коаліцій (Міжнародна Амністія, ГО «Точка опори», ГО «Ла Страда – Україна», Український жіночий фонд, Національна рада жінок України, Ліга захисту прав жінок «Гармонія рівних», МГО «Школа рівних можливостей», Центр «Жіночі перспективи», Українська Гельсінська спілка з прав людини та інші), поки що не ратифіковано Верховною Радою [89, с. 78].

Нині, як вважає І. Чеховська, громадські організації майже не беруть участі у процесі формування державної сімейної політики, відсутня концепція взаємодії громадських організацій з державними інституціями. Діяльність громадських організацій спрямована переважно на ліквідацію наслідків: подолання деструктивних явищ (насилля, безпритульність, соціальне сирітство, надання допомоги хворим на ВІЛ/СНІД, туберкульоз; алкогольнозалежним, наркозалежним), частково на захист прав дітей та утвердження гендерних стереотипів в українському суспільстві [212, с. 4–14]. Більшість громадських організацій фінансується за рахунок благодійних

добровільних внесків фізичних та юридичних осіб з України та грантів. Громадські організації не надають соціальні послуги освітньо-виховного спрямування, що дозволило б батькам суміщати роботу і сімейні обов'язки; створювати сімейний бізнес. Громадські організації не беруть активної участі у популяризації повної (повноцінної) соціально благополучної багатодітної української родини з ідеалом жінки-матері, турботливої берегині сім'ї. Натомість насаджується ідеал сильної жінки-бізнес-леді, незалежної від чоловіка. Основними перешкодами у роботі більшості громадських організацій є: організаційно-правові та матеріально-технічні [212, с. 4–14].

Проте, Довгунь К.В. в свою чергу, стверджує, що громадські об'єднання складають важливу частину інфраструктури з протидії домашньому насильству та вирішення інших соціальних питань, однак з огляду на міжнародний досвід потребує вдосконалення система їх фінансування. На нашу думку, доцільним є запровадження в українському законодавстві відсоткової філантропії, яка передбачає в наданні громадянам права на власний розсуд перераховувати на користь обраних ними організацій громадянського суспільства визначений відсотком сплаченого податку з прибутку. Незалежне фінансування дозволить їм активніше впливати на вирішення соціальних проблем. Підсумовуючи, автор зазначає, що значення громадських об'єднань у протидії домашньому насильству є надзвичайно вагомим, адже саме вони активно сприяють підвищенню компетенцій державних органів у протидії домашньому насильству та надають спеціалізовані послуги постраждалим. У роботі неурядових організацій найбільш розвинутими напрямками є проведення освітніх програм, допомога постраждалим і проведення адвокаційних кампаній. Підвищення ефективності роботи громадських організацій залежить від посилення їх співпраці із державними структурами. Також підвищення спроможності організацій громадянського суспільства вимагає вдосконалення законодавства, особливо це стосується їх фінансування та співпраці із суб'єктами публічної адміністрації в якості надавачів соціальних послуг [53].

Деталізований аналіз роботи громадських організацій як суб'єктів реалізації державної політики запобігання та протидії домашньому насильству дав підстави для уточнення основних напрямів роботи громадських організацій, до яких пропонується віднести такі: попередження домашнього насильства, адвокація ратифікації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, адвокація ухвалення законодавства, участь у процесах формування державної політики (розробка програм на національному та обласному рівнях), робота з кривдниками, навчання фахівців, моніторинг політики і надання послуг постраждалим від домашнього насильства. Зібраний та проаналізований матеріал щодо напрямів і форм роботи громадських організацій з попередження домашнього насильства також дозволяє зробити висновок про невичерпаність форм роботи. Наведені авторками приклади показують, що форми роботи громадських організацій розвиваються і часі і просторі відповідно до потреб практичної діяльності. Підвищення ефективності роботи громадських організацій вбачається не лише в посиленні їх співпраці із державними структурами, й органами місцевого самоврядування, на національному, регіональному та місцевому рівнях але і в мережуванні громадських організацій шляхом створення коаліцій, мереж, платформ тощо (можна як прикладу згадати про Платформу «Рівні права та можливості»), а також у посиленні співпраці з науковими та освітніми установами [89, с. 80].

На думку Доценко О., ефективною формою діяльності громадських організацій в плані сприяння адміністративно-правовому реагування на випадки домашнього насилля є організація консультування та допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства чи перебувають у зоні ризику, зокрема забезпечення діяльності «гарячих ліній» і, в першу чергу – Національної «гарячої» лінії із попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації, яка функціонує на базі громадської організації «Ла Страда-Україна» в якості інформаційно-довідкової,

консультативної, соціально-психологічної та правової служба. Автор зауважує, що таким чином роль громадських організацій у забезпеченні адміністративного реагування є достатньо ефективною. Однак, зазначає, що в той же час залишається актуальним розгортання діяльності громадськості у цьому напрямку, розвиток існуючих форм та створення нових, поширення досвіду, а також надання громадським організаціям організаційної, нормативної, методичної та консультаційної підтримки. У зв'язку з цим, адміністративно-правові та організаційно-методичні засади залучення громадськості до адміністративного реагування на вчинення домашнього насильства варто здійснювати через запровадження відповідного підзаконного нормативно-правового регулювання таких процедур [55].

Довгунь К.В. підсумовуючи свою працю, дійшла висновку, що загалом до основних форм діяльності громадських організацій можна віднести проведення навчальних заходів для працівників правоохоронних органів, вразливих категорій населення; реалізацію адвокаційних кампаній; проведення корекційних програм; здійснення дослідження та моніторингу; організацію роботи національних «гарячих ліній» з питань запобігання насильству в сім'ї; надання правової допомоги та юридичних консультацій. Щодо взаємодії між громадськими організаціями та державними органами, то можна виділити такі форми співпраці: надання експертної підтримки при розробленні та впровадженні адміністративно-правових норм або вдосконаленні законодавства, проведення координаційних нарад, обмін інформацією та даними моніторингу, спільне обговорення проблем, реалізацію спільних проектів [53, с. 176].

Результати дослідження щодо виконання соціального замовлення громадськими організаціями у 2020 р. показав, що є низка перешкод, які гальмують їх діяльність. Такі прогалини з боку громадських організацій не дають їм можливості для повної реалізації, можливості на належному рівні надавати свої послуги та, водночас, успішно взаємодіяти з державними установами. Варто зауважити, що такі перешкоди виникають через низку

чинників. Відповідно дослідження, варто виділити ті, чинники, що було виявлено у процесі аналізу діяльності організацій громадянського суспільства у виокремлених територіальних громадах: велика кількість організацій є тимчасовими; зменшення кількості організацій, які надають соціально-психологічну допомогу, що не створює актуальність для суспільства, зокрема, окремих громад; зменшення кількості організацій, які взаємодіють із волонтерами; низький рівень взаємодії з державним сектором та місцевими органами самоврядування, адже від їхньої взаємодії залежить розподіл послуг у громаді; відсутність власного приміщення, а це провокує зайві витрати кошторису; відсутність постійного фінансування; відсутність державної фінансової підтримки; низький рівень кваліфікації працівників в організаціях; відсутність й відповідної кількості спеціалістів, які можуть надавати соціально-психологічну допомогу; низький рівень взаємодії зі сферою бізнесу; громадські організації не розширюють свої функції, здебільшого основними їхніми функціями є надання послуг, представництво інтересів та захист прав цільових груп; відсутність довіри до громадських організацій, зокрема громадянського сектору з боку жителів громад; відсутність культури звернення за допомогою, чи то психологічного змісту, чи економічного; відсутність інформаційної довідки про організацію, не завжди створенні веб-сторінки громад можуть бути ефективними для жителів сільської місцевості; відсутність розподілу діяльності організації відповідно потреб громади; відповідно, недостатня кількість досліджень із боку організацій громадянського суспільства щодо визначення основних потреб громади[16]. Загалом, на думку авторів, рівень спроможності організацій громадянського суспільства залишається на середньому рівні. Найбільш слабким місцем організаційного розвитку організацій громадянського суспільства лишається відсутність або неефективність управлінських процедур. Громадським організаціям не вистачає спроможності залучати ресурси для власної діяльності, будувати фінансово стабільну систему та здійснювати свої функції відповідно визначених потреб громад. Організації громадянського суспільства

мають побудувати взаємодію з органами державної влади так, аби їхня діяльність не пересікалась одна з одною, але, водночас, доповнювали одна одну. Така мультидисциплінарна взаємодія розширить можливості не тільки громадського сектору, а й дасть можливість місцевим органам влади закріпити свої функції на місцях. За таких обставин, громада матиме достатню кількість надавачів соціальних послуг, що й забезпечить збільшення соціального замовлення на соціальні послуги в кожній окремій громаді [182].

Узагальнюючи вищевикладене, можна сказати, що участь громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї ґрунтується на принципі взаємодії влади та інституцій громадського суспільства, задля забезпечення ідеї людської недоторканості та свободи.

Участь громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї здійснюється за ініціативою громадськості, їх завдання мають не адміністративну, а організаційну природу. При цьому, сфера їх діяльності тісно поєднується з адміністративною діяльністю уповноважених суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству.

Попередження домашнього насильства здійснюється громадськістю шляхом проведення виховної, просвітницької, навчальної діяльності серед суспільства щодо формування правильних орієнтирів у сімейних відносинах, без такого явища як домашнє насильство. Крім того, громадськість бере активну участь у реалізації спеціальних програм для кривдників щодо виправлення їх поведінки. Важливим аспектом діяльності громадськості є надання соціальних послуг, соціальної підтримки та допомоги постраждалим сім'ям, що в Україні потребує більш міцнішої фінансової підтримки держави.

Відповідно, можна виділити чотири основні форми участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї: 1) взаємодія громадськості з органами державної влади та місцевого самоврядування щодо формування та реалізації державної політики запобігання та протидії домашньому насильству; 2) проведення виховної, просвітницької, навчальної діяльності серед суспільства щодо формування

правильних орієнтирів у сімейних відносинах та моральних цінностей у сім'ї; 3) реалізація спеціальних програм для кривдників щодо виправлення їх поведінки; 4) надання соціальних послуг, соціальної підтримки та допомоги постраждалим сім'ям від домашнього насильства.

Основною проблемою щодо участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї є неефективна взаємодія громадськості з органами державної влади та місцевого самоврядування, що також включає відсутність прямої реакції органів публічної влади на статистичні відомості громадськості щодо фактів вчинення домашнього насильства. Відповідно на законодавчому рівні необхідно встановити обов'язок відповідних органів влади враховувати статистичні дані уповноважених суб'єктів громадянського суспільства про випадки домашнього насильства з формуванням конкретних заходів їх запобігання та протидії.

З метою забезпечення ефективності участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї та гарантування прямої реакції органів публічної влади на статистичні відомості громадськості щодо фактів вчинення домашнього насильства варто більш стандартизувати процедуру розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства. З цією метою пропонуємо створити стандартизовану програму розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства. Стандартизована програма розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства має стати стандартизованим підзаконним нормативним актом, розробленим та затвердженим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, у якому передбачено стандартизовані вказівки та процедури звітності спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо результатів звітів громадського контролю.

У Стандартизованій програмі розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства має бути вказано:

- права та обов'язки спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- права та обов'язки громадських об'єднань, членів або уповноважених представників таких об'єднань;
- вимоги до звітів за результатами громадського контролю;
- робочі плани, заходи та строки розгляду звітів за результатами громадського контролю;
- перелік універсальних періодичних оглядів звітів за результатами громадського контролю;
- порядок видачі рекомендацій, прийняття рішень та розробки планів подальших дій спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

З цією метою пропонуємо доповнити Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII такими положеннями:

1) частиною 3 статті 34 та викласти її в такій редакції: «3. Звіти за результатами громадського контролю розглядаються спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до Стандартизованої програми розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства.»;

2) пунктом 5-1 частини 1 статті 7 та викласти його в такій редакції:

«1. До повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

5-1) забезпечення розроблення та затвердження Стандартизованої програми розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства;».

3.3. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження та протидії насильства в сім'ї та шляхи його впровадження в національну правову систему

Питання вивчення домашнього насильства, запобігання йому є актуальною проблемою не лише в нашій державі, а й у багатьох державах із розвинутою інфраструктурою. Проблемні питання захисту дітей та жінок від насильства, протидії порушенням щодо них є надзвичайно важливим, ґрунтовним та нагальним завданням, вирішення якого є міждисциплінарним. Навіть у більшості країн ЄС дієво намагаються боротися з домашнім насильством, і тому вивчення зарубіжного досвіду та законодавства інших країн, що передбачає відповідальність за насильство, сприяє розробці нових положень щодо вдосконалення способів та засобів протидії домашньому насильству [184, с. 185].

Запобігання та протидія насильству в сім'ї є сьогодні одним із важливих напрямів суспільного розвитку. Вона розглядається не лише як соціальна проблема, а, насамперед, як проблема захисту прав людини і, перш за все, прав жінок, що вимагає вироблення належних правових засобів її вирішення. При здійсненні насильства в сім'ї відбувається порушення прав і свобод конкретної людини, та через різні можливості агресора і жертви, ускладнюється самозахист останньої, що вимагає втручання з боку держави і суспільства. За даними, наведеними Всесвітньою організацією охорони здоров'я, кожна шоста жінка зазнала насильства в сім'ї. Відповідно до цих же даних, ця проблема є більш гострою для економічно слаборозвинених країн, при цьому жінки в цих країнах із більшою вірогідністю визнають таке насильство над собою виправданим. Так, відсоток жінок, які повідомили про те, що вони хоч раз у житті зазнавали насильства з боку членів своєї сім'ї, варіюється від 15% у Японії до 71% в Ефіопії. За іншими даними, рівень насильства над жінками в сім'ї становить близько 23% у Швеції, 4% у Японії та Сербії, 30–54% у

Бангладеші, Ефіопії, Перу і Танзанії. У США жінка страждає від фізичного насилля кожні 18 хвилин. За статистикою 62% убивств жінок було вчинено їхніми чоловіками. У Перу 70% усіх зареєстрованих злочинів становить фізичне насильство в сім'ї. Значного поширення набуло сексуальне насильство – у Канаді, Новій Зеландії, США та Великобританії кожна шоста жінка була зґвалтована [21, с. 122].

Як зазначає Бухонський С.О., прийняття спеціального законодавства та впровадження його у практику діяльності уповноважених державних органів дозволяє поступово викоринювати ці негативні суспільні традиції. Інформаційний міжнародний обмін між вченими, працівниками правоохоронних органів, соціальними працівниками сприяє поширенню міжнародного досвіду на українську правову систему. Крім того, Україна, у ході формування національного законодавства, досліджує й адаптує положення міжнародних стандартів з прав людини, у тому числі щодо протидії домашньому насильству [21, с. 122].

На думку деяких авторів, здійснення домашнього насильства, яке українці завжди сприймають лише із застосуванням фізичної сили, у країнах Європи давно включає фізичне, сексуальне, психологічне, емоційне та економічне насильство. Тому за кожен із цих видів насильства накладається стягнення – від адміністративного до тюремного ув'язнення [184, с. 185].

Бенедик Я.С. зауважує, що порівняльний аналіз законодавства держав у сфері протидії домашньому насильству дає можливість стверджувати про дієвість механізму обмежувальних приписів як інструменту превенції ревіктимізації осіб, постраждалих від насильницьких дій у сім'ї. Його виникнення та використання насамперед пов'язано з практикою країн англо-американської правової сім'ї, однак на сьогодні видається можливим стверджувати про поступове загальне визнання ефективності обмежувальних приписів, зважаючи на імплементацію механізму до національних правопорядків низки держав, незалежно від їхньої регіональної належності та рівня соціально-економічного розвитку. Ефективність і необхідність

механізму обмежувальних приписів визнана у тому числі на рівні Організації Об'єднаних Націй і Ради Європи, що підтверджується рішеннями Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок і практикою ЄСПЛ; зобов'язання щодо впровадження національного законодавства стосовно застосування обмежувального припису передбачено і Конвенцією Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Водночас відповідний механізм не позбавлений недоліків, серед яких ігнорування судами психологічної шкоди від домашнього насильства, відсутність системи взаємного визнання обмежувальних приписів державами, лімітованість заходів щодо забезпечення жертв домашнього насильства безпечним помешканням і ефективними засобами правового захисту [8, с. 43].

Варта уваги думка А. В Савченка, в якій зазначається, що в умовах сьогодення стає все очевиднішим той факт, що без вивчення й використання позитивного іноземного досвіду неможливо здійснювати розвиток власного законодавства, вирішувати інші правові проблеми, забезпечувати обмін правової інформації та наукових ідей, розбудовувати національну правову систему й зближувати її з правовими системами розвинених країн світу [174, с. 36].

С. Ф. Денисов у своєму дослідженні про запобігання молодіжній злочинності в європейських країнах, зазначає, що не можна ефективно боротися зі злочинністю у власній країні, ігноруючи досвід такої боротьби в інших високорозвинених країнах світу. У свою чергу, неможливо досить глибоко дослідити й зрозуміти досвід боротьби зі злочинністю в цих державах, використати його досягнення для вдосконалення боротьби зі злочинністю у власній країні й підвищення її ефективності без набуття вкрай необхідних для цього знань загальної характеристики та особливостей злочинності в них [48, с. 135].

Вихідні положення міжнародних стандартів у сфері боротьби з домашнім насильством ґрунтуються на глибокому усвідомленні

неприпустимості подібного насильства, яке є грубим порушенням прав людини. До найбільш важливих міжнародних нормативно-правових документів уважаємо за доцільне віднести Модельний закон ООН про домашнє насильство, ухвалений 2 лютого 1996 року Комісією ООН з прав людини. Як зазначила спеціальний доповідач Організації Об'єднаних Націй з насильства щодо жінок Радхіка Кумарасвами, мета цього типового законодавства полягає в тому, щоб виступати як редакційний посібник для законодавчих органів та організацій, які прагнуть лобіювати свої законодавчі повноваження щодо комплексного законодавства про домашнє насильство [232; 91].

Модельне законодавство націлює країни на те, щоб було технологічно прописано дії працівника правоохоронних органів у випадку надходження заяви про факт домашнього насильства, з вимогою щодо належного реагування на кожне прохання про допомогу та захист. Чітко перелічено випадки реагування з виїздом на місце події, до яких віднесено наявність охоронного ордеру за можливості його порушення, реальної небезпеки насильства або його посилення, а також наявність фактів насильства в цій родині в минулому. При цьому оперативність реагування на заяву має бути належною також у випадках, коли вона надходить не від жертви насильства, а від іншої особи, якою може бути будь-хто (свідок, друг або подруга, родич або родичка, представник служби охорони здоров'я або центру допомоги потерпілим від насильства тощо) [232; 91].

Модельний закон підкреслює важливість розробки письмових процедур для посадових осіб, які проводять кримінальну відповідальність за злочини домашнього насильства, і відповідно до розділу V надає державному обвинувачувачу або генеральному прокуророві розпорядження щодо впровадження таких процедур. Також закон передбачає, що постраждала особа може звернутися за надзвичайним тимчасовим обмежувальним ордером та (або) судовим ордером, що забороняє подальше насильство стосовно потерпілої особи, залежних від неї осіб, інших домочадців або осіб, в яких вона

попросила допомоги та притулку. Такий ордер охороняє власність постраждалої особи або спільну власність сім'ї та може містити до особи, яка вчинила домашнє насильство, вимогу залишити місце спільного проживання [232; 91].

Також вважаємо за необхідне вказати що до основних стандартів ООН у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать: 1) Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року; 2) Декларація про ліквідацію дискримінації стосовно жінок, затверджена Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 2263 від 7 листопада 1967 року; 3) Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 18 грудня 1979 року, ратифікована Указом Президії Верховної Ради УРСР від 24 грудня 1980 року (чинна згідно із Законом України від 12 вересня 1991 р.- № 1543-ХІІ «Про правонаступництво України»); 4) Загальні рекомендації № 12, №14 та №19 Комітету ООН з ліквідації дискримінації стосовно жінок; 5) Декларація ООН про викорінення насильства щодо жінок № 48-104 від 20 грудня 1993 року; 6) Пекінська Декларація та Платформа дій, ухвалена на Четвертій міжнародній конференції ООН зі становища жінок 15 вересня 1995 року; 7) Модельний закон «Про запобігання домашньому насильству», схвалений 2 лютого 1996 р. Комісією ООН з прав людини. 8. Резолюція A/HRC/7/L.22/REV про викорінення насильства щодо жінок від 27 березня 2008 року [106, с. 37; 4].

Використання спеціальних заходів з попередження та протидії домашньому насильству особливо цікаве в аналізі такої прогресивної країни як США. Оновленим підходом у політиці США щодо реагування на насильство в сім'ї є контроль, який забезпечує стратегію обов'язкового реагування. Контроль головним чином виражається в формі практики обов'язкового реагування на насильство в сім'ї, а саме: обов'язковий арешт, принцип обов'язкового судового провадження та обов'язкове інформування,

яке передбачає, що медичний персонал зобов'язаний повідомляти про будь-які факти насильства в правоохоронні органи [14, с. 17; 4].

Як зазначають деякі автори, позитивною рисою законодавства США є передбачення в законодавстві декількох видів охоронного ордеру – надзвичайного охоронного, тимчасового охоронного та постійного охоронного [35, с. 163; 4].

Надзвичайний охоронний ордер видається без судового засідання, в разі звернення потерпілої особи до поліції. Представники правоохоронних органів у свою чергу контактують із черговим суддею, який і визначає ймовірність загрози. Це дозволяє оперативно запобігати насильству, коли провести судове засідання неможливо, наприклад, уночі або у вихідні дні [35, с. 162]. Тимчасовий охоронний ордер видається вже на судовому засіданні за наявності підстав на термін від 14-ти до 21-го дня. Потерпіла сторона повідомляє про насильство, подає позов із проханням про захист та вказує при цьому особу кривдника. Ордер видається без попереднього повідомлення особи, що вчинила насильство. Після цього в межах 10-ти днів призначається судове засідання вже із залученням обвинуваченої сторони. Після розгляду доказів суддя може видати вже постійний охоронний ордер терміном до 2-х років [101; 4; 52, с. 113; 4].

Охоронний ордер у США передбачає великий спектр обмежень і зобов'язань для особи, яка вчинила насильство в сім'ї. Серед цих обмежень необхідно звернути увагу на найбільш важливі на нашу думку: 1) надання виняткового права володіння житлом особі, яка стала жертвою насильства в сім'ї. Це обмеження може бути встановлено, якщо позивач, на відміну від відповідача, має право проживати в цьому приміщенні, а також у випадку, якщо обидва мають право проживати в цьому приміщенні, але рівень необхідності володіння саме цим житлом превалює в позивача; 2) надання позивачу права піклуватись про неповнолітніх дітей; 3) заборона відвідувати дитину або обмеження часу на її відвідування; 4) грошова підтримка (зобов'язує відповідача виплачувати грошове утримання неповнолітнім дітям,

які перебувають на піклуванні у позивача); 5) відшкодування збитків (зобов'язує відповідача відшкодувати збитки, що були завдані насильством); б) заборона входу (якщо відповідач створює загрозу безпеці позивача чи дітей, йому забороняється входити і залишатися в оселі) [14, с. 18-19; 4].

Довгунь К. у своїй праці зазначає, що у разі порушення умов ордеру і невиконання зобов'язань обвинувачений притягується до кримінальної або цивільно-правової відповідальності, що, безперечно, є надійним засобом боротьби з насильством у сім'ї. Варто відзначити, що кримінальна відповідальність за порушення охоронного ордеру діє в багатьох країнах світу. Поряд з цим крім інституту охоронних ордерів, для протидії домашньому насильству у США використовують й інші механізми, а саме інститут спеціалізованих судів, які розглядають справи про насильство в сім'ї. Така спеціалізація дозволяє розглядати справи про домашнє насильство оперативніше та ефективніше. Всього у США функціонує понад 200 таких судів [52, с. 112]. Авторка зазначає, що особливістю США можна назвати наявність розвинутої та ефективної системи запобігання насильства, яка відіграє важливу роль у суспільстві. Діють програми різноманітного спрямування щодо запобігання досліджуваному явищу. Як приклад можна навести програму «Здоров'я сім'ї Америки», яка стосується проблемних сімей. Відповідно до неї соціальні співробітники можуть відвідувати житлові помешкання та визначати, чи існує в них загроза насильства. Також діють програми з реабілітації дітей для надання їм різного роду допомоги. Всього в Сполучених штатах Америки діє понад двох тисяч таких програм. Кожен штат зазвичай реалізовує 42–45 таких програм [52, с. 112].

Коментуючи нинішню практику американської поліції, засновану на правилах реагування поліції на випадки домашнього насильства, доречно зазначити такі їх ключові аспекти: поліція реагує на випадки домашнього насильства, що пов'язані із шкодою, завданою життю та здоров'ю особи, у інших випадках повідомляє соціальні служби; на місце події зазвичай направляються два працівники, які отримують оперативну інформацію щодо

попередніх правопорушень у цій сім'ї, наявності захисних приписів чи судових наказів про обмеження спілкування, наявності зброї тощо; поліція вживає заходів для припинення правопорушення, окремо спілкується з правопорушником і потерпілим, перебуваючи у полі зору обох сторін; працівники поліції зобов'язані ретельно з'ясувати обставини справи і попередню історію провадження щодо конкретних фігурантів (сім'ї) для підготовки до судового розгляду; працівники поліції ретельно аналізують обставини справи для арешту (затримання) агресора (як виняток можливе затримання обох сторін конфлікту); у всіх випадках поліція має врахувати обставини піклування за неспроможними себе забезпечити особами (діти, особи похилого віку чи хворі у конфліктній сім'ї), питання щодо зберігання зброї у сім'ї; у разі будь-яких обмежень прав людини ретельно пояснюються питання прав людини [57, с. 29]. Американський вчений Д.Р. Форде у своїй праці зазначив, що зростання суспільного інтересу до проблеми насильства у сім'ї відобразилось на поліцейській практиці: було ухвалено норми, якими передбачено широке застосування арешту за вчинення домашнього насильства [219, с. 5].

Скакун І.В. аналізуючи досвід США у сфері протидії домашньому насильству та можливість його запровадження в Україні дійшла висновку, що для ефективного реагування на випадки домашнього насильства з боку працівників Національної поліції є необхідним розробка та запровадження інформаційної системи, яка б давала змогу оперативно, ще до прибуття екіпажу поліції за викликом, мати в своєму розпорядженні первинну необхідну інформацію (соціальне становище осіб, що проживають однією сім'єю, наявність зброї у помешканні, періодичність повторення випадків домашнього насильства, наявність у кривдника чи потерпілого хронічних фізичних чи психічних захворювань або інвалідності тощо) для того, щоб вибрати модель поведінки та діяти одразу по прибутті. Також необхідна розробка та затвердження порядку дій для працівників поліції, які прибувають за викликом по факту домашнього насильства, який буде містити чіткі

посилання на перелік дій, які поліцейські повинні вчинити з моменту прибуття за викликом [181].

Отже, досвід США у сфері запобігання та протидії домашньому насильству вирізняється такими основними особливостями: 1) правове регулювання насильства в сім'ї ґрунтується на загальнодержавних законах (закони про насильство щодо жінок, про запобігання насильству в сім'ї), законах штатів, міжнародних стандартах та програмах запобігання домашньому насильству; 2) основними суб'єктами протидії домашньому насильству є органи поліції, які мають широкі повноваження, фактично поліція реагує на заяву про факт насильства та негайно приймає обмежуючі спеціальні адміністративні заходи щодо кривдника задля припинення насильства; 3) функціонують програми запобігання насильству, допомоги жертвам та реабілітації кривдників, які є обов'язковими та постійно фінансуються державою; 4) основним спеціальним адміністративним заходом протидії насильству в сім'ї є охоронний ордер, як захід різної обмежуючої та примусової дії до кривдника задля захисту інтересів та прав жертви; 5) висока ефективність діяльності суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству зумовлена формуванням чітких стандартних операційних процедур реагування на факти вчинення насильства в сім'ї.

Цікавим є також досвід Литви, у якій діє Закон про захист від насильства в близькому оточенні від 26 травня 2011 року № XI-1425, відповідно до якого Державні та комунальні установи, установи та громадські організації відповідно до своєї компетенції готують і здійснюють заходи та проекти, спрямовані на попередження домашнього насильства. Профілактичні заходи та проекти плануються в національних програмах розвитку, затверджених Урядом Литовської Республіки, і в стратегічних планах діяльності розпорядників коштів державного бюджету. Профілактичні заходи та проекти фінансуються з державного та міського бюджетів та міжнародних програм. Уряд затверджує національні програми розвитку, в яких плануються заходи щодо захисту від домашнього насильства [225].

У Литві за надходженням повідомлення про насильство в сім'ї за відсутності даних для негайного початку досудового розслідування можуть бути застосовані такі тимчасові заходи для забезпечення захисту жертви насильства: 1) зобов'язання кривдника тимчасово виселитися з місця проживання, якщо він проживає разом із особою, яка зазнала насильства; 2) зобов'язання кривдника не наближатися до особи, яка зазнала насильства, не спілкуватися з нею, не шукати з нею зв'язку [225].

Отримавши повідомлення про насильство в сім'ї, поліцейські, які прибули на місце події або самі є свідками події, фіксують дані про факт насильства в сім'ї та, виявивши ознаки кримінального правопорушення, розпочинають досудове розслідування. У разі з'ясування обставин вчинення насильства в сім'ї та необхідності розгляду кримінальної справи за фактом вчинення цього діяння в районному суді посадові особи вживають заходів до завершення кримінального провадження у прискореному порядку, в межах максимально короткого терміну. Поліцейські організують надання допомоги в порядку, встановленому законом. Поліцейські, які прибули на місце домашнього насильства, повідомляють жертву насильства про те, що з нею зв'яжеться спеціалізований центр допомоги, який надасть їй допомогу, повідомляють номер телефону психологічної допомоги та іншу письмову інформацію про допомогу жертвам насильства, а про отримане повідомлення про повідомлення про домашнє насильство – негайно до спеціалізованого центру допомоги. Спеціалізований центр допомоги надає необхідні дані для зв'язку з особою, яка зазнала насильства. При цьому, законодавством вказано, що імовірний кривдник має право: 1) одержувати від працівника поліції інформацію про установи, що надають послуги з розміщення, у разі застосування обов'язку виселення з місця проживання; 2) давати пояснення щодо домашнього насильства; 3) звертатися за допомогою та отримувати допомогу в порядку, встановленому іншими правовими актами Литовської Республіки [225].

Отже, домашнє насильство в Литві є лише кримінальним злочином, однак відповідно до спеціалізованого Закону про захист від насильства в близькому оточенні органи поліції при виявленні факту домашнього насильства здійснюють тимчасові адміністративні спеціальні заходи щодо унеможливлення контактування жертви та кривдника та їх спільного проживання, з подальшим проведенням досудового слідства та передачею матеріалів справи до суду. Адміністративними аспектами запобігання та протидії домашньому насильству в Литві є чітка, законодавчо визначена взаємодія органів поліції з спеціальними центрами надання допомоги жертв насильству. Профілактичну роботу щодо запобігання домашньому насильству здійснюють громадські організації та органи місцевої влади з формуванням та реалізацією відповідних стратегічних програм. Законодавством Литви передбачено різні програми, проекти державного та місцевого фінансування запобігання та протидії домашньому насильству, що формується та контролюється на урядовому рівні.

На нашу думку, також цікавим та прогресивним у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є законодавство Республіки Польща, а тому пропонуємо більш детально розглянути адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження та протидії домашньому насильству. У Польщі насильство у сім'ї карається більш суворо, ніж насильство проти сторонніх осіб. У статті 207 Кримінального кодексу Польщі за фізичне або психічне насильство над близькою особою встановлюється покарання у формі позбавлення волі від 3 місяців до 5 років [220].

Як зазначають автори монографії за вчинення насильства у сім'ї законодавством Республіки Польща передбачається виключно кримінальна відповідальність. До обов'язків працівників поліції у цій сфері відноситься проведення, наскільки це є можливим, з особою, щодо якої існує підозра, що вона вчиняє насильство в сім'ї, роз'яснювальної бесіди про кримінальну відповідальність за насильство у сім'ї та пояснення такій особі необхідності

поводитися відповідно до закону і правил суспільного співжиття [101, с. 101–103]. Поряд з цим інноваційним є запровадження в Польщі так званих «блакитних карт», згідно яких дільничний поліцейський веде накопичувальну папку для кожної сім'ї, в якій виникло насильство, де накопичуються будь-які документи, які висвітлюють обставини справи. Отже, у випадку повторного насильства працівник польської поліції володіє всією необхідною інформацією щодо ситуації у сім'ї і краще розуміє, чим він може допомогти жертві сімейного насильства. Окрім того, позитивним досвідом Польщі слід вважати і створення цілодобової телефонної «блакитної лінії», за якою негайно можна повідомити поліцію у разі виникнення сімейного насильства, внаслідок чого поліція разом з прокуратурою негайно вчиняють дії щодо усунення загрози [101, с. 109].

Вказана процедура закріплена в Законі щодо протидії домашньому насильству та Постанові Ради Міністрів про порядок «Блакитних карток» та форму «Блакитних карток». Аналізуючи польське законодавство, бачимо, що ця процедура передбачає тісну співпрацю служб, які виконують завдання, пов'язані з протидією домашньому насильству, шляхом впровадження індивідуального плану допомоги постраждалій сім'ї з метою запобігання вчиненню в подальшому домашнього насильства. Такими службами, які уповноважені здійснювати процедуру «Блакитні картки», є поліція, органи освіти та охорони здоров'я, органи соціального захисту населення та міські комісії з вирішення проблем, пов'язаних з алкоголем [104].

Сама процедура відбувається у два етапи. Перший етап починається із моменту виявлення відповідними службами факту вчинення домашнього насильства та заповнення формуляру «А». У ньому зазначаються інформація про обставини справи. Формуляр «А» містить, зокрема, персональні дані особи, яка зазнала домашнього насильства та особи, яка вчинила домашнє насильство, форми насильства, які застосовувалися, опис місця події, тривалість насильства, наявність свідків домашнього насильства. Після заповнення «Блакитної картки – А» особі вручається формуляр «В». Це так

званий лист-інструкція, де вказується інформація про подальші дії потерпілої особи та контакти органів, установ і організацій, куди вона може звернутися. В ході першого етапу процедури на працівника поліції, соціального та медичного працівника і працівника освіти покладаються, серед іншого, певні обов'язки, зокрема: - надати особі, яка постраждала від домашнього насильства, необхідну допомогу, в тому числі першу допомогу; - організувати негайний доступ до медичної допомоги, якщо цього вимагає стан здоров'я особи, яка постраждала від домашнього насильства; - вжити за потреби інших необхідних заходів для захисту життя, здоров'я та майна осіб, які постраждали від домашнього насильства; - провести за можливості бесіду з винуватцем домашнього насильства, зокрема щодо перспектив кримінальної відповідальності за фізичне чи психічне насильство над близьким або дитиною; - забезпечити особі, яка постраждала від домашнього насильства, залежно від потреб, притулок у цілодобовому закладі для надання допомоги, зокрема, у спеціалізованому центрі підтримки постраждалих від домашнього насильства [104].

Далі відбувається другий етап процедури «Блакитні картки». Згідно з польським законодавством створюється міждисциплінарна команда або робоча група, яка заповнює формуляри «С» та «D». Міждисциплінарна команда складається з представників організаційних підрозділів соціального захисту населення, міського комітету з вирішення проблем, пов'язаних з алкоголізмом, поліції, освіти, охорони здоров'я, громадських організацій, працівників пробації, а іноді й прокурорів та представників суб'єктів, що діють з питань протидії домашньому насильству. Міждисциплінарна команда може створювати робочі групи. До їх складу входять представники організаційних підрозділів соціального захисту населення, комунального комітету з питань алкоголізму, поліції, освіти та охорони здоров'я, а також можуть входити працівники пробації і спеціалісти у сфері запобігання домашньому насильству. Законодавство Польщі встановлює, що закінчення процедури «Блакитні картки» настає у випадках припинення насильства в сім'ї

після завершення проведення заходів індивідуального плану допомоги або прийняття рішення про недоцільність подальшого вжиття заходів. Таке рішення приймається міждисциплінарною командою або робочою групою, яка безпосередньо здійснює нагляд над сім'єю, де є ознаки вчинення домашнього насильства. Якщо домашнє насильство не припинилося, то «Блакитні картки» передаються до прокуратури для притягнення кривдника до кримінальної відповідальності [104].

Отже, система запобігання та протидії насильству в сім'ї у Польщі виділяється наявністю «блакитних карт», як спеціальних адміністративних заходів у вигляді індивідуальних карт сімей, у яких були факти вчинення домашнього насильства. «Блакитні карти» є абсолютно оригінальним заходом протидії домашнього насильства, що полягає у формуванні уповноваженими суб'єктами (органами поліції, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення та спеціальних служб) бази даних про сім'ю, обставини та форми вчинення домашнього насильства, тривалість насильства, превентивні та адміністративні заходи, способи допомоги тощо, для формування індивідуального підходу для надання допомоги постраждалій сім'ї.

Вважається, що розвиненою є система обмежувальних приписів у Швеції. Законодавство, що регулює використання механізму, спочатку мало на меті захистити жінок від насильства з боку чоловіків, але у 2011 році сферу застосування відповідних законодавчих інструментів було розширено – вона почала включати не лише жертв жіночої статі [229; 8, с. 40–42]. За шведським законом виділяють чотири види обмежувальних приписів: звичайний обмежувальний припис (*kontakt förbud*), обмежувальний припис на спільне проживання (*kontakt förbud avseende gemensam bostad*), розширений обмежувальний припис (*utvidgat kontakt förbud*) та особливо розширений обмежувальний припис (*särskilt utvidgat kontakt förbud*) [224; 8, с. 40–42]. У Швеції уповноваженим органом, до якого звертаються за обмежувальним приписом, є прокуратура. Згідно з рекомендаціями, на винесення рішення прокурор має тиждень [221; 8, с. 40–42], однак на практиці цей строк може

бути довшим. Обмежувальні приписи є публічними, тобто ухвалене рішення та його мотивувальна частина не є конфіденційною інформацією. Особа, яка потенційно може бути обмежена у контактах з жертвою, має право бути проінформованою щодо обставин, які є приводом для ухвалення відповідного рішення [221; 8, с. 40–42]. Водночас дослідження свідчать, що механізм попереднього інформування ускладнює здійснення правосуддя: кривдник дізнається, що на нього подана заяву стосовно застосування припису, і оскільки прокуратурі необхідний час на доказування, кривдник встигає підробити докази, знайти алібі тощо. Відповідно, прокурорам важко віднайти баланс між допомогою постраждалій особі та розслідуванням злочину [230; 8, с. 40–42].

Досить цікавим серед країн Європи є законодавство Австрії, відповідно до якого парламентом якої у 1996 році прийнято Акт «Про захист від насильства в сім'ї». Цей нормативно-правовий акт надає право потерпілому на захист від кривдника у його (її) життєвому середовищі і в соціальному оточенні, надаючи поліції повноваження виселяти правопорушників і накладати заборонні ордери. Разом з тим, в Австрії були засновані «центри втручання», які забезпечують безкоштовними консультаціями, надають допомогу та підтримку потерпілим від насильства у сім'ї. Якщо правопорушник погрожує або завдає шкоди особі, яка проживає в тому ж приміщенні, поліція має право виселити правопорушника зі спільного житла та заборонити йому повертатися, не зважаючи на те, що він може бути власником квартири чи будинку. Правопорушник повинен віддати ключі від приміщення поліцейському, якщо він хоче забрати свої речі, то треба попереджувати постраждалу особу про свій прихід. Протягом цього часу суд повинен ухвалити рішення, може накладати тимчасову судову заборону, яка чинна упродовж 3 місяців. Бувають випадки, коли потерпіла особа подала на розлучення, то заборона може бути продовжена до розлучення. Попри те, що кривднику заборонили заходити до свого помешкання, йому можуть не дозволити з'являтися біля будинку та в інших визначених місцях, де він може

зустрітися з постраждалою особою. Постраждала особа може подати заяву на штраф, якщо кривдник порушує наказ суду [38, с. 177-178]. Деякі вчені зауважують, що в Австрії діяльність щодо запобігання та протидії домашньому насильству ґрунтується на таких принципах: – життя в середовищі, безпечному від насильства (включно із домашнім), – це невід’ємне право людини; – домашнє насильство – це каране діяння, а не «сімейна справа»; – захист кожному гарантовано законом [111].

В Німеччині діє Закон «Про захист від насильства в сім’ї», який встановлює, що особа, яка вчинила насильство, має залишити дім. У випадку вчинення насильства дитина-жертва особисто чи інша особа, яка представляє інтереси дитини (сусід, родич, вихователь тощо) має терміново проінформувати поліцію (телефоном чи іншим способом). Поліція в цьому випадку зобов’язана скласти протокол із викладенням подій, описом тілесних ушкоджень, які мають місце. Закон надає поліції право видалити кривдника із квартири та заборонити йому з’являтися там на строк до десяти днів. Суди розглядають такі заяви достатньо оперативно. Крім того, до кінцевого розгляду заяви суд може заборонити кривднику не лише входити до квартири, а й підходити до неї ближче певної відстані. Суд також має право обмежити контакти особи, яка вчинила насильство в сім’ї, з дитиною-жертвою насильства та іншими членами родини. Наприклад, може заборонити наближатися до них на відстань менше 50 метрів. Однією з ключових рис Закону «Про захист дитини від насильства в сім’ї» є те, що в разі насильства поліція завжди має реагувати, захищаючи інтереси потерпілої сторони. Крім того, в Німеччині діють програми електронного спостереження, спрямовані на агресорів і жертв домашнього насильства, здійснюється робота консультативних центрів, які надають послуги психотерапії та психологічної допомоги особам, які вчинили насильницькі дії [95, с. 124].

В свою чергу в Бельгії нормативна база звертає увагу і кваліфікує домашнє насильство як кримінальне правопорушення. Домашнє насильство належить до сфери діяльності ст. 442 КК і вважається обвинуваченням. Зараз

домашнє насильство розглядається як обтяжуюча обставина, що призводить до суворішого покарання. І тому це правило стосується подружніх та неодружених пар та будь-яких інших осіб, які підтримують або підтримували тривалі емоційні та сексуальні стосунки з жертвою. Потерпілі отримували допомогу з боку міліції з 1997 року, а з 2003 року до суддів застосовувалися обмежувальні розпорядження, що зміцнило систему підтримки жертв новими заходами. У травні 2001 року було запроваджено перший бельгійський Національний план дій проти насильства, який охоплює побутові та інші форми насильства [91, с. 114].

Отже, аналіз досвіду європейських країн у функціонуванні системи запобігання та протидії домашнього насильства (Бельгії, Німеччини, Австрії, Швеції) дозволяє виділити обмежувальні приписи як основні спеціальні адміністративні заходи протидії домашньому насильству, що застосовуються органами поліції з подальшою передачею матеріалів провадження до прокуратури або до суду. В європейських країнах розвинута система допомоги жертвам насильства, що підкріплюється відповідними стратегічними планами та фінансовими програмами.

Загалом, можна виділити такі висновки щодо зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження та протидії домашньому насильству:

– досвід США у сфері запобігання та протидії домашньому насильству вирізняється такими основними особливостями: 1) правове регулювання насильства в сім'ї ґрунтується на загальнодержавних законах (закони про насильство щодо жінок, про запобігання насильству в сім'ї), законах штатів, міжнародних стандартах та програмах запобігання домашньому насильству; 2) основними суб'єктами протидії домашньому насильству є органи поліції, які мають широкі повноваження, фактично поліція реагує на заяву про факт насильства та негайно приймає обмежуючі спеціальні адміністративні заходи щодо кривдника задля припинення насильства; 3) функціонують програми запобігання насильству, допомоги жертвам та реабілітації кривдників, які є

обов'язковими та постійно фінансуються державою; 4) основним спеціальним адміністративним заходом протидії насильству в сім'ї є охоронний ордер, як захід різної обмежуючої та примусової дії до кривдника задля захисту інтересів та прав жертви; 5) висока ефективність діяльності суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству зумовлена формуванням чітких стандартних операційних процедур реагування на факти вчинення насильства в сім'ї;

– домашнє насильство в Литві є лише кримінальним злочином, однак відповідно до спеціалізованого Закону про захист від насильства в близькому оточенні органи поліції при виявленні факту домашнього насильства здійснюють тимчасові адміністративні спеціальні заходи щодо унеможливлення контактування жертви та кривдника та їх спільного проживання, з подальшим проведенням досудового слідства та передачею матеріалів справи до суду. Адміністративними аспектами запобігання та протидії домашньому насильству в Литві є чітка, законодавчо визначена взаємодія органів поліції з спеціальними центрами надання допомоги жертв насильству. Профілактичну роботу щодо запобігання домашньому насильству здійснюють громадські організації та органи місцевої влади з формуванням та реалізацією відповідних стратегічних програм. Законодавством Литви передбачено різні програми, проекти державного та місцевого фінансування запобігання та протидії домашньому насильству, що формується та контролюється на урядовому рівні;

– система запобігання та протидії насильству в сім'ї у Польщі виділяється наявністю «блакитних карт», як спеціальних адміністративних заходів у вигляді індивідуальних карт сімей, у яких були факти вчинення домашнього насильства. «Блакитні карти» є абсолютно оригінальним заходом протидії домашнього насильства, що полягає у формуванні уповноваженими суб'єктами (органами поліції, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення та спеціальних служб) бази даних про сім'ю, обставини та форми вчинення домашнього насильства, тривалість насильства, превентивні та

адміністративні заходи, способи допомоги тощо, для формування індивідуального підходу для надання допомоги постраждалій сім'ї;

– аналіз досвіду європейських країн у функціонуванні системи запобігання та протидії домашнього насильства (Бельгії, Німеччини, Австрії, Швеції) дозволяє виділити обмежувальні приписи як основні спеціальні адміністративні заходи протидії домашньому насильству, що застосовуються органами поліції з подальшою передачею матеріалів провадження до прокуратури або до суду. В європейських країнах розвинута система допомоги жертвам насильства, що підкріплюється відповідними стратегічними планами та фінансовими програмами;

– на основі аналізу зарубіжного досвіду пропонуємо змінити та удосконалити адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження та протидії насильства в сім'ї в Україні щодо:

1) впровадити систему бази даних індивідуальних справ сімей, у яких були факти домашнього насильства за аналогією системи «блакитних карт» у Польщі;

2) закріпити Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII права кривдника, за аналогією до законодавства Литви;

3) запустити в дію Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, з обов'язковим внесенням відомостей у нього про конкретні заходи, які були застосовані у сім'ї та допомога, яка може бути надана в майбутньому для протидії домашньому насильству (за аналогією до більшості прогресивних країн, що вагому увагу приділяють саме надання якісної та своєчасної допомоги жертвам).

Отже, аналіз зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження та протидії насильства в сім'ї виділяє загальну тенденцію застосування обмежувальних приписів як основних спеціальних заходів, що застосовуються органами поліції з подальшою передачею матеріалів провадження до прокуратури або

до суду, та функціонуванням розвинених систем надання допомоги постраждалим сім'ям, з відмінностями у видах приписів (досвід США у наявності видів спеціальних охоронних ордерів), формах взаємодії суб'єктів системи протидії насильству (досвід Литви щодо взаємодії органів поліції з спеціальними центрами надання допомоги жертв насильству), наявності індивідуальних способів запобігання та протидії насильству в сім'ї (досвід Польщі щодо індивідуальних карт сімей, у яких були факти вчинення домашнього насильства).

Висновки до розділу 3

1. Чинним спеціалізованим законодавством України визначена складна, ієрархічно складена система органів та установ, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, що мають як загальну або спеціальну функціональну компетенцію щодо формування та реалізації адміністративної політики протидії та запобігання насильства в сім'ї, здійснення правоохоронної та правозахисної діяльності, підтримка постраждалих осіб.

2. Міністерство соціальної політики України є одним із ключових суб'єктів публічного адміністрування в питаннях, що стосуються адміністративно-правового регулювання сфери запобігання та протидії домашньому насильству та відповідає за формування адміністративної політики та її безпосередню реалізацію шляхом міжнародного представництва, координації та підтримки діяльності внутрішньої системи суб'єктів запобігання та протидії насильству в сім'ї, введення аналітичної діяльності загальної ситуації фактів вчинення насильства в сім'ї в країні.

3. Національна поліція не є спеціально-уповноваженим суб'єктом системи запобігання та протидії домашньому насильству, однак за своїм адміністративно-правовим становищем належить до цієї системи, виконуючи

превентивну, правоохоронну та правозахисну функцію щодо насильства в сім'ї. Національна поліція як публічний орган влади реалізує спеціальні заходи щодо запобігання та протидії домашньому насильству, застосовуючи в разі потреби заходи адміністративного примусу щодо кривдників. На органи Національної поліції безпосередньо покладено обов'язок виявлення фактів домашнього насильства, з подальшим реагуванням на них. Важливим аспектом покращення діяльності органів Національної поліції є встановлення довіри з постраждалими сім'ями, які через страх осуду з боку суспільства бояться звертатися щодо фактів вчинення домашнього насильства. Органи Національної поліції також проводять профілактичну діяльність, спільно з громадськістю, щодо надання суспільству відповідної інформації про запобігання та протидію домашньому насильству;

4. Практичною проблемою в діяльності органів Національної поліції є затримка на факт вчинення домашнього насильства, адже часто на практиці виникають випадки невчасним реагуванням як диспетчерської служби, так і виїздом працівників поліції на заявлений факт домашнього насильства. Вирішити цю проблему можна лише шляхом збільшення державного інвестування на навчальні програми працівників поліції та диспетчерів служби поліції, які повинні вміти належно надати першу допомогу (психологічну та фізичну) постраждалій особі, а також оцінити всі можливі ризики при факті вчинення домашнього насильства.

5. Участь громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї ґрунтується на принципі взаємодії влади та інституцій громадського суспільства, задля забезпечення ідеї людської недоторканості та свободи. Участь громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї здійснюється за ініціативою громадськості, їх завдання мають не адміністративну, а організаційну природу. При цьому, сфера їх діяльності тісно поєднується з адміністративною

діяльністю уповноважених суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству.

6. Попередження домашнього насильства здійснюється громадськістю шляхом проведення виховної, просвітницької, навчальної діяльності серед суспільства щодо формування правильних орієнтирів у сімейних відносинах, без такого явища як домашнє насильство. Крім того, громадськість бере активну участь у реалізації спеціальних програм для кривдників щодо виправлення їх поведінки. Важливим аспектом діяльності громадськості є надання соціальних послуг, соціальної підтримки та допомоги постраждалим сім'ям, що в Україні потребує більш міцнішої фінансової підтримки держави.

7. Досвід США у сфері запобігання та протидії домашньому насильству вирізняється такими основними особливостями: 1) правове регулювання насильства в сім'ї ґрунтується на загальнодержавних законах (закони про насильство щодо жінок, про запобігання насильству в сім'ї), законах штатів, міжнародних стандартах та програмах запобігання домашньому насильству; 2) основними суб'єктами протидії домашньому насильству є органи поліції, які мають широкі повноваження, фактично поліція реагує на заяву про факт насильства та негайно приймає обмежуючі спеціальні адміністративні заходи щодо кривдника задля припинення насильства; 3) функціонують програми запобігання насильству, допомоги жертвам та реабілітації кривдників, які є обов'язковими та постійно фінансуються державою; 4) основним спеціальним адміністративним заходом протидії насильству в сім'ї є охоронний ордер, як захід різної обмежуючої та примусової дії до кривдника задля захисту інтересів та прав жертви; 5) висока ефективність діяльності суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству зумовлена формуванням чітких стандартних операційних процедур реагування на факти вчинення насильства в сім'ї.

8. Домашнє насильство в Литві є лише кримінальним злочином, однак відповідно до спеціалізованого Закону про захист від насильства в близькому оточенні органи поліції при виявленні факту домашнього насильства здійснюють тимчасові адміністративні спеціальні заходи щодо унеможливлення контактування жертви та кривдника та їх спільного проживання, з подальшим проведенням досудового слідства та передачею матеріалів справи до суду. Адміністративними аспектами запобігання та протидії домашньому насильству в Литві є чітка, законодавчо визначена взаємодія органів поліції з спеціальними центрами надання допомоги жертв насильству. Профілактичну роботу щодо запобігання домашньому насильству здійснюють громадські організації та органи місцевої влади з формуванням та реалізацією відповідних стратегічних програм. Законодавством Литви передбачено різні програми, проекти державного та місцевого фінансування запобігання та протидії домашньому насильству, що формується та контролюється на урядовому рівні.

9. Система запобігання та протидії насильству в сім'ї у Польщі виділяється наявністю «блакитних карт», як спеціальних адміністративних заходів у вигляді індивідуальних карт сімей, у яких були факти вчинення домашнього насильства. «Блакитні карти» є абсолютно оригінальним заходом протидії домашнього насильства, що полягає у формуванні уповноваженими суб'єктами (органами поліції, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення та спеціальних служб) бази даних про сім'ю, обставини та форми вчинення домашнього насильства, тривалість насильства, превентивні та адміністративні заходи, способи допомоги тощо, для формування індивідуального підходу для надання допомоги постраждалій сім'ї.

10. Аналіз досвіду європейських країн у функціонуванні системи запобігання та протидії домашнього насильства (Бельгії, Німеччини, Австрії, Швеції) дозволяє виділити обмежувальні приписи як основні спеціальні

адміністративні заходи протидії домашньому насильству, що застосовуються органами поліції з подальшою передачею матеріалів провадження до прокуратури або до суду. В європейських країнах розвинута система допомоги жертвам насильства, що підкріплюється відповідними стратегічними планами та фінансовими програмами.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі комплексного аналізу теорії адміністративного права, норм спеціалізованого законодавства та практики діяльності суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, розкрито правові засади, визначено сучасні особливості та сформовано новітні тенденції адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї. Основними з яких є такі:

1. Виділено ознаки з розкриттям наслідків вчинення насильства в сім'ї, як предмету адміністративного права: 1) за своєю суттю є процесом завдання психологічного, фізичного та/або сексуального болю, страждань, травм, впливу; 2) реалізується в конкретній сім'ї, однак вимагає публічного впливу уповноважених органів влади; 3) правовідносини щодо запобігання та протидія насильству в сім'ї є об'єктом адміністративно-правового регулювання; 4) запобігання та протидія насильству в сім'ї є одним із напрямків адміністративної діяльності відповідних уповноважених суб'єктів; 5) є негативним явищем суспільства, що дискредитує сім'ю як соціальний інститут суспільства; 6) в разі недостатньо ефективного запобігання насильству в сім'ї це явище набуває циклічного характеру та впливає на загальну захищеність особи в суспільстві.

2. Поділено загальні періоди генезису розвитку адміністративно-правового регулювання реалізації заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні: 1) період XI—XII ст. – виникнення правового регулювання щодо насильства в сім'ї шляхом прийняття «Руської правди» – правового документу, яким вперше на території України нормативно врегульовувалося питання захисту неповнолітніх; 2) період до XX ст. – використання патріархальних, традиційних правил побудови сімейних відносин, з формальними, одиничними нормами правового регулювання щодо протидії насильства; 3) період від початку XX ст. до оголошення незалежності України – відсутність належного внутрішньо-національного правового регулювання

запобігання та протидії насильству в сім'ї, що змінилось лише з ратифікацією міжнародних стандартів щодо захисту природних прав людини, рівності прав чоловіків та жінок в сім'ї, недопущення фізичного чи психологічного тиску та впливу на неповнолітніх; 4) період від 1991 до 2017 років – формування людиноцентристської ідеології в адміністративному праві, яка визнає принцип охорони сім'ї та сімейних цінностей, прийняття загальних нормативних актів щодо врегулювання сімейних відносин та протидії будь-якої форми насильства; 5) період з 2017 до 2021 років – прийняття спеціалізованого нормативного акту – Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», яким закріплено принципи, процедури та заходи запобігання та протидії насильству в сім'ї; 6) теперішній час – новітній етап, який повинен характеризуватися активним впровадженням міжнародних стандартів щодо запобігання та протидії насильства в сім'ї, але через військову ситуацію в країні цей процес не може бути запущено.

3. Розкрито, що нормативно-правове регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї ґрунтується на Конституції України, принципах недоторканості та свободи, що гарантуються нормами міжнародного рівня, національних спеціальних та загально-діючих законах, підзаконних актах (Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, інших суб'єктів системи запобігання та протидії домашньому насильству), внутрішньо-діючих інструкцій, у яких встановлюється методика запобігання та протидії домашньому насильству.

4. Підкреслено, що перелік спеціальних заходів щодо протидії насильству в сім'ї в Україні є вичерпним та включає чотири заходи: 1) терміновий заборонний припис – це спеціальний захід, що застосовується органами Національної поліції до кривдника задля унеможливлення його прямого та непрямого контактування з сім'єю; 2) обмежувальний припис – це судова заборона будь-якого контактування кривдника з його сім'єю; 3) взяття на профілактичний облік кривдника з подальшим проведенням профілактичної роботи – це адміністративно-реєстраційні дії Національної

поліції щодо ведення відповідного обліку осіб та здійснення щодо них спеціальної, методичної діяльності; 4) направлення на проходження програми для кривдників – це спеціальні програми, які адмініструються органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями задля формування у кривдників правильної поведінки та попередження фактів вчинення домашнього насильства.

5. Сформовано, що обмежувальний припис стосовно кривдника як адміністративний захід має такі особливості: 1) порядок застосування регулюється спеціалізованим, адміністративним та цивільно-процесуальним законодавством; 2) обмежувальний припис є негайною протидією домашньому насильству; 3) застосовується на обмежувальний строк – до 6 місяців; 4) процесуально реалізується в судовому порядку (цивільне судочинство) за заявою жертви, її представників або родичів; 5) при накладенні обмежувального припису суд проводить оцінку ризиків, тобто фактичне оцінювання потенційної загрози життю та здоров'ю жертви; 6) при застосуванні обмежувального припису можуть бути обмежені майнові права кривдника; 7) суб'єктами регулювання обмежувального припису як адміністративного заходу є суд та органи поліції, як фактично втілюють цю заборону для захисту жертви; 8) застосування обмежувального припису тягне за собою необхідність застосування ще одного спеціального адміністративного заходу – взяття на профілактичний облік кривдника.

6. Визначено, що профілактичний облік – це спеціальний адміністративно-реєстраційний захід щодо протидії домашньому насильству, що полягає у взятті кривдника на спеціальний облік для спостереження за ним та його способом життя, а також для ведення профілактичної, виховної, роз'яснювальної роботи задля виправлення девіантної поведінки кривдника та запобігання домашньому насильству в майбутньому. Виділено специфіку профілактичного обліку як спеціального заходу протидії домашньому насильству: 1) взяття на профілактичний облік кривдника можливе лише після факту вчинення домашнього насильства; 2) завданням профілактичного

обліку є спостереження за діяльністю кривдника, а метою є виправлення його девіантної поведінки та запобігання домашньому насильству; 3) уповноваженими суб'єктами взяття на профілактичний облік кривдника є органи поліції (ювенальна превенція); 4) строк взяття на профілактичний облік кривдника має бути чітко встановленим та обмеженим; 5) органи поліції зобов'язані контролювати виконання умов профілактичного обліку; 6) профілактичний облік супроводжується обов'язковим проведенням профілактичної роботи з кривдником як спеціальної виховної, роз'яснювальної діяльності; 7) зняття з профілактичного обліку здійснюється на визначених підставах у відповідній процедурі.

7. Розкрито, що адміністративна специфіка системи суб'єктів, на які покладається обов'язок щодо здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні полягає у функціонуванні чотири ланкової системи суб'єктів, що у тісній взаємодії формують та реалізують державну політику запобігання та протидії домашньому насильству. Найвищий рівень належить спеціально-уповноваженим органам, які виконують найбільший обсяг адміністративних повноважень щодо формування відповідної державної політики. Інші органи та установи, загальні та спеціалізовані служби є безпосередніми реалізаторами державної політики, на них покладено обов'язок застосування відповідних адміністративних заходів, інструментів та дій з запобігання та протидії домашньому насильству. Неурядові громадські організації, окремі громадяни та інші інституції громадянського суспільства допомагають суб'єктам публічного адміністрування та своїми організаційними, просвітницькими, виховними діями попереджують домашнє насильство як негативне явище суспільства.

8. Виділено чотири основні форми участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї: 1) взаємодія громадськості з органами державної влади та місцевого самоврядування щодо формування та реалізації державної політики запобігання та протидії домашньому насильству; 2) проведення виховної, просвітницької, навчальної

діяльності серед суспільства щодо формування правильних орієнтирів у сімейних відносинах та моральних цінностей у сім'ї; 3) реалізація спеціальних програм для кривдників щодо виправлення їх поведінки; 4) надання соціальних послуг, соціальної підтримки та допомоги постраждалим сім'ям від домашнього насильства.

9. Проведено аналіз зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження та протидії насильства в сім'ї, в результаті якого виділено загальну тенденцію застосування обмежувальних приписів як основних спеціальних заходів, що застосовуються органами поліції з подальшою передачею матеріалів провадження до прокуратури або до суду, та функціонуванням розвинених систем надання допомоги постраждалим сім'ям, з відмінностями у видах приписів (досвід США у наявності видів спеціальних охоронних ордерів), формах взаємодії суб'єктів системи протидії насильству (досвід Литви щодо взаємодії органів поліції з спеціальними центрами надання допомоги жертв насильству), наявності індивідуальних способів запобігання та протидії насильству в сім'ї (досвід Польщі щодо індивідуальних карт сімей, у яких були факти вчинення домашнього насильства).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції. Право України. 2006. № 5. С. 11–17.
2. Акімов М. Правове регулювання запобігання та протидії домашньому насильству. Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству: матеріали міжнародного круглого столу (27 вересня 2019 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 10–12.
3. Алексеев С.С. Восхождение к праву. Поиски и решения. Москва: Изд-во НОРМА, 2001. 752 с.
4. Бакаїм М. В. Досвід зарубіжних країн у подоланні насильства в сім'ї. 2021. URL: <https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/03/60-Bakaim.pdf>
5. Бакаїм М. В. Адміністративно-правова характеристика діяльності суб'єктів запобігання та протидії правопорушенням у сімейно-побутовій сфері: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2021. 250 с.
6. Бандурка І. О. Кримінально-правова характеристика насильства в сім'ї. Європейські перспективи № 8, 2013. С. 43-46.
7. Безпалова О. І. Особливості участі інституцій громадянського суспільства у процесі реалізації правоохоронної функції держави. Юридична наука. 2015. № 8. С. 42-49.
8. Бенедик Я.С., Желдак Я.Т., Попович М.Є. Еволюція механізму обмежувального припису як засобу захисту жертв домашнього насильства у зарубіжних країнах. Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Правознавство. 2019. Т. 24. Вип. 2. С. 34-48.
9. Берендєєва А.І., Томіна В.Ю. Стан реалізації програми для кривдників як спеціального заходу щодо протидії домашньому насильству: проблеми правозастосування. Адміністративне право і адміністративний

процес, інформаційне право. Право і суспільство № 1 / 2022. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/1_2022/17.pdf

10. Берковец Л. Агрессия: причины, последствия, контроль. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. 512 с.

11. Бесчастний В. М., Філонов О. В., Субботін В. М. та ін. Громадські об'єднання в Україні : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 415 с.

12. Біленко П. Уповноважені органи Національної поліції України як суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству. Підприємництво, господарство і право, 2019. №10. С. 157-161.

13. Білодід І. К. Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. С. 49. URL: <http://sum.in.ua/s/ghenezys>

14. Блага А.Б., Журавель Т.В., Заброда Д.Г., Мілорадова Н.Е. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо профілактики насильства над дітьми й дорослими членами сім'ї: навчально-методичний посібник. Київ: ТОВ «ВПК «ОБНОВА», 2012. 140 с.

15. Блага А. Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. Харків: ФО-П Макаренко, 2014. 360 с.

16. Блага А. Б., Тунтула О. С., Кочемировська О. О. Актуальні проблеми протидії домашньому насильству : навчальний посібник. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 208 с.

17. Ботнарєнко І.А. Насильство в сім'ї: поняття, сутність та причини виникнення. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідорєнка. 2016. Вип. 2. С. 37-47.

18. Бойко С. М. Підготовка курсантів вищих навчальних закладів МВС України до роботи з попередження насильства в сім'ї: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04; Республ. вищ. навч. закл. «Крим. гуманітар. ун-т» (м. Ялта). Ялта, 2008. 20 с.

19. Брутман В. І. Небажана вагітність у жертв сексуального насильства (психолого-психіатричні аспекти проблеми). Питання психології. 1995. № 1. С. 33–40.
20. Брюкнер М. Насильство в сім'ї: локальні дії – міжнародна проблема. Журнал досліджень соціальної політики. 2011. С. 42.
21. Бухонський С.О. Деякі сучасні проблеми протидії домашньому насильству. Правова держава 2021. URL: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.43.240989>
22. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000, уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ: Ірпінь, Перун. 2005. 1728 с.
23. Висоцька Н. В. Історико-правовий аналіз кримінально-правової протидії домашньому насильству в Україні. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2021. № 1 (21). С. 24-31.
24. Владимирский-Буданов М. Ф. Обзор истории русского права. 7-е изд. Киев : Н. Я. Оглоблин, 1915, VI, 699 с.
25. Власенко Д. В. Національна поліція України: адміністративно-правові аспекти формування і розвитку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 255 с.
26. Волощук А. М. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: монографія. Одеса: ОДУВС, 2013. 218 с.
27. Гай-Нижник П. «Самостійна» УСРР: хронологія виникнення маріонеткової псевдодержави та її «добровільного» вступу до СРСР. URL: <http://incognita.day.kyiv.ua/xronologiyaviniknennya-marionetkovoyi-psevdoderzhavi.html>
28. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Адміністративне право України. Повний курс : підручник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

29. Галуцько В. В., Олефір В. І., Пихтін М. П. та ін. Адміністративне право України : навчальний посібник : у 2-х т. Херсон : ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.

30. Гамбург І.А., Вакулинська Л.М. Організаційно-правові засади діяльності громадських організацій у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (на прикладі проекту Кешер). Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. / за ред. О.П. Рябчинської. Запоріжжя: КПУ, 2019. 174 с.

31. Гендерні ролі та стереотипи. Core.ac. 2022. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149243852.pdf>.

32. Герасіна Л. М. Насильство як соціальна деструкція. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2015. № 1148. С. 35–40.

33. Горбач-Кудря І.А. Емпірична модель поліцейської протидії домашньому насильству. Філософські та методологічні проблеми права. 2020. № 2 (20). С.55-67.

34. Горбова Г. О. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. авіац. ун-т. Київ, 2016. 239 с.

35. Горбова О., Галуцько В. Адміністративно-правове регулювання протидії насильству в сім'ї: монографія. Київ : Інститут публічного права, 2016. 226 с.

36. Гриценко Л. Обмежувальні приписи: причини відмов у видачі та рекомендації щодо ефективного застосування. Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2020. № 5 (63). С. 44–53.

37. Гришко В.І. Окремі аспекти вдосконалення механізму протидії насильству в сім'ї. Юридичний науковий електронний журнал № 10/2021. С. 378-381. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/99.pdf

38. Грозик Л.О. Механізм подолання домашнього насильства: досвід Австрії. Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід). Харків, 2020. С. 177-178.

39. Громадська програма запобігання насильству в сім'ї. – Проект «Гармонія», Львів, 2004. – 95 с.

40. Громадянське суспільство України виступає за посилення своєї ролі у відносинах між Україною та ЄС. Громадянське суспільство. 2008. № 4 (6). С. 12–19.

41. Грубеляс С .А. Адміністративно-правові та психологічні заходи дільничного інспектора міліції з попередження насильства в сім'ї. Проблеми формування іміджу дільничних інспекторів міліції в умовах становлення громадянського суспільства в Україні: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (24-25 квітня 2004 р., Івано-Франківськ). Івано-Франківськ : ПЮІ МВС України, 2004. 142 с. С. 131–138.

42. Гурковська К.А. Суб'єкти, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 214-216.

43. Гусева К.А., Горбач-Кудря І.А. Профілактичний облік кривдника у практичній діяльності уповноважених підрозділів національної поліції України з профілактики домашнього насильства. Часопис Київського університету права 2020/2.

44. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. М. : Рус. яз., 1981. Т.2 : И–О : словарь. 1981. 779 с.

45. Дашо Т.Ю. Гарасимів Т. З. Роль і місце органів внутрішніх справ України в умовах формування громадянського суспільства : моногр. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 212 с.

46. Дащенко О.В. Правові засади запобіганню домашньому насильству: сьогодення та перспективи. Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. / за ред. О.П. Рябчинської. Запоріжжя: КПУ, 2019. 55 с.

47. Декларация об искоренении насилия в отношении женщин: Міжнародний документ від 20 груд. 1993 р. – URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_506

48. Денисов С. Ф., Лебеденко Є. О. Запобігання молодіжній злочинності в європейських країнах (на прикладі Німеччини). Держава та регіони. Серія: Право. 2009. № 1. С. 135–141.

49. Державна політика: підручник / ред. кол. : Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ : НАДУ При Президентові України, 2014. 448 с.

50. Державна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-derzhavnu-programu-zapobigannya-ta-protidiyi-domashnomu-nasilstvu-ta-nasilstvu-za-oznakoju-stati-na-period-do-2025-roku

51. Довгунь К. В. Адміністративно-правові засади діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: дис. кандидата юридичних наук 12.00.07; Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021. 202 с.

52. Довгунь К. Досвід США та Канади у сфері запобігання і протидії домашньому насильству. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 11. С. 111-114.

53. Довгунь К.В. Місце й роль громадських об'єднань у системі суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому

насильству. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 4, 2020.
URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/4/32.pdf>

54. Друзенко А. Національна поліція як суб'єкт запобігання та протидії гендерно-обумовленому насильству. *KELM*. 2021. Vol. 2. С. 98–101.

55. Доценко О. Громадський контроль у сфері адміністративного реагування на вчинення домашнього насильства. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/19185/1/%d0%97%d0%91%d0%86%d0%a0%d0%9d%d0%98%d0%9a%2014.12.2020_p212-216.pdf

56. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2019. 288 с.

57. Еквіно Г.Г. Правила щодо здійснення поліцією реагування у випадках домашнього насильства. Громадська програма співробітництва по запобіганню насильству в сім'ї: матеріали 1-го Міжнародного науково-практичного семінару. Одеса, 25 лютого-6 березня 1999 р. Одеса : ОІВС. 1999. С. 25–36.

58. Євсюкова М.В. насильство в сім'ї як порушення прав, закріплених у конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: огляд рішень європейського суду з прав людини. Форум права. 2011.

59. Журавльов Д. В. Поняття і загальна характеристика центральних органів виконавчої влади України. Публічне право. 2013. № 3. С. 61-67.

60. Журавльов Д. В. Правові форми діяльності центральних органів виконавчої влади України. Публічне право. 2013. № 1. С. 85-90.

61. Забеліна Т. А. Жінка і насильство. Москва: ЕКСМО – Прес, 1995. 105 с.

62. Загальна декларація прав людини від 10 рудня 1948 року. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103.

63. Запобігання насильства в сім'ї / під заг. ред. А.В. Довженко, А. Й. Присяжнюк, В. А. Ганцюра. К. : ТОВ НОВА, 2004. 136 с.

64. Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні. Відповідність окремих законів України вимогам Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : аналітичний звіт / Х. Т. Куєвас, Г. Христова, М. Хавронюк. К. : б. в., 2015. 93 с.

65. Заступниця Міністра з питань європейської інтеграції Ольга Ревук вручила сертифікати учасникам навчального курсу з впровадження програм для кривдників, які вчиняють домашнє насильство. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/19249.html>

66. Захаров Є. Недержавні організації в Україні та їх взаємостосунки з органами влади/Євген Захаров. URL: <http://www.khpg.org/index.php?id=1084631241>

67. Зінсу О.І. Дискурс «домашнє насильство» та стратегія його розгортання в державній політиці України. Серія: Право, 2020 р., № 2 (68). URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2020/3.pdf

68. Йосифович Д.І. та Мороз О.Б. Органи Національної поліції України як суб'єкти запобігання та протидії домашньому насильству. Журнал східноєвропейського права. – 2021. – № 85. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3821/1/%d0%b9%d0%be%d1%81%d0%b8%d1%84%d0%be%d0%b2%d0%b8%d1%87%20%d0%bc%d0%be%d1%80%d0%be%d0%b7.pdf>

69. Ієрусалімов І.О., Литвинчук О.І., Ієрусалімов В.І. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2019. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/204/196>

70. Кифлюк Р.В. Особливості розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством в сім'ї : дис. канд юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2020. 233 с.

71. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка. Соціальна робота : навч. посіб. / Коваль Л. Г., Зверєва І. Д., Хлебик С. Р. К., 1997. 392 с.
72. Ковальова О.В., Дубенко О.М. Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству: сучасні виклики та напрями їх вирішення. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 4. С. 163–167.
73. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
74. Козлов Ю., Попов Л. Административное право. Москва, 1999. 320 с.
75. Коломоєць О. Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2010. 20 с.
76. Колпаков В.К., Кузьменко О.В., Пастух І.Д. та ін. Курс адміністративного права України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 808 с.
77. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_207
78. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищам (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011. Ліга закон: офіційний веб-сайт. 2021. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/mu11251>
79. Кондильяк Э. Б. Трактат о системах, в которых вскрываются их недостатки и достоинства. Москва. 1938. 212 с.
80. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради. 1996. №30. Ст. 141.

81. Коротка Н.О. Розгляд судом справ про видачу обмежувального припису. Науковий вісник Ужгородського національного університету 2020. URL: <https://doi.org/10.32782/2307-3322/2020.60.8>

82. Коротун О. Адміністративно-правове регулювання охорони засобів індивідуалізації учасників господарського обороту та послуг. Адміністративне право і процес. 5/2019.

83. Косенко С.С. Насильство в сім'ї, його види та мотиви. Серія 18. Економіка і право. Випуск 28. 2015.

84. Котенко О.А. Правове регулювання в контексті дії права та його основоположних принципів. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 199-202.

85. Красноперов И. М. Крестьянские женщины перед волостным судом. Сборник правоведения и общественных знаний. СПб., 1893. Т. 1: Труды юридического общества, состоящего при Императорском Московском университете. С. 273.

86. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26. Ст.131.

87. Куліш А.М. Організаційно-правове забезпечення статусу працівників податкової міліції України : дис. канд. юр. наук : спец. 12.00.07. Харків, 2003. 177 с.

88. Левченко К.Б., Легенька М.М. Терміновий заборонний та обмежувальний приписи як спеціальні форми реагування на випадки домашнього насильства: міжнародний досвід і національна практика. Право і безпека – Право и безопасность – Law and Safety. 2018. № 4 (71).

89. Левченко К.Б., Швед О.В. Громадські організації України в системі запобігання та протидії домашньому насильству. Право і безпека – Право и безопасность – Law and Safety. 2020. № 1(76).

90. Легенька М. Суб'єкти адміністративно-правового реагування на вчинення домашнього насильства та їх повноваження. Підприємництво, господарство і право. № 3. 2019. С. 153-159.

91. Легенька М.М. Зарубіжний досвід протидії насильству в сім'ї та можливості використання в Україні. *Право і безпека*. 2017. № 4 (67). С. 111–116.
92. Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій: дис. доктора юридичних наук: 12.00.07; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». Львів, 2019. 489 с.
93. Літвінова І.Ф., Ковальова В.О. Виконання державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. *Економіка, фінанси, право* 12/4, 2019.
94. Ломакіна О.В. Зарубіжний досвід протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2020. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2020_1_20.
95. Мазніченко Д. О. Аналіз досвіду адміністративної діяльності поліції ряду країн-членів Європейського Союзу у сфері захисту дітей від насильства та умови його використання в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Т. 3, вип. 2. С. 122–126.
96. Матвійчук А. Визначення адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення регуляторної політики. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 18.
97. Максименко Н. В. Нормативно-правове регулювання гендерного паритету в органах внутрішніх справ. *Форум права*. 2009. № 3. С. 408-413.
98. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічний аспект проблем насильства. Київ: Либідь, 2003. 337 с.
99. Малиновська Т. М. Домашнє насильство: щодо змістовного наповнення терміну. *Наше право*. 2020. № 3. С. 85-91.

100. Мальцева О.В. Соціально-педагогічна діяльність із запобігання домашньому насильству в закладах середньої освіти. Випуск 17. 2020. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2020/17-2020/9.pdf>

101. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : монографія / А.О. Галай, В.О. Галай, Л.О. Головка та ін. Київ: КНТ, 2014. 160 с.

102. Мінченко С.І., Дмитрашук О.С. Протидія злочинності: кримінально-правове, кримінологічне та криміналістичне забезпечення. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 2. С. 106-110.

103. Мірошниченко О., Михайліна Т. Насильство в сім'ї: соціально-правова сутність та засоби протидії. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2016. № 8. Т. 2. С. 42–47.

104. Можливості процедури «блакитні картки» у профілактиці домашнього насильства (огляд законопроекту 6074). JURFEM. 2022. URL: <http://jurfem.com.ua/mozhlyvosti-procedury-blakytни-kartky-u-profilaktyci-domashnyoho-nasylstva-ohlyad-zakonoprojektu-6074/>

105. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001– 2011 роки / О. М. Бандурка, О. Ф. Бондаренко, В. О. Брижик та ін. ; заг. ред.: О. М. Бандурки, К. Б. Левченко. Харків : Права людини, 2011. 240 с.

106. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / Уклад.: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброта Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. Київ, 2012. 246 с.

107. Насильство вдома і що з цим робити. UNFPA. 2018. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/GBV>

108. Наука адміністрації й адміністративного права. Загальна частина (за викладами професора Юрія Панейка) / укладачі : В.М. Бевзенко, І.Б. Коліушко, О.Р. Радишевська, І.С. Гриценко, П.Б. Стецюк. Київ : ВД «Дакор», 2016. 464 с.

109. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/spriyannyarozvitku-gromadyanskogo-suspilstva/nacionalna-strategiya-spriyannya-rozvitkugromadyanskogo-suspilstva-v-ukrayini-na-2016-2020-roki>

110. Негодченко О.В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ України : монографія. Дніпропетровськ : Юридична академія МВС України, 2002. 416 с. С. 125.

111. Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству: матеріали міжнародного круглого столу (27 вересня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. – 184 с.

112. Новохацький В. Д. Неурядові організації як фактор розбудови громадянського суспільства в Україні: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 23.00.02. Дніпропетровськ, 2005. 18 с.

113. Огляд національного механізму реагування на дії кривдників в Україні. URL: <https://ukraine.unfra.org/uk/perppres>

114. Огляд практики КІС ВС щодо видачі обмежувального припису. Офіційний веб-сайт Верховного Суду. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1124546/>

115. Оржеховська В. М., Пилипенко О. А. Превентивна педагогіка: навч. посіб. Черкаси: Вид. Чабаненко Ю., 2007. 284 с.

116. Офіс Ради Європи в Україні: Українські громадські організації отримали гранти на проекти з підвищення обізнаності щодо Стамбульської конвенції. COE. 2021. URL: https://www.coe.int/uk/web/kyiv/news-event/news/-/asset_publisher/m9nDZlgeFMpW/content/ukrainian-ngos-supported-to-raise-

awareness-on-the-istanbul-convention?inheritRedirect=false&redirect=https://www.coe.int/uk/web/kyiv/news-event/news?p_p_id=101_INSTANCE_m9nDZlgeFMpW&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-4&p_p_col_count=1

117. Перцева Т. О., Огоренко В. В., Кожина Г. М. та ін. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія. Дніпро, 2021. 188 с.

118. Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року : Постанова Кабінету міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#n16>

119. Пінейру Паулу Сержіу. Доповідь про насильство щодо дітей у світі : дослідження Генерального Секретаря Організації Об'єднаних Націй з питань насильства щодо дітей. Київ : Перфект Стайл. 363 с.

120. Повалій Л. В. Концептуальні підходи до аналізу насильства в сім'ї. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць. Вип. 14. Кн. 1. Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д. Г., 2010. С. 358–367.

121. Положення про Міністерство соціальної політики України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 року №423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>

122. Попередження насильства в сім'ї: Метод. рекомендації / М. І. Дмитренко, М. В. Тропінін, П. О. Власов – Дніпропетровськ : Юрид. ін-т МВС України, 2001. – 60 с.

123. Постанова Верховного Суду (Касаційний цивільний суд) від 28.04.2020 у справі №754/11171/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89034240>

124. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми»

№417 від 23.05.2012 року. Верховна Рада України: офіційний веб- сайт. 2012.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-2012-%D0%BF#Text>

125. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» № 234 від 20 березня 2019 року. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234-2019-%D0%BF#Text>

126. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» №654 від 22.08.2018 року. Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2018-%D0%BF#Text>

127. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» №655 від 22.08.2018 року. Верховна Рада України: офіційний веб- сайт. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2018-%D0%BF#Text>

128. Приступ В.М., Зуєва І.І. Сучасні аспекти правового регулювання запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/57.pdf

129. Притолюк Н. М. Адміністративна специфіка системи суб'єктів, на які покладається обов'язок щодо здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні. Юридична наука. 2020. №8. С. 190–196.

130. Притолюк Н. М. Адміністративні аспекти участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї. Юридична наука. 2019. №11. Том 2. С. 123–127.

131. Притолок Н. М. Запобігання домашньому насильству в Україні: адміністративна сутність. Науковий вісник публічного та приватного права. 2021. Випуск 2. Том 2. С. 103–108.

132. Притолок Н. М. Національна поліція як суб'єкт запобігання та протидії насильству в сім'ї. Юридична наука. 2020. №7. С. 127–132.

133. Притолок Н. М. Новітні види форм участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї в Україні. Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ 14–15 листопада 2018 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34–36.

134. Притолок Н. М. Нормативно-правове регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї в Україні. KELM. 2020. № 3-4. С. 134–139 (Республіка Польща)

135. Притолок Н. М. Поняття та ознаки насильства в сім'ї як предмету адміністративного права в Україні. Юридична наука. 2019. №12. Том 2. С. 145–151.

136. Притолок Н. М. Спеціальні адміністративні заходи щодо протидії насильству в сім'ї в Україні. Науковий вісник публічного та приватного права. 2022. Випуск 2. С. 177–182.

137. Притолок Н. М. Сучасний погляд на поняття насильства в сім'ї як предмету адміністративного права в Україні. Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 09–10 лютого 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 38–40.

138. Притолок Н. М. Характеристика спеціальних адміністративних заходів щодо протидії насильству в сім'ї в Україні. Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

139. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами : Закон України від 06 груд. 2017 р. № 2227-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Ст. 34.

140. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI: станом на 14 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>

141. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. Відомості Верховної Ради. 2005. №52. Ст. 561.

142. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради. 2018. № 5. Ст. 35.

143. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції: Наказ МВС України від 28.07.2017 №650. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text>

144. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення: Наказ МВС України від 06.11.2015 № 1376. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15>.

145. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.08.2015 р. № 501/2015. Верховна Рада. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015#Text>.

146. Про затвердження Положення про порядок роботи зі зверненнями громадян і організації їх особистого прийому в системі Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 10.10.2004 № 1177. База

даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1361-04>.

147. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 р. № 658. Урядовий кур'єр. 2018. № 165.

148. Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.02.2019 року №124.

149. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: наказ Міністерства внутрішніх справ України №654 від 01.08.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18#n75>

150. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства: наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України від 13.03.2019 №369/180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19>

151. Про затвердження Типової програми для кривдників: Наказ Міністерства соціальної політики України від 01.10.2018 року №1434.

152. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 №580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. №40-41. Ст. 379.

153. Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства: Указ Президента України від 21.09.2020 р. № 398/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2020#Text>.

154. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 №20/95-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 6, ст. 35.

155. Про організацію діяльності приймальників-розподільників для дітей органів Національної поліції України: Наказ МВС України від 03.07.2017 № 560. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-17>.

156. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 №2402-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 30, ст.142.

157. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2001 № 2789-III (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14#Text>.

158. Про протидію торгівлю людьми: Закон України від 20.09.2011 №3739-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 19-20, ст.173.

159. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 №2671-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 18, ст.73.

160. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 №2558-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 42, ст.213.

161. Про судовий збір: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2012. № 14. ст.87.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>

162. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 року № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.

163. Проект порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади та їх посадових осіб//Електронний правовий дайджест для громадського сектору. — 2008. — № 10. — С. 3–4.

164. Проект Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2025 роки. URL: https://docs.google.com/document/d/1ebwVQFp-SKAIPZZK3S_0ATb_A-qrhgBi2M1mwGAbVDA/edit#heading=h.i47d9pf9e736

165. Проневич О. С. Поліцейська діяльність як вид державно-управлінської діяльності. Форум права. 2009 № 2. С. 350–356 URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2009_2_55.pdf

166. Протидія домашньому насильству органами Національної поліції: метод. посіб. / С.В. Альошкін, О.В. Даценко, К.Л.Бугайчук, Т.М. Малиновська, К.Ю. Шеремет. Харків: Харк. Нац.. ун-т внутр.. справ. 2019. 93 с. С. 25-28.

167. Равнюшкин А. В. Административно-правовые средства предупреждения и пресечения органами внутренних дел правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14; Академия управления МВД России. М., 2015. 25 с.

168. Равнюшкин А. В. Понятие «дебоширство» в отечественном праве в XIX веке и на современном этапе. Вестник Кемеровского государственного университета. 2011. № 1. С. 222.

169. Рада Європи, Стратегія гендерної рівності на 2018-2023 роки. URL: <https://rm.coe.int/prems-041318-gbr-gender-equality-strategy-2023-ukr-new2/16808b35a4>

170. Разводовський В.Й. Особливості нормативно-правового регулювання державно-управлінських відносин у транспортній сфері. Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2003. № 23. С. 167–174.

171. Решота В. В. Акти Президента України як джерела адміністративного права України у судовому правозастосуванні. Evropsky politicky a pravni diskurz, 2017. Vol. 4, Iss. 3. С. 118-123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2017_4_3_20.

172. Родін С. Права аб'юзера у провадженні у справах про домашнє насильство (адміністративно-правовий аспект). Адміністративне право і процес. 2021. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/1/27.pdf>

173. Романишин Н.Ю. Організаційно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері протидії домашньому насильству. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 1. 2020.

174. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ: КНТ, 2007. 596 с.

175. Сербин Р. А. Особливості адміністративно-правової взаємодії публічної адміністрації та суб'єктів благодійництва. Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія". 2016. Вип. 4. С. 101-112.

176. Сербин Р. А. Права й обов'язки благодійної організації як суб'єкта адміністративних правовідносин. Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія". 2015. Т. 16. С. 294-300.

177. Сербин Р. А. Природа освітньо-культурної та духовно-релігійної форм благодійної діяльності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2015. Вип. 18(1). С. 131-134.

178. Ситаров В. А. Насилие и ненасилие. Знание. Понимание. Умение. 2005. № 1. С. 135–139.

179. Сім правових позицій Верховного суду про застосування обмежувальних приписів. Національна асоціація адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/publications/5934-7-pravovih-pozicij-verhovnogo-sudu-pro-zastosuvannya-obmezhuval-nih-pripisiv.html>

180. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року №2947-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст.135.

181. Скакун І.В. Досвід США у сфері протидії домашньому насильству та можливість його запровадження в Україні. Юридичний бюлетень. Випуск 11. 2019. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2019/11/part_2/30.pdf

182. Скіпальська Г.Б., Лях Т.Л. Діяльність громадських та благодійних організацій, спрямована на допомогу постраждалим від домашнього насильства, в умовах пандемії Covid-19.

183. Слабко С. М. Особливості правового регулювання запобігання та протидії домашньому насильству: міждисциплінарний комплексний підхід. Правові засади запобігання домашньому насильству: сьогодення та перспективи. Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи: матеріали круглого столу, 31 травня 2019 р. / за ред. О.П. Рябчинської. Запоріжжя: КПУ, 2019.

184. Собко Г.М., Пацалова О.О. Досвід європейських країн у сфері протидії домашньому насильству. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 1, том 2. 2019. С 184–187.

185. Соболев Є. Концептуальні підходи до дефініції адміністративно-правового регулювання у сфері протидії булінгу в Україні. Актуальні проблеми правознавства. 2020. Вип. 2. С. 5358. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/38755>.

186. Старчук О. Заходи запобігання та протидії домашнього насильства: український досвід в міжнародному контексті. Історико-правовий часопис. – 2019. – № 2 (14).

187. Стоянова Т. А., Островська Л. А. Перешкоди у застосуванні обмежувального припису як засобу протидії домашньому насильству: національна судова практика та практика Європейського суду з прав людини. URL: <http://npnuola.onua.edu.ua/index.php/1234/article/view/703/768>

188. Стрельченко О.Г., Сущенко А. О. Сутність адміністративно-правової протидії насильству в сім'ї на Україні. Учёные записки Таврического

національного університета імені В.І. Вернадського. Серія «Юридические науки». Т. 27 (66). 2014. № 1. С. 138–145.

189. Стрельченко О.Г., Шевченко Л.В. Співвідношення понять «домашнє насильство» та «насильство в сім'ї»: порівняльно-правовий аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2018.

190. Сукмановська Л. М., Репан М. І. Дослідження форм та методів поліцейської діяльності у сфері запобігання. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-185-5-15>

191. Сукмановська Л.М. Історичні аспекти виникнення проблеми домашнього насильства. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. С. 150–159.

192. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко та ін.; за заг. ред. О.В. Зайчука; Інститут законодавства ВР України. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

193. Танько А. В. Адміністративно-правовий статус органів Національної поліції України як суб'єкта реалізації державної політики у сфері забезпечення прав і свобод людини. Право і Безпека. 2020. № 1. С. 32-38.

194. Теория государства и права : учебник для юрид. вузов и факультетов / под ред. С. С. Алексеева. Москва : БЕК, 1998. 453 с.

195. Терещук Г. Органи національної поліції як суб'єкти протидії насильства в сім'ї щодо дітей. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 4. С. 48-50.

196. Тімуш І.С. Визначення сім'ї у юридичній науці. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право № 2 (47) Київ. 2018. 109- 115с.

197. Токарчук Р. Е. Насилие как составообразующий признак хищений : вопросы уголовной ответственности : дисс. канд. юрид. наук. – 12.00.08. Омский гос. ун-т. Омск, 2008. 178 с.

198. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю. Навч. посіб. К. : ДЦССМ, 2002. 132 с.

199. Турлова Ю. Обмежувальний припис стосовно кривдника як спеціальний захід щодо протидії домашньому насильству. Вісник Національної академії прокуратури України, 2018, 4/2(58), с. 20–31. URL: http://www.visnyknaru.gp.gov.ua/files/issues-2018/Visnyk-NAPU_4-2_2018.pdf

200. Українські громадські організації отримали гранти на проекти з підвищення обізнаності щодо Стамбульської конвенції URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/ukrainian-ngos-supported-to-raise-awareness-on-the-istanbul-convention>

201. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года. Издано проф. имп. училища правоведения... Н. С. Таганцевым. 5-е изд., доп. САНКТПЕТЕРБУРГ: тип. М. Стасюлевича, 1886. 714 с.

202. Устінова-Бойченко Г.М., Абдель Фатах А.С. Правові та процесуальні аспекти видачі обмежувального припису. Юридичний науковий електронний журнал. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/41.pdf

203. Фелик В. І. Особливості адміністративно-правового статусу Національної поліції України як суб'єкта профілактичної діяльності. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2016. № 3. С. 181-189.

204. Хомич Т. М. Фізичне насильство як одна із форм вчинення насильства в сім'ї. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2010. № 2. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n2/10ktmnvs.pdf>.

205. Христова Г. О. Насильство в сім'ї та шляхи його попередження: законодавчий аспект. URL: www.khpg.org/ru/index.php?id=1215440842.

206. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Харків : Право, 2002. 423 с.

207. Цивільний процесуальний кодекс України 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.

208. Цілі Сталого Розвитку ООН на 2016-2030 роки. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytkutysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
209. Ціль 5. Гендерна рівність. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/csr_prezent/ukr/st_rozv/metadata/05/05.htm
210. Черевач О.М. Адміністративно-правова характеристика насильства в сім'ї. Адміністративне право та адміністративна діяльність. Інформаційне право. № 6 / 2011.
211. Черній В.Д. Правове регулювання функціонування системи органів місцевого самоврядування в Україні. Право та державне управління. 2017. № 3. С. 288–292.
212. Чеховська І. В. Вплив громадських організацій на формування та реалізацію державної сімейної політики в Україні. Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). 2013. № 2. С. 4-14.
213. Шамрук Н. Б. Особливості участі громадських організацій у запобіганні та протидії домашньому насильству в сучасних умовах. Науковий вісник Сіверщини. Серія : Право. 2018. № 2. С. 75-86.
214. Шаргородська С. Насилля в сім'ї: види, наслідки, шляхи подолання. Соціальний педагог. 2007. № 2. С. 14-16.
215. Шкуропацький О.І. Поняття адміністративно-правового регулювання соціального захисту офіцерського складу збройних сил України. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 2015. № 20. С. 104-108.
216. Що таке генезис. Електронне джерело. URL: <https://uk.scienceforming.com/10805430-what-is-genesis>
217. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1999. Т. 2. 743 с.

218. Юрків Я. І. Сутність та зміст соціального феномену «наси́льство в сім'ї». Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Випуск 27.

219. Forde David R. Test of the Efficacy of Court-Mandated Counseling for Domestic Violence Offenders: The Broward Experiment, Executive Summary. Rockville: National Institute of Justice, United States, 2000. 20 p.

220. Kodeks karny. Isap.sejm. 2022. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970880553+2014%2401%2427&>

221. Kontakt förbud: en handbok. Aklagarmynd igheten. Utvecklings centrum Göteborg. 2019. P. 131. URL: <https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/handbocker/handbok-kontaktforbud.pdf>

222. Kosenko S.S. Nasylystvo: poniattia ta oznaky [Violence: concepts and signs]. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, Legal scientific electronic journal of Zaporizhia National University, 3, 191-192. Retrieved from http://lsej.org.ua/3_2018/55.pdf

223. Kravets V.V. Stanovyshche ukrainskoi zhinky ta zhinochoi osvity v period z XI po XVII stolittia [The situation of Ukrainian women and women's education in the period from the XI to the XVII century]. Ukrainoznavchyi almanakh, Ukrainian Studies Almanac, 6, 33-38. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2011_6_10.

224. Lagom kontakt förbud. Justitie departementet L5. 28.05.1988. URL: <https://lagen.nu/1988:688#P24>

225. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. 22.05.2011m. №XI-1425. URL: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.400334/asr#part_277c5afadcf746968ceb a2cf7cec35c0

226. Longman Dictionary of Contemporary English: New edition. Burnt Mill, Harlow: Longman, 1987. XXVI.

227. OSCE-led Survey on Violence Against Women - Main Report. OSCE. 2019. URL: <https://www.osce.org/secretariat/413237?download=true>

228. Report on the Rule of Law Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25–26 March 2011). URL: <http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD%282011%29003rev-e.pdf>.

229. Restraining Orders. The Swedish National Council for Crime Prevention Report (2015:3). English Summary. Stockholm. 2015. P. 24. URL: https://www.bra.se/download/183e68a7df14d334859aa203/1431499747181/2015_3_Restraining_orders.pdf

230. Strand S., Fröberg S., Storey J. Protecting victims of intimate partner violence: Swedish prosecutors' experiences of decision-making regarding restraining orders. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. 2018.

231. Tatiana Stoyanova, Grygorii Tripulskyi, Liudmila Ostrovska. Pandemic of home violence. *Jus Humani Law Journal*. Vol. 9. No. 2. 2020. Pp. 115–136 (Web of Science Core Collection). URL: <http://iushumani.org/index.php/iushumani/article/view/246>

232. UN Handbook for Legislation on Violence against Women // The Advocates for Human Rights URL: http://www.stopvaw.org/united_nations_model_legislation

ДОДАТКИ

Додаток А

**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,
в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:**

1. Притолюк Н. М. Адміністративні аспекти участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї. *Юридична наука*. 2019. №11. Том 2. С. 123–127.

2. Притолюк Н. М. Поняття та ознаки насильства в сім'ї як предмету адміністративного права в Україні. *Юридична наука*. 2019. №12. Том 2. С. 145–151.

3. Притолюк Н. М. Нормативно-правове регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї в Україні. *KELM*. 2020. № 3-4. С. 134–139 (Республіка Польща)

4. Притолюк Н. М. Національна поліція як суб'єкт запобігання та протидії насильству в сім'ї. *Юридична наука*. 2020. №7. С. 127–132.

5. Притолюк Н. М. Адміністративна специфіка системи суб'єктів, на які покладається обов'язок щодо здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні. *Юридична наука*. 2020. №8. С. 190–196.

6. Притолюк Н. М. Запобігання домашньому насильству в Україні: адміністративна сутність. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 2. Том 2. С. 103–108.

7. Притолюк Н. М. Спеціальні адміністративні заходи щодо протидії насильству в сім'ї в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Випуск 2. С. 177–182.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Притолюк Н. М. Новітні види форм участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї в Україні. *Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України*: матеріали

Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ 14–15 листопада 2018 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34–36.

9. Притолюк Н. М. Сучасний погляд на поняття насильства в сім'ї як предмету адміністративного права в Україні. *Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 09–10 лютого 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 38–40.

10. Притолюк Н. М. Характеристика спеціальних адміністративних заходів щодо протидії насильству в сім'ї в Україні. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

БЛАНК
соціологічного опитування громадян з питань реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні

Шановний респонденте! Вашій увазі надається бланк соціологічного опитування щодо проблемних питань реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні. Опитування є анонімним, відповідно просимо Вас надати правдиві відповіді. На кожне питання треба надати відповідь – наприклад, «Так» або «Ні» у графі навпроти шляхом постановлення позначки (наприклад, «+», або «V»). Результати вашої активної громадянської позиції буде використано для розроблення рекомендацій щодо покращення ефективності механізму реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні.

Дякуємо Вам за участь.

Чи стикалися Ви колись прямо або опосередковано (через близьких родичів) з фактами насильства в сім'ї?	
Так	Ні
Чи якісно надається допомога жертвами насильства в сім'ї в Україні?	
Так	Ні
Чи обізнані Ви з алгоритмом дій в разі виникнення факту насильства в сім'ї?	
Так	Ні
Чи варто вдосконалити систему захисту жертв насильства в сім'ї в Україні?	
Так	Ні

РЕЗУЛЬТАТИ
соціологічного опитування громадян України з питань реалізації
спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні

Вибірковим анкетуванням було охоплено 785 респондентів. Час проведення анкетування – четвертий квартал 2021 року. 15% респондентів відмовилися відповідати на питання з причин браку часу, особистих причин та роздратованості, викликаної складною ситуацією в державі.

Чи стикалися Ви колись прямо або опосередковано (через близьких родичів) з фактами насильства в сім'ї?	
Так	Ні
80%	20%
Чи якісно надається допомога жертвами насильства в сім'ї в Україні?	
Так	Ні
24%	76%
Чи обізнані Ви з алгоритмом дій в разі виникнення факту насильства в сім'ї?	
Так	Ні
55%	45%
Чи варто вдосконалити систему захисту жертв насильства в сім'ї в Україні?	
Так	Ні
78%	22%

ПРОЄКТ

ЗАКОНУ УКРАЇНИ

Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» щодо забезпечення ефективності участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї**Верховна Рада України п о с т а н о в л я є:**

I. Внести до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII (Відомості Верховної Ради. 2018. № 5. Ст. 35) такі доповнення:

– доповнити частиною 3 статті 34 та викласти її в такій редакції:

«3. Звіти за результатами громадського контролю розглядаються спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до Стандартизованої програми розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства.»;

– доповнити пунктом 5-1 частини 1 статті 7 та викласти його в такій редакції:

«1. До повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

5-1) забезпечення розроблення та затвердження Стандартизованої програми розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства;».

II. Цей закон набирає чинності з дня його опублікування.

Голова

Верховної Ради України

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» щодо забезпечення ефективності участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї»

1. Обґрунтування потреби ухвалення акта

Основною проблемою щодо участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї є неефективна взаємодія громадськості з органами державної влади та місцевого самоврядування, що також включає відсутність прямої реакції органів публічної влади на статистичні відомості громадськості щодо фактів вчинення домашнього насильства. Відповідно на законодавчому рівні необхідно встановити обов'язок відповідних органів влади враховувати статистичні дані уповноважених суб'єктів громадянського суспільства про випадки домашнього насильства з формуванням конкретних заходів їх запобігання та протидії.

З метою забезпечення ефективності участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї та гарантування прямої реакції органів публічної влади на статистичні відомості громадськості щодо фактів вчинення домашнього насильства варто більш стандартизувати процедуру розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства. З цією метою пропонується створити стандартизовану програму розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства. Стандартизована програма розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства має стати стандартизованим підзаконним нормативним актом, розробленим та затвердженим центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, у якому передбачено стандартизовані вказівки та процедури звітності спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству щодо результатів звітів громадського контролю.

У Стандартизованій програмі розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства має бути вказано:

- права та обов'язки спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- права та обов'язки громадських об'єднань, членів або уповноважених представників таких об'єднань;
- вимоги до звітів за результатами громадського контролю;
- робочі плани, заходи та строки розгляду звітів за результатами громадського контролю;
- перелік універсальних періодичних оглядів звітів за результатами громадського контролю;

– порядок видачі рекомендацій, прийняття рішень та розробки планів подальших дій спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

З цією метою пропонуємо доповнити Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII такими положеннями:

1) частиною 3 статті 34 та викласти її в такій редакції: «3. Звіти за результатами громадського контролю розглядаються спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до Стандартизованої програми розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства.»;

2) пунктом 5-1 частини 1 статті 7 та викласти його в такій редакції:

«1. До повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

5-1) забезпечення розроблення та затвердження Стандартизованої програми розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства;».

2. Мета законопроекту

Метою і завданням законопроекту є забезпечення ефективності участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї та гарантування прямої реакції органів публічної влади на статистичні відомості громадськості щодо фактів вчинення домашнього насильства варто більш стандартизувати процедуру розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства.

3. Загальна характеристика та основні положення законопроекту

Законопроектом пропонується доповнити Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII такими положеннями:

1) частиною 3 статті 34 та викласти її в такій редакції: «3. Звіти за результатами громадського контролю розглядаються спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до Стандартизованої програми розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства.»;

2) пунктом 5-1 частини 1 статті 7 та викласти його в такій редакції:

«1. До повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:

5-1) забезпечення розроблення та затвердження Стандартизованої програми розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства;».

4. Стан нормативно-правової бази в зазначеній сфері правового регулювання

Нормативною основою зазначеної сфери є Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, закони України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», «Про Національну поліцію», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», інші законодавчі та підзаконні акти України.

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Ухвалення цього проекту Закону не потребує додаткових видатків державного бюджету.

6. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків ухвалення законопроекту

Ухвалення Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» щодо забезпечення ефективності участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї» дозволить підвищити ефективність громадського контролю у сфері домашнього насильства.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до проєкту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» щодо забезпечення ефективності участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї»

Зміст положення (норми) чинного акта законодавства	Зміст положення (норми) проєкту акта
Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII	
<p>Стаття 34. Громадський контроль за дотриманням законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству</p> <p>1. Громадські об'єднання, члени або уповноважені представники таких об'єднань з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом можуть здійснювати громадський контроль за здійсненням заходів та реалізацією державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.</p> <p>2. Звіти за результатами громадського контролю доводяться до відома спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та</p>	<p>Стаття 34. Громадський контроль за дотриманням законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству</p> <p>1. Громадські об'єднання, члени або уповноважені представники таких об'єднань з дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом можуть здійснювати громадський контроль за здійсненням заходів та реалізацією державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.</p> <p>2. Звіти за результатами громадського контролю доводяться до відома спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та</p>

<p>протидії домашньому насильству і враховуються ними під час визначення пріоритетів та основних напрямів державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також під час розроблення відповідних регіональних програм.</p>	<p>протидії домашньому насильству і враховуються ними під час визначення пріоритетів та основних напрямів державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, а також під час розроблення відповідних регіональних програм.</p> <p>3. Звіти за результатами громадського контролю розглядаються спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до Стандартизованої програми розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства.</p>
<p>Стаття 7. Повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, та центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері</p>	<p>Стаття 7. Повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, та центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері</p>

<p>запобігання та протидії домашньому насильству</p> <p>1. До повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:</p> <p>1) формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;</p> <p>2) нормативно-правове регулювання у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;</p> <p>3) координація діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;</p> <p>4) забезпечення розроблення та затвердження типових програм для постраждалих осіб, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання;</p> <p>5) забезпечення розроблення та затвердження типових програм для кривдників, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання, у тому числі з урахуванням віку, стану здоров'я, статі кривдника;</p>	<p>запобігання та протидії домашньому насильству</p> <p>1. До повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать:</p> <p>1) формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;</p> <p>2) нормативно-правове регулювання у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;</p> <p>3) координація діяльності суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;</p> <p>4) забезпечення розроблення та затвердження типових програм для постраждалих осіб, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання;</p> <p>5) забезпечення розроблення та затвердження типових програм для кривдників, а також методичних рекомендацій щодо їх виконання, у тому числі з урахуванням віку, стану здоров'я, статі кривдника;</p>
--	--

<p>6) здійснення методичного забезпечення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;</p> <p>7) затвердження стандартів надання соціальних послуг постраждалим особам та методики визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб;</p> <p>8) здійснення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.</p>	<p>5-1) забезпечення розроблення та затвердження Стандартизованої програми розгляду звітів за результатами громадського контролю у сфері домашнього насильства;</p> <p>6) здійснення методичного забезпечення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;</p> <p>7) затвердження стандартів надання соціальних послуг постраждалим особам та методики визначення потреб територіальних громад у створенні спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб;</p> <p>8) здійснення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.</p>
---	--

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної
академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Станіслав ГУСАРЄВ

2022 року

АКТ

**про впровадження результатів дисертації
здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Притолок
Наталії Миколаївни на тему: «Адміністративно-правове регулювання
реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї» в
освітній процес Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: начальника відділу докторантури та ад'юнктури, доктора юридичних наук, професора Дрозда Олексія Юрійовича (голова комісії); завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1, доктора юридичних наук, професора Вознюка Андрія Андрійовича; завідувача кафедри публічного управління та адміністрування, доктора юридичних наук, доцента Пастуха Ігора Дмитровича складала цей акт про те, що результати дисертації здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри публічного управління та адміністрування Притолок Наталії Миколаївни на тему: «Адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї» впроваджено в освітній процес академії, зокрема:

1. Матеріали дисертації здобувача застосовуються в освітньому процесі під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять зі здобувачами вищої освіти з навчальних дисциплін: «Адміністративне право і процес», «Адміністративна реформа в Україні», «Сучасні аспекти адміністративного права».

2. Результати дослідження Притолок Наталії Миколаївни відображені в наукових статтях і науково-практичних конференціях для здобувачів вищої освіти, де в якості джерел для підготовки навчальних матеріалів рекомендовано такі публікації:

Притолок Н.М. Адміністративні аспекти участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї. *Юридична наука*. 2019. №11. Том 2. С. 123–127.

Притолок Н.М. Поняття та ознаки насильства в сім'ї як предмету адміністративного права в Україні. *Юридична наука*. 2019. №12. Том 2. С. 145–151.

Притолок Н. Нормативно-правове регулювання запобігання та протидії насильству в сім'ї в Україні. *KELM*. 2020. № 3-4. С. 134–139 (Республіка Польща)

Притолок Н.М. Національна поліція як суб'єкт запобігання та протидії насильству в сім'ї. *Юридична наука*. 2020. №7. С. 127–132.

Притолок Н.М. Адміністративна специфіка системи суб'єктів, на які покладається обов'язок щодо здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї в Україні. *Юридична наука*. 2020. №8. С. 190–196.

Притолок Н.М. Запобігання домашньому насильству в Україні: адміністративна сутність. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Випуск 2. Том 2. С. 103–108.

Притолок Н.М. Спеціальні адміністративні заходи щодо протидії насильству в сім'ї в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Випуск 2. С. 177–182.

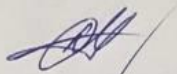
Притолок Н.М. Новітні види форм участі громадськості в реалізації заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї в Україні. Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ 14-15 листопад 2018 року). – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2018. С. 34–36.

Притолок Н.М. Сучасний погляд на поняття насильства в сім'ї як предмету адміністративного права в Україні. Проблемні питання, досягнення та інновації фундаментальних та прикладних досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 09–10 лютого 2019 р.). – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2019. С. 38–40.

Притолок Н.М. Характеристика спеціальних адміністративних заходів щодо протидії насильству в сім'ї в Україні. Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 32–34.

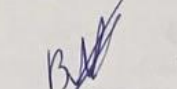
3. Зазначені праці підтверджують належний навчально-методичний рівень, актуальність обраної тематики, фахову підготовку дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Притолок Наталії Миколаївни на тему: «Адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї», а також практичну значущість роботи та можливість використання результатів дослідження під час викладання зазначених вище навчальних дисциплін.

Голова комісії

Олексій ДРОЗД

Члени комісії:

Андрій ВОЗНЮК

Ігор ПАСТУХ

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. Президента Науково-дослідного
інституту публічного права,
доктор юридичних наук, професор
Сергій КОРОЄД

« 76 »

АКТ

впровадження результатів дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Притолок Наталії Миколаївни на тему: «Адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї» у науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту публічного права

Комісія в складі: в.о. президента Науково-дослідного інституту публічного права, доктора юридичних наук, професора Короєда Сергія Олексійовича (голова комісії), завідувача аспірантури, доктора юридичних наук, доцента Сороки Лариси Володимирівни, завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, доктора юридичних наук, старшого дослідника Куркової Ксенії Миколаївни склала цей акт про те, що матеріали дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Національної академії внутрішніх справ Притолок Наталії Миколаївни на тему: «Адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї» мають необхідний теоретичний, методологічний рівень, практичну значущість і використовуються в науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права, зокрема для подальшого розроблення наукових питань щодо реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї, а також у межах реалізації Інститутом теми науково-дослідницької роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0115U005495).

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової роботи працівників відділів та аспірантів Науково-дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертації Притолок Наталії Миколаївни на тему: «Адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук вважати впровадженими в науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки права інтелектуальної власності.

Голова комісії:

Члени комісії:

Сергій КОРОЄД

Лариса СОРОКА

Ксенія КУРКОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Департаменту
 превентивної діяльності Національної
 поліції України доктор юридичних
 наук, доцент,
 підполковник поліції

Андрій КОВАЛЕНКО

2022 року

АКТ

Про впровадження у практичну діяльність
 Департаменту превентивної діяльності
 Національної поліції України результатів
 дисертаційного дослідження Н. М. Притолок на
 тему: «Адміністративно-правове регулювання
 реалізації спеціальних заходів з попередження
 насильства в сім'ї»

Уклала комісія у складі:

Голови:

заступника начальника управління –
 начальника відділу моніторингу та
 контролю УОДПРПП Департаменту
 превентивної діяльності Національної
 поліції України полковника поліції
 Семенова Юрія

членів комісії:

начальника відділу превентивної роботи
 УОДПРПП Департаменту превентивної
 діяльності Національної поліції України
 підполковника поліції Андрія Швиденка

заступника начальника управління –
 начальника відділу реагування УОДПРПП
 Департаменту превентивної діяльності
 Національної поліції України полковника
 поліції Шаповалова Олексія

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення НДР і ДКР у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 № 154 склала цей акт, щодо розгляду матеріалів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Науково-дослідного інституту публічного

права Притолок Наталі Миколаївни на тему: «Адміністративно-правове регулювання реалізації спеціальних заходів з попередження насильства в сім'ї».

Вказана наукова праця може застосовуватися у практичній діяльності підрозділів превентивної діяльності органів Національної поліції під час проведення занять в системі службової підготовки, а також при проведенні семінарів, нарад. Відповідні матеріали було використано під час підготовки листів-роз'яснень до територіальних органів поліції Національної поліції України, оскільки вона має як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприяють вдосконаленню превентивної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Голова комісії:

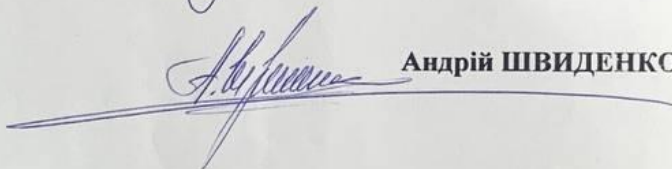

Юрій СЕМЕНОГ

Члени комісії:

Олексій ШАПОВАЛОВ

Андрій ШВИДЕНКО